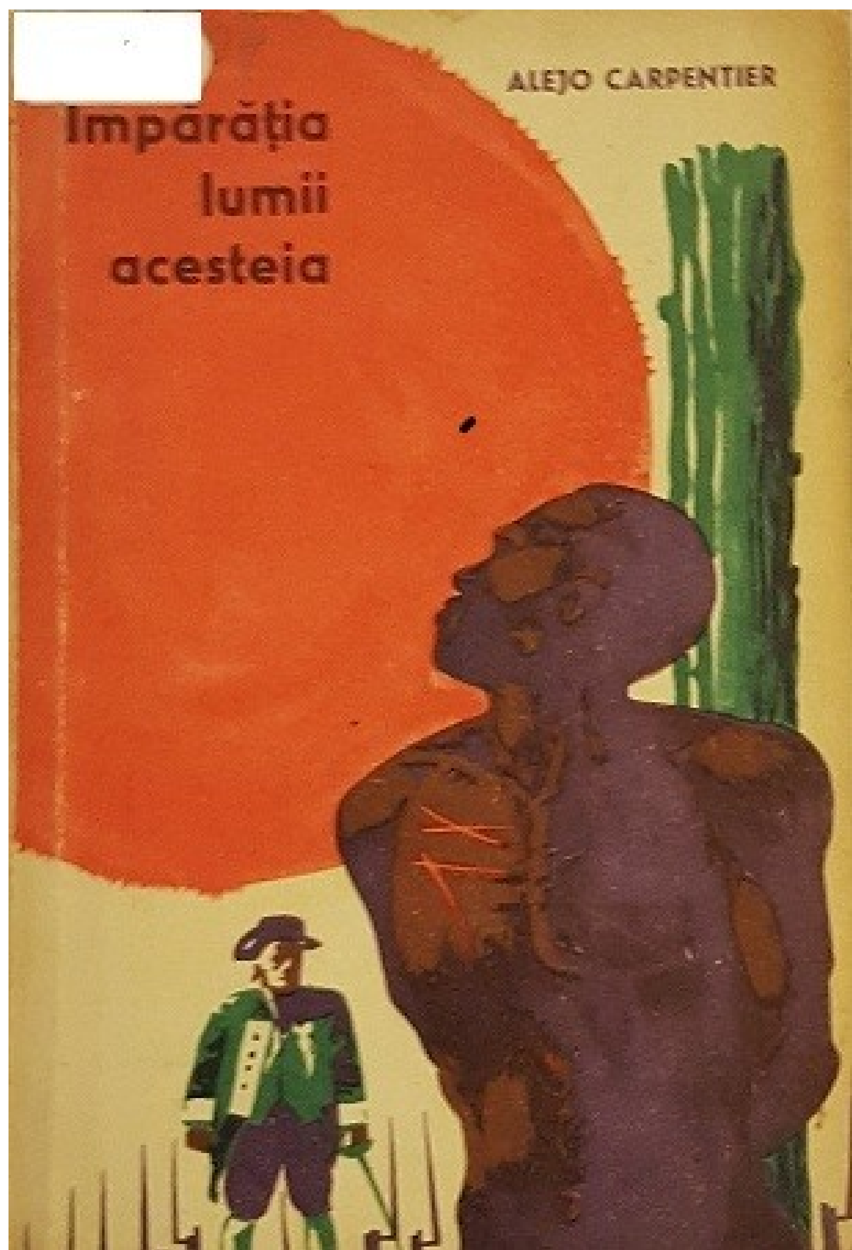

ALEJO CARPENTIER
Împărăția
lumii
acesteia

Alejo Carpentier, El reino de este mundo, *Organización continental de los festivales del libro, Primer festival del libro cubano.*

ALEJO CARPENTIER

ÎMPĂRĂŢIA LUMII ACESTEIA

În româneşte de
GELLU NAUM şi RADU NISTOR

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
Bucureşti, 1963

PREFAŢĂ

Scriitorul cuban Alejo Carpentier este unul dintre cei mai mari romancieri contemporani de limbă spaniolă. Născut în 1904 la Havana, şi-a câştigat notorietatea literară prin romanul *Ecué-Yamba-O,* publicat la Madrid în anul 1933. Ulterior, a tipărit alte patru romane: *Împărăţia lumii acesteia. Despărţirea apelor, Vânătoare de oameni, Secolul luminilor.* Scriitorul şi-a definit cu claritate poziţia militantă, semnând încă în 1927 un manifest colectiv în apărarea culturii naţionale şi împotriva imperialismului yankeu. Participant activ la lupta de eliberare a poporului său, Alejo Carpentier se află astăzi printre constructorii Cubei socialiste. Prin tematica ei, legată statornic de viaţa şi aspiraţiile negrilor antilezi, proza lui Alejo Carpentier se integrează mişcării literare afro-cubane, al cărei reprezentant strălucit pe tărâmul poeziei este Nicolas Guillen.

Împărăţia lumii acesteia îşi fixează cea mai mare parte a acţiunii în insula Haiti, într-o perioadă hotărâtoare pentru istoria ei: sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor – perioadă al cărei eveniment capital este revoluţia victorioasă a sclavilor negri. O sumară incursiune în istoria insulei Haiti se vădeşte necesară.

Călăuzit de câţiva indigeni din Cuba, Columb a ancorat la 6 decembrie 1492 în insula Bohio („casă”) sau Haiti („pământ muntos”), pe care el a botezat-o *Española*[1], încântat fiind de frumuseţea câmpiilor ce se întindeau de-a lungul ţărmului („foarte asemănătoare cu câmpiile Castiliei şi chiar mai roditoare decât ele”) şi totodată de caracterul blând şi ospitalier al „indienilor”. Merită reţinut, ca

1 Insulei i s-a spus ulterior *Santo-Domingo,* după numele oraşului fondat de Bartolomeo Columb în 1960.

profund semnificativ, faptul că prima aşezare europeană pe pământul insulei Haiti a fost fortăreaţa Natividad, înarmată cu tunurile caravelei Santa-María, care eşuase pe un banc de nisip. După cum nu trebuie omisă nici urmarea: sosind în Española cu a doua expediţie, Columb n-a mai găsit din fortăreaţa Natividad decât cenuşă, ruine şi cadavre. În lipsa lui, spaniolii rămaşi în insulă se dedaseră la jafuri şi cruzimi împotriva băştinaşilor, stârnind mânia şi răzbunarea acestora. Iată dintru început o definiţie concentrată a relaţiilor statornicite între cuceritori şi indigeni! *„Aur* era cuvântul magic care i-a împins pe spanioli dincolo de oceanul Atlantic, spre America; *aur* era primul lucru pe care îl cereau albii de îndată ce puneau piciorul pe un ţărm nou descoperit” (Fr. Engels, *Decăderea feudalismului şi ridicarea burgheziei).* Columb i-a supus pe „indienii” din Haiti unui enorm impozit trimestrial, în aur sau bumbac, şi până la urmă i-a transformat în sclavi, atribuindu-i ca mână de lucru coloniştilor (recrutaţi adesea dintre criminali) sau trimiţându-i în Spania, în locul aurului făgăduit „majestăţilor catolice”. Numeroasele răscoale ale indigenilor au fost înăbuşite în sânge, ajungându-se la adevărate masacre. Oamenii erau vânaţi ca fiarele sălbatice, călcaţi sub copitele cailor, arşi de vii. Cei aduşi cu sila la muncă erau legaţi în lanţuri doi câte doi, biciuiţi şi schingiuiţi cu orice prilej. În asemenea condiţii, populaţia autohtonă a scăzut cu o viteză uluitoare. Se zice că în momentul descoperirii insula ar fi avut trei milioane de locuitori. Cert este că impozitul lui Columb a fost aplicat unui număr de 1.100.000 băştinaşi. După douăzeci de ani nu mai rămăseseră decât 15.000, iar pe la jumătatea secolului al XVI-lea au dispărut cu desăvârşire. În locul indigenilor exterminaţi au fost aduşi sclavi negri din Africa.

Din secolul al XVII-lea datează în Santo-Domingo primele aşezări franceze, întemeiate de către aşa-numiţii

„flibustieri” (piraţi) şi „bucanieri” (vânători de boi sălbatici). Jumătatea de vest a insulei a fost confirmată ca posesiune a Franţei prin tratatul de la Ryswick (1697). Munca sclavilor negri pe plantaţiile de trestie de zahăr, cacao, bumbac, indigo, tutun şi în manufacturile prelucrătoare a constituit izvorul principal al prosperităţii coloniei. În 1789, volumul comerţului exterior al coloniei franceze din Santo-Domingo reprezenta aproape două treimi din comerţul exterior al Franţei. Populaţia se împărţea în *creoli* (descendenţi ai albilor stabiliţi în insulă), *oameni de culoare* (mulatri şi negri liberi) şi *sclavi.* După datele rotunjite de istoricul francez Elias Regnault, de la care împrumutăm majoritatea informaţiilor, în ajunul revoluţiei se aflau la Santo-Domingo 30.000 de albi. 28.000 de oameni de culoare şi 500.000 de sclavi. Albii erau plantatori şi mic-burghezi. Oamenii de culoare, deşi liberi, nu se bucurau de aceeaşi legislaţie cu creolii, nu puteau să ocupe funcţii publice sau să exercite profesiuni libere.

În revoluţia din Santo-Domingo, căreia evenimentele din Franţa i-au constituit – ca să aplicăm cuvintele lui Bălcescu – «ocazia, iar nu cauza”, se pot distinge trei etape, după forţele angajate în luptă şi după obiectivele urmărite de acestea. Coloniştii bogaţi, stimulaţi de exemplul Statelor Unite, socoteau momentul potrivit pentru scuturarea jugului metropolei şi obţinerea independenţei. Oamenii de culoare (mulatri în cea mai mare parte) sperau să dobândească drepturi politice, lucru de care albii nici nu voiau să audă. Iar ideea eliberării sclavilor era repudiată deopotrivă de albi şi de mulatri. Condiţiile specifice din Santo-Domingo pun astfel de la început într-o lumină foarte vie accepţia burgheză a egalităţii, concepută exclusiv ca egalitate cu cei suspuşi, şi a libertăţii, revendicată pentru ei de posesorii de bunuri, dar refuzată celor exploataţi.

Prima fază a revoluţiei din Santo-Domingo se încheie

prin triumful oligarhiei, aceasta desfiinţând în fapt puterea metropolei (guvernatorul pierde orice autoritate) şi autoadministrându-se prin trei adunări provinciale. O acţiune armată a mulatrilor în sprijinul revendicărilor lor fusese înăbuşită în sânge, iar conducătorii ei – în frunte cu Vincent Ogé – traşi pe roată.

Lupta mulatrilor, însufleţiţi de decretul din 15 mai 1791 prin care Adunarea naţională din Paris acordase drepturi cetăţeneşti oamenilor de culoare, a continuat. Albii au cerut sprijinul englezilor şi spaniolilor. A izbucnit totodată o mare răscoală a sclavilor, sub conducerea negrului Bouckmann, care a fost reprimată cu o teribilă cruzime. Grupuri numeroase de negri răzvrătiţi s-au refugiat în munţi. Mulatrii, uniţi temporar cu albii în lupta contra sclavilor, şi-au reluat ulterior acţiunile armate. Cei trei comisari trimişi de Adunarea naţională franceză au declarat la sosire că nu vor recunoaşte decât două clase: oamenii liberi – indiferent de culoare – şi sclavii. Se dădea astfel câştig de cauză mulatrilor, consfinţindu-se totodată sclavia.

A treia fază a evenimentelor din Santo-Domingo cuprinde revoluţia sclavilor negri. „Răscoalele negrilor din regiunea Caraibilor – scrie W. Z. Foster – au culminat cu uriaşa revoluţie a sclavilor din Haiti, în 1791, care a dat o lovitură de moarte sclavajului mondial al negrilor şi a zguduit întregul sistem colonial american; (…) a fost lupta cea mai violentă şi cu efectele cele mai adânci dintre toate revoluţiile americane”. La 29 august 1792, comisarul francez Sonthonax, împresurat de 30.000 de negri insurgenţi, a proclamat eliberarea generală a sclavilor. În anul următor, Convenţia revoluţionară a decretat desfiinţarea sclaviei (21 iunie 1793), după ce Robespierre declarase într-o cuvântare că „niciun popor nu poate deveni proprietatea unui alt popor, niciun om nu poate fi considerat proprietatea unui alt om”. În lupta de eliberare

a negrilor s-a evidenţiat figura lui Toussaint-Louverture, eminent conducător militar, care ulterior – ca guvernator al insulei – a manifestat de asemeni o mare pricepere organizatorică. Constituţia proclamată de Toussaint-Louverture în 1801 acorda Franţei o suzeranitate nominală, asigurând în fond independenţa insulei. Pierderea bogatei colonii din Santo-Domingo nu putea fi pe placul marii burghezii franceze. Bonaparte, în calitate de prim-consul şi-a propus să restabilească vechea situaţie a negrilor. Existenţa unui stat al negrilor înarmaţi – a declarat ministrul de externe Talleyrand – este un spectacol oribil pentru naţiunile albe.” O escadră comandată de generalul Leclerc, cumnatul lui Bonaparte, a fost trimisă să restaureze în Santo-Domingo rânduielile coloniale. Ascunzându-şi cu grijă scopurile adevărate francezii i-au convins pe generalii negri Henri Christophe şi Dessalines să depună armele. Rămas singur, Toussaint-Louverture a semnat pacea la 5 mai 1802. Succesul francezilor a fost însă de scurtă durată. Aflând că sclavia a fost restabilită printr-un decret şi reintrodusă efectiv în insula Guadelupa, generalii negri au trecut din nou la acţiune. Insurecţia a devenit generală. Armata franceză, decimată de lupte şi de frigurile galbene, a capitulat în noiembrie 1803. Din 43.000 soldaţi, au supravieţuit numai 8.000. La 1 ianuarie 1804 insula şi-a proclamat independenţa, revenind totodată la vechiul ei nume, anterior cuceririi europene: Haiti.

Poporul haitian nu s-a putut bucura de roadele victoriei repurtate. Regimul instaurat de Dessalines, care s-a proclamat împărat, s-a definit prin cruzime şi teroare. Dessalines a fost asasinat după doi ani, iar între căpeteniile complotului, negrul Henri Christophe şi mulatrul Pétion, au izbucnit lupte pentru putere. Până la urmă, Henri Christophe a rămas stăpân în nord, iar Pétion în vest şi sud, unde poziţiile dominante au revenit

mulatrilor. Henri Christophe, intitulându-se iniţial preşedinte, s-a încoronat în 1811 ca rege. A domnit în mod absolut, cu o asprime de fier. Populaţia era constrânsă să presteze munci grele la construcţia palatelor şi fortăreţelor regale. O conspiraţie îndreptată împotriva regelui a solicitat sprijinul preşedintelui Boyer, care-i succedase lui Pétion. Părăsit chiar de garda personală, Henri Christophe s-a sinucis. Statul din nord s-a reunit cu cel din sud-vest, sub conducerea lui Boyer. Burghezia mulatră şi-a extins astfel puterea asupra întregii ţări şi a acaparat cea mai mare parte a pământurilor, pe seama spolierii sărăcimii de la sate. Situaţia maselor largi din Haiti s-a înrăutăţit şi mai mult prin intrarea ţării în orbita de expansiune a imperialismului nord-american. Între anii 1847 şi 1915 flota militară a S.U.A. a intervenit de douăzeci de ori în Haiti pentru „păstrarea ordinei”, iar între 1915 şi 1934 ţara s-a aflat sub directă ocupaţie americană. S-a ajuns astfel la o totală înfeudare a economiei haitiene de către monopolurile din S.U.A. Companiile americane exploatează bogăţiile subsolului, şi-au subordonat slaba industrie locală, deţin poziţii dominante în comerţ şi plantaţii. Majoritatea populaţiei este supusă unei exploatări crâncene, îndură mizerie, foamete şi boli. Numărul analfabeţilor depăşeşte 90%. Însăşi Comisia economică a O.N.U. pentru America Latină a ajuns în anul 1961 la concluzia că situaţia din Haiti este disperată. De adăugat la toate acestea teroarea sângeroasă dezlănţuită în ultimii ani de către regimul dictatorial al lui François Duvalier, care a lichidat ultimele libertăţi cetăţeneşti, fără a izbuti totuşi să înfrângă rezistenţa maselor populare, lupta lor pentru independenţă, democraţie şi o viaţă mai bună.

Ca şi celelalte scrieri ale lui Alejo Carpentier, *Împărăţia lumii acesteia* se întemeiază pe o minuţioasă documentare, efectuată cu prilejul unei călătorii întreprinse de autor în Haiti în anul 1943. Cititorii vor găsi în paginile cărţii o

seamă de împrejurări caracteristice pentru anii de intensificare a rezistenţei şi luptei sclavilor negri, ca şi pentru epoca mai târzie a domniei lui Henri Christophe. Cu o bună motivare artistică, romancierul ocoleşte perioada dominată de personalitatea lui Toussaint-Louverture (mai bine zis, o reflectă indirect, prin evenimentele din tabăra francezilor), deoarece aceasta ar fi solicitat singură o carte întreagă. O astfel de carte s-a şi scris: *Consulul negru* de A. Vinogradov, operă de reconstituire literară pe un trainic suport documentar. Lectura paralelă a romanului lui Carpentier şi a evocării lui Vinogradov este cât se poate de recomandabilă, cele două scrieri fiind destinate a se limpezi şi completa reciproc.

Formula adoptată de Carpentier în *Împărăţia lumii acesteia* are preţul originalităţii. Autorul procedează nu prin acumularea lentă şi persuasivă a amănuntelor, ci prin selectarea unor fapte brusc revelatoare, a unor imagini fulgurante. Romanul nu se poate „povesti”, căci interesul lui nu stă în desfăşurarea epică, ci în farmecul mereu reînnoit al intuiţilor pe care ni le deşteaptă. Nu e o naraţiune în sensul obişnuit (legătura exterioară a episoadelor reducându-se la prezenţa – nici aceasta permanentă – a unui singur personaj), ci un caleidoscop. Îl vedem la început pe sclavul negru Ti Noël contemplând două vitrine alăturate din oraşul Cap Français: una este a unei frizerii şi cuprinde patru chipuri de ceară împodobite cu peruci buclate, cealaltă a unei măcelării şi expune capete de viţei; „Ti Noël se amuză gândindu-se cum ar fi dacă pe feţele aceloraşi mese s-ar servi capetele domnilor albi laolaltă cu capetele decolorate ale viţeilor”. Negrii îşi povestesc între ei istoria legendară a regatelor africane, întărindu-şi astfel credinţa în propriile forţe. Sclavul fugar Mackandal organizează o întinsă reţea subterană, prin care otrava pătrunde adânc în lumea stăpânilor albi, hărăzindu-le o moarte groaznică şi misterioasă. Sclavii îl

consideră destinat „să termine cu albii şi să creeze în Santo-Domingo o mare împărăţie a negrilor liberi” şi-i atribuie puterea de a lua după voie chip de şopârlă sau de fluture, de câine sau de pasăre, de ţap sau de licurici. Ca atare, arderea pe rug a lui Mackandal nu are asupra negrilor adunaţi cu sila efectul scontat de stăpânire.

Pentru ei, Mackandal rămâne viu şi-şi continuă ciclul metamorfozelor. Sub învelişul mistic desluşim un simbol al luptei care nu se stinge. Soţia colonului Lenormand de Mezy, actriţă ratată, îşi constituie un public ad-hoc din sclavi şi declamă în faţa lor tirade din *Phedra* lui Racine. „Mes crimes désormais ont comblé la mesure” (De acum, crimele mele au depăşit măsura) – iată desigur un vers foarte potrivit în gura unei stăpâne de sclavi. La chemarea lui Bouckman, căpeteniile negrilor se adună în desişul pădurii şi pecetluiesc legământul de luptă, umezindu-şi buzele în sângele unui porc înjunghiat. Sunete de corn vestesc începutul răscoalei, care se dezlănţuie cu violenţă. Parte din coloni emigrează în Cuba, unde se dedau plăcerilor de o zi, în aşteptarea unor vremuri mai bune. Pauline Bonaparte, căsătorită cu generalul Leclerc, însoţeşte expediţia franceză împotriva negrilor din Santo-Domingo. Statuia ei vie doarme pe puntea fregatei în văzul întregului echipaj. Molima care-i seceră pe francezi în insulă o face să-şi caute scăparea în riturile magice ale negrilor. După moartea lui Leclerc, porneşte înapoi spre Franţa, cu pieptul plin de amulete. (Şi aceasta nu e decât una din surprinzătoarele sinteze între două culturi care abundă la Carpentier. Alt exemplu: cu prilejul Crăciunului, un negru ciopleşte din lemn scena închinării magilor; „craiul Baltazar, făcut dinadins mai mare decât ceilalţi crai, avea nişte ochi bulbucaţi care parcă ieşeau din noaptea abanosului, ca ochii acuzatori ai unui înecat”). După câţiva ani de şedere în Cuba, unde-şi însoţise stăpânul, negrul Ti Noël se întoarce pe meleagurile natale,

aflate acum sub stăpânirea regelui Henri Christophe. Deşi sclavia a fost desfiinţată, pe ogoare oamenii lucrează sub paza unor soldaţi înarmaţi cu bice. Noua robie este „cu atât mai cumplită, cu cât acum te biciuia un negru, cu pielea la fel de neagră ca a ta, cu buzele la fel de groase, cu părul la fel de creţ...” Palatul Sans-Soucis înfăţişează tot fastul unei curţi regale; miniştrii, husarii şi lacheii sunt negri, neagră e şi Madona din altarul bisericii. Şiruri nesfârşite de femei, copii şi bătrâni urcă povârnişurile abrupte ale muntelui Mitra Episcopului, cărând cărămizi pentru construcţia citadelei La Ferrière, ale cărei ziduri sunt plămădite cu sânge de taur spre a deveni invulnerabile. De altfel, nici sângele de om nu e cruţat, mulţi salahori prăvălindu-se de pe schele sau fiind ucişi pentru încetineala în lucru. Regele Henri Christophe înalţă această „construcţie neverosimilă” cu gândul de a rezista unui eventual atac al francezilor. În fond, citadela exprimă ruperea regelui de popor, căci ea nu poate oferi refugiu decât monarhului şi curţii sale. Confesorul regelui, călugărul capucin Corneille Breille, este zidit de viu în peretele catedralei din Cap pentru vina de a fi vrut să se întoarcă în Franţa. La 15 august, Henri Christophe are în catedrală viziunea halucinantă a călugărului ucis şi cade lovit de paralizie. Oamenii din popor se veselesc de boala tiranului, pe străzi răsună chiote şi clocotesc cazane cu ciorbă. În răpăitul tobelor bătute – contrar regulamentului – în ritm indigen, garda regală părăseşte palatul Sans-Soucis. Abandonat de toţi cei care-i alcătuiseră strălucirea şi forţa – curteni, lachei şi gărzi, palatul capătă instantaneu atributele unei ruine; prin sălile pustii zboară fluturi de noapte şi lilieci. Întunericul din preajmă se umple de bubuitul tobelor şi de lucirea torţelor. Henri Christophe se sinucide, iar trupul lui, transportat de paji în citadela La Ferrière va fi îngropat într-o grămadă de mortar, regele contopindu-se astfel cu construcţia iniţiată

de el[2]. Ti Noël îşi împodobeşte locuinţa cu trofeele luate de la palatul Sans-Soucis, între ele numărându-se un paravan pictat, un minavet, o păpuşă îmbrăcată ca păstoriţă şi trei tomuri din marea enciclopedie franceză. Cea mai preţioasă achiziţie rămâne însă o haină verde ce aparţinuse lui Henri Christophe. Blânda visare a bătrânului negru, care se crede sortit de aici încolo să vieţuiască în pace, e curmată de apariţia primelor semne ale unei noi împilări. „Biciul trecuse acum în mâinile mulatrilor republicani”, mulţi ţărani îşi părăsesc colibele şi se refugiază în munţi. S-ar zice că orice răscoală este inutilă. În pragul morţii, Ti Noël înţelege totuşi că „omul suferă şi speră şi se trudeşte pentru oameni pe care niciodată n-o să-i cunoască… Dar măreţia omului constă tocmai în dorinţa aceasta de a îmbunătăţi ceea ce există. În faptul că-şi impune sarcini… De aceea, împovărat de chinuri şi de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească în ciuda rănilor primite, omul îşi poate afla măreţia şi întreaga lui măsură numai în împărăţia lumii acesteia.” Cu acest nobil mesaj umanist se încheie cartea lui Alejo Carpentier. Adevăratul ei erou este însuşi poporul asuprit, căruia repetatele înfrângeri nu-i pot curma mersul înainte spre ţelul libertăţii şi al dreptăţii sociale.

Întregul continent latino-american, pe al cărui teritoriu

---

2 Figura lui Henri Christophe l-a atras şi pe Eugene O’Neill. Piesa *The Emperor Jones* (1921) se inspiră, cu totul liber, din istoria ultimelor zile ale regelui haitian. Împăratul negru Brutus Jones – prezentat ca un aventurier fără scrupule, avid numai de câştig – se pomeneşte într-o zi părăsit de toţi ai săi. Acţiunea celor opt scene se desfăşoară în sunetele tot mai dese şi mai apropiate ale tam-tam-ului bătut de negrii răsculaţi. Brutus Jones răspândise zvonul că nu poate fi ucis decât cu gloanţe de argint. După o fugă deznădăjduită prin pădure, bântuită de viziunea înfricoşătoare a propriilor crime, Brutus Jones e prins de răsculaţi, care-şi făuriseră gloanţe de argint şi-l ucid „în chip adecvat”. Despre Henri Christophe se afirmă, de asemeni, că şi-ar fi curmat viaţa cu un glonte de argint. La Alejo Carpentier, virtutea invulnerabilităţii prin arme de foc este atribuită unul fiu natural al monarhului.

Cuba a aprins farul revoluţiei socialiste, înregistrează în zilele noastre creşterea impetuoasă a luptei forţelor populare împotriva exploatatorilor străini şi autohtoni, pentru transformări democratice şi îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă. Integrat acestei perspective, romanul lui Alejo Carpentier, înfăţişând evenimente petrecute în urmă cu un secol şi jumătate, se arată pătruns de multiple şi profunde rezonanţe contemporane.

ŞT. CAZIMIR

PARTEA I-a

1

CAPETELE DE CEARĂ

Dintre cei douăzeci de armăsari aduşi la Cap Français[3] de căpitanul de corabie care călărea împreună cu un crescător normand, Ti Noël alesese, fără să şovăie, armăsarul cu pete albe, cu crupa rotundă, bun pentru monta iepelor care fătau mânji din ce în ce mai piperniciţi. *Monsieur* Lenormand de Mezy, care cunoştea priceperea sclavului în privinţa cailor, plătise în ludovici sunători, fără să mai pună în cumpănă hotărârea acestuia. După ce întocmi un căpăstru din sfoară, Ti Noël fu bucuros să încalece pe spatele lat al puternicului animal bălţat, simţind pe pulpe umezeala unei sudori repede transformată într-o spumă acidă pe părul des al bidiviului. Urmându-şi stăpânul, care călărea un armăsar cu picioare mai sprintene, înainte de a ieşi din Strada Mare, împestriţată la ora aceea matinală de basmalele viu colorate ale servitoarelor negrese care se întorceau de la piaţă, Ti Noël străbătuse cartierul marinăresc, cu prăvălii mirosind a saramură, cu prelate îmbibate de umezeală, cu pesmeţi pe care trebuie să-i spargi cu pumnul ca să-i poţi mânca. Trecerea caleştii guvernatorului, împodobită cu nenumărate mărgele mari şi aurite, îi smulsese lui *monsieur* Lenormand de Mezy un larg salut. Apoi, stăpânul şi sclavul îşi legaseră caii în faţa dughenei frizerului care primea *Gazette de Leyde,* spre desfătarea clienţilor culţi.

Pe când stăpânul se bărbierea, Ti Noël putu să contemple în voie cele patru capete de ceară menite să

---

3 Unul din principalele oraşe din actuala republică Haiti. A purtat succesiv numele de: Cap Français, în timpul dominaţiei coloniale franceze, Cap Henri, în timpul domniei lui Henri Christophe (1811–1820), şi ulterior Cap-Haïtien. Nume pe care-l poartă şi astăzi.

împodobească vitrina. Înainte de a-şi revărsa mănunchiul de ondulaţii domoale peste un covoraş roşu, buclele perucilor încadrau conturul unor feţe încremenite. Cele patru capete păreau la fel de reale – deşi fixitatea ochilor le făcea să pară la fel de moarte – pe cât păruse de real capul vorbitor pe care, cu ani în urmă, un şarlatan, în trecere prin Cap Français, îl folosise ca ajutor la vânzarea unui balsam împotriva durerilor de măsele şi a reumatismului. Printr-o coincidenţă amuzantă, ospătăria de-alături expusese la vedere nişte capete de viţei, cu puţin pătrunjel presărat pe limbă, capete care păreau făcute tot din ceară şi care dormitau parcă între cozile stacojii, piftiile de picioare şi oalele cu tocană de măruntaie. Cele două vitrine erau despărţite doar printr-un paravan de scânduri, şi Ti Noël se amuză gândindu-se cum ar fi dacă pe feţele aceloraşi mese s-ar servi capetele domnilor albi, laolaltă cu capetele decolorate ale viţeilor. Aşa cum păsările sunt împodobite cu propriile lor pene ca să fie prezentate oaspeţilor la vreun banchet, părea că un bucătar iscusit şi îndeajuns de căpcăun împodobise capetele omeneşti cu perucile cele mai reuşite; nu le mai lipsea decât garnitura de salată sau de ridichi, tăiate în forma florilor de crin. În rest, borcănaşele cu fixativ, sticluţele cu levănţică şi cutioarele cu pudră, puse alături de cratiţele cu măruntaie şi de tăvile cu rinichi, întregeau, în ciudatul amestec de sticle şi recipiente, tabloul înfricoşătorului ospăţ.

În dimineaţa aceea era belşug mare de capete, pentru că, alături de măcelărie, librarul întinsese pe-o sârmă şi prinsese cu cârlige de rufe ultimele stampe primite de la Paris. Pe cel puţin patru dintre ele se putea vedea chipul regelui Franţei într-un chenar de sori, spade şi lauri. Se mai aflau acolo însă şi multe alte capete împodobite cu peruci, probabil ale unor înalte personaje de la curte. Războinicii puteau fi recunoscuţi după atitudinea lor de

pornire la asalt. Magistraţii – după încruntarea menită să provoace spaima. Minţile alese – după faptul că zâmbeau deasupra unor pene puse ceva mai sus de versurile care nu-i spuneau nimic lui Ti Noël, căci sclavii nu ştiu să citească. Se mai aflau acolo gravuri în culori, de-o factură mai uşoară, prezentând focurile de artificii date cu prilejul cuceririi vreunui oraş, dansurile unor medici înarmaţi cu seringi uriaşe, un joc de-a baba-oarba într-un parc, nişte tineri desfrânaţi vârându-şi mâinile în decolteul unei cameriste, sau nelipsita şiretenie a îndrăgostitului, care, culcat pe iarbă, descoperă cât ai clipi liniile intime ale femeii care se dă cu nevinovăţie într-un leagăn. Dar pe Ti Noël îl atrăgea în momentul acela o gravură în metal, ultima din serie şi deosebită de celelalte atât prin subiect, cât şi prin execuţie. Gravura înfăţişa un fel de amiral sau de ambasador francez, primit în audienţă solemnă de-un negru înconjurat de evantaie şi de pene şi aşezat pe-un tron sculptat cu chipuri de maimuţe şi de şopârle.

— Cine sunt oamenii ăştia? îl întrebă cu îndrăzneală Ti Noël pe librarul care tocmai îşi aprindea o pipă lungă, de lut, în pragul prăvăliei.

— E un rege din ţara ta.

Confirmarea era de prisos, căci, privind gravura, tânărul sclav îşi amintise imediat povestirile pe care Mackandal le psalmodia la moara de trestie-de-zahăr în ceasurile când cel mai bătrân cal de pe moşia lui Lenormand de Mezy învârtea cilindrele. Cu o voce pe care dinadins şi-o voia joasă, ca să poată sublinia mai bine anumite momente, negrul mandinga obişnuia să povestească fapte întâmplate în marile regate de la Popo, Arada, Nagos, Fulas. Vorbea despre marile migraţii ale unor popoare, despre războaie îndelungate, despre uluitoare bătălii în care animalele îi ajutaseră pe oameni. Cunoştea povestea lui Adonhueso, a regelui Angolei, a regelui Dá, întruchipare a Şarpelui şi principiu etern, a desfătării lui mistice cu regina

Curcubeu, stăpâna apelor şi a tuturor celor născute. Şi era greu să-l urmăreşti şi să-l înţelegi mai ales când povestea isprăvile vitejeşti ale lui Kankán Muza, neînfricatul Muza, cel care purta tunetul în două tobe puse cruciş, făuritorul invincibilului imperiu al neamului mandinga, ai cărui cai erau împodobiţi cu monede de argint şi cu valtrapuri brodate şi acopereau cu nechezatul lor zăngănitul puternic al armelor. În plus, regii aceia porneau la luptă cu lancea în mână, în fruntea hoardelor; pe ei, meşteşugul vracilor îi făcea invulnerabili, şi nu puteau fi răniţi decât dacă supărau în vreun fel duhurile Fulgerului sau duhurile Focului. Regii erau regi adevăraţi, nu ca monarhii care-şi acopereau capetele cu părul altora, jucau popice şi nu se pricepeau să pară zei decât pe scenele teatrelor de la curte, unde-şi arătau picioarele firave în ritmul unui *rigodon*[4]. Suveranii aceştia albi auzeau doar simfoniile viorilor, foşnetul pamfletelor ingenioase, bârfelile ibovnicelor şi ciripitul păsărelelor din colivii, în loc să asculte bubuitul tunurilor trăgând în pintenul semilunii. Deşi Ti Noël nu prea ştia multe lucruri, înţelepciunea profundă a lui Mackandal îl iniţiase în cunoaşterea acestor adevăruri. În Africa, regele era războinic, vânător, jude şi mare preot; sămânţa lui preţioasă rodea, în sute de pântece, o stirpe viguroasă de eroi. Dimpotrivă, în Franţa şi în Spania, regele îşi trimitea la luptă doar generalii, habar n-avea să împartă dreptatea, îngăduia să fie mustrat de te miri ce călugăr-duhovnic, iar cât priveşte bărbăţia, abia dacă putea să zămislească vreun prinţ slăbănog, incapabil să ucidă un cerb fără ajutorul gonacilor, prinţ căruia, printr-o inconştientă ironie, i se dădea numele unui peşte atât de uşuratic şi de inofensiv cum e delfinul. *Acolo*, în schimb, în *Marele Acolo*, existau prinţi tari ca nicovalele, şi prinţi care erau leoparzi, şi prinţi care

4 *Rigodon* sau *rigaudon* – pas de dans foarte viu, creat de maestrul de dans Rigaud în secolul al XVIII-lea.

cunoşteau graiul copacilor, şi prinţi care domneau peste cele patru puncte cardinale, stăpâni ai norilor, ai seminţelor, ai bronzului şi ai focului.

Ti Noël auzi vocea stăpânului său, care tocmai ieşea din frizerie, cu obrajii peste măsură de pudraţi. Faţa lui *monsieur* Lenormand semăna acum uimitor de bine cu cele patru chipuri turnate în ceară, care zâmbeau stupid, aliniate în vitrină. În treacăt, *monsieur* Lenormand de Mezy cumpără de la ospătărie un cap de viţel şi îl trecu sclavului. Urcat pe armăsarul dornic de păşunat, Ti Noël pipăi ţeasta de viţel albă şi rece, gândindu-se cât semăna ea ca formă cu ţeasta cheală pe care stăpânul şi-o ascundea sub perucă. Între timp, strada se umpluse de lume. După negresele care se întorceau de la piaţă, se iviseră doamnele ieşite de la liturghia de dimineaţă. Câteva femei trecute de patruzeci de ani, ţiitoare ale cine ştie căror funcţionari îmbogăţiţi, urmate de cameriste de-o culoare la fel de nesigură ca şi a stăpânelor, treceau purtându-şi evantaiele de palmier, cărţile de rugăciuni şi umbreluţele de soare cu margini aurite. Într-un colţ dansau câteva marionete de un ludovic. Mai încolo, un marinar le oferea doamnelor o maimuţică braziliană, îmbrăcată după moda spaniolă. Prin cârciumi se destupau sticle de vin răcite în butoaie cu sare şi cu nisip ud. Părintele Corneille, paroh de Limonade, sosea tocmai atunci la catedrală, călare pe catârul lui sur.

Monsieur Lenormand de Mezy şi sclavul său ieşiră din oraş pe drumul care ţinea de-a lungul mării. Sus, pe zidurile fortăreţei, bubuiră câteva salve de tun. „La Courageuse”, din flota regală, se ivise la orizont, întorcându-se din insula Tortuga. Pe flancurile ei se zăreau dârele albe de fum rămase în urma loviturilor de tun. Năpădit de amintirea vremurilor când fusese ofiţer sărac, *monsieur* Lenormand de Mezy începu să fluiere un marş de pifan. Ti Noël îi ţinu isonul, în gând, fredonând fără glas un

cântec marinăresc nespus de drag dogarilor din port. În cântec se arunca cu scârnă omenească în regele Angliei. Lucrul acesta Ti Noël îl ştia sigur, deşi cuvintele cântecului nu erau în creolă. De altfel, Ti Noël nu făcea nicio deosebire între regele Angliei, regele Franţei sau regele Spaniei, care domnea peste cealaltă jumătate a insulei şi ale cărui femei – după spusele lui Mackandal – îşi sulemeneau obrajii cu sânge de bou şi-şi îngropau feţii avortaţi într-o mănăstire cu beciurile pline de scheletele celor neprimiţi în cerul cel adevărat, unde nu erau iubiţi morţii care nu cunoscuseră adevăraţii zei.

2

AMPUTAREA

Ti Noël şedea pe-o covată întoarsă cu fundul în sus. Lăsase calul cel bătrân să învârtească în voie teascul, într-un ritm pe care obişnuinţa îl făcea absolut regulat. Mackandal apuca snopii de trestie-de-zahăr, îi vâra cu vârfurile înainte şi-i îndesa între cilindrii de fier. Cu ochii veşnic injectaţi, cu bustul lui puternic şi cu şoldurile foarte înguste, negrul mandinga exercita o stranie fascinaţie asupra lui Ti Noël, îi mergea faima că nicio negresă nu poate să-i reziste când îi aude vocea gravă şi surdă. Şi că darul lui de povestitor, iscusinţa de-a înfăţişa personaje prin strâmbături cumplite le impunea tuturor tăcerea, mai ales când povestea despre călătoria făcută cu ani în urmă, când fusese prins, înainte de-a fi vândut neguţătorilor de sclavi din Sierra Leone. Ascultându-l, tânărul înţelegea că oraşul Cap Français, cu turlele clopotniţelor, cu înaltele lui clădiri din piatră sculptată şi cu mulţimea de case normande, împodobite cu balcoane lungi, era nimica toată pe lângă oraşele Guineei. Acolo se înălţau cupole de lut roşu, aşezate deasupra marilor fortăreţe cu ziduri crenelate; acolo se aflau târguri cărora le mersese vestea până dincolo de marginea deşerturilor, până dincolo de satele fără pământ cultivabil. În cetăţile acelea, meşterii erau grozav de pricepuţi în topirea metalelor, din care făureau săbii tăioase ca briciul şi uşoare ca pana în mâinile luptătorilor. Râuri bogate, născute din cer, scăldau picioarele omului, şi sarea nu era nevoie să fie adusă din Ţara Sării. În case cât toate zilele de mari erau păstrate grâul, susanul şi meiul şi se făceau, de la regat la regat, schimburi prin care erau aduse uleiul de măsline şi vinul de Andalucía. Pe sub umbrarele de palmier dormeau

tobele uriaşe, mamele tuturor celorlalte tobe, sprijinite pe picioare colorate în roşu şi zugrăvite cu chipuri omeneşti. Ploile se supuneau chemării înţelepţilor şi, la sărbătoarea circumciziei, când adolescenţii dansau cu pulpele pătate de sânge închegat, erau ciocnite una de alta nişte pietre sonore, care produceau o muzică asemănătoare cu a marilor cascade îmblânzite. În oraşul sfânt Widah, oamenii se închinau Şarpelui, reprezentării mistice a roţii eterne precum şi zeilor care domneau în lumea vegetală şi care obişnuiau să apară, uzi şi lucioşi, în stufărişurile de pe marginea lacurilor sălcii.

Calul, istovit, căzu în genunchi. Şi se auzi un urlet prelung şi sfâşietor, care zbură pe deasupra caselor vecine, clătinând palmierii. Mâna stângă a lui Mackandal, vârâtă până la umăr, odată cu snopul de trestii, fusese apucată şi rămăsese prinsă de cilindrii învârtiţi cu o viteză neaşteptată. În hârdăul în care se strângea sucul de trestie-de-zahăr, se lăţea tot mai mult o pată de sânge. Apucând un cuţit, Ti Noël reteză curelele care legau calul de axul teascului. Într-o clipă, sclavii de la tăbăcărie năpădiră moara. Veni şi stăpânul. Soseau şi cei ce lucrau la *bucán*[5] şi cei de la uscătoria de cacao. Acuma Mackandal îşi trăgea braţul zdrobit, făcând să se rotească cilindrii în sens invers. Cu mâna dreaptă încerca să-şi mişte un cot, o încheietură care nu-l mai ascultau. Privirea lui, îndobitocită de durere, părea că nu mai înţelege ce se petrece. Câţiva începură să-i apese la subsuoară un ghem de sfoară, ca să oprească hemoragia. Stăpânul porunci să fie adusă piatra de ascuţit, pentru pregătirea cuţitului care urma să fie folosit la amputare.

---

5 Cuptor cu foc mocnit în care se afumă carnea.

3

CE DESCOPERĂ MÂNA

Fiindcă nu mai putea fi folosit la munci mai de soi, Mackandal se pomeni trimis cu vitele la păscut. Înainte de revărsatul zorilor, el scotea vacile din ţarcuri şi le mâna către munte, pe povârnişurile umbrite unde creştea o iarbă deasă, pe care roua stăruia până dimineaţa, târziu. Culcat pe burtă şi privind vitele care se împrăştiau agale, păscând trifoiul, Mackandal simţi cum se trezeşte în el un interes nemaipomenit pentru viaţa unor anumite ierburi de care toţi se feriseră totdeauna. Lungit la umbra unui roşcov, sprijinindu-se în cotul braţului valid, negrul mandinga scotocea cu singura lui mână printre ierburile cunoscute, căutându-le pe cele a căror existenţă o dispreţuise până atunci şi cărora tot pământul le dădea naştere. Şi descoperă cu uimire viaţa tainică a unor soiuri singuratice, cărora le plăcea să se ascundă, să se facă una cu mediul înconjurător, verzi în mijlocul verdelui, şi care erau prietene ale gândăceilor ce se fereau din calea furnicilor. Mâna scotea la iveală tulpini de mei uriaş, ierburi de pucioasă, fire minuscule de usturoi, liane care ţeseau plase printre bolovani, tufe solitare cu frunze catifelate care asudau noaptea, mimoze care-şi strângeau frunzuliţele la simpla vibraţie a glasului omenesc, capsule care explodau la amiază, trosnind ca unghiile când zdrobesc purici, liane târâtoare căutând umbra ca să se împletească acolo, formând pânze cleioase. Vegetalele acestea încâlcite produceau uneori usturimi, iar alteori umflau capul celui ce se odihnea la umbra lor. Ciuperci cu miros de lemn putred, de vin oţetit, de beci, de boală. Ciuperci alungindu-se ca nişte urechi sau ca nişte limbi de vacă, ciuperci arătându-şi cărnurile aspre mustind de sevă sau

deschizându-şi umbrelele dungate, iscând alveole seci în care locuiau broaşte ce priveau ţintă sau dormeau fără să clipească. Negrul mandinga desfăcea cu degetele vreo pulpă de ciupercă şi îşi apropia de nas miazma ei otrăvită. Apoi îşi întindea mâna spre botul vreunei vaci, dându-i-o s-o miroasă. Dacă vita cu ochi speriaţi îşi trăgea capul răsuflând adânc, Mackandal începea să caute ciuperci din soiul acela şi să le strângă în trăistuţa de piele netăbăcită, pe care o purta legată de gât.

Sub cuvânt că duce caii la scăldat, Ti Noël obişnuia să se depărteze ceasuri întregi de conacul lui Lenormand de Mezy, ca să se întâlnească cu ciungul. Şi porneau atunci amândoi către marginea văii, unde pământul era plin de gropi, iar poala muntelui ciuruită de scorburi adânci. Acolo poposeau la cocioaba unei bătrâne care trăia singură şi pe care veneau s-o vadă oameni de foarte departe. Pe pereţii cocioabei se aflau felurite săbii prinse între steaguri roşii cu ciucuri grei, câteva obiecte de fier, bucăţi de meteorit şi lanţuri de aramă, de care erau legate linguri mucegăite, puse ca să-i alunge pe baronul Samedi, pe baronul Picant, pe baronul La Croix şi alte duhuri stăpânitoare ale cimitirelor. Mackandal îi arăta bătrânei Maman Loi frunzele, ierburile şi probele adunate în sac. Vrăjitoarea le cerceta cu grijă, pe unele strângându-le între degete şi mirosindu-le, iar pe altele aruncându-le. Uneori vorbeau îndelung despre animale năzdrăvane, cu obârşie omenească, şi despre oameni pe care anumite vrăji îi înzestrau cu puteri licantropice[6]. Vorbeau despre femei violate, despre feline mari care noaptea îşi schimbau graiul în răget. Odată, când ajunsese la mijlocul unei povestiri, Maman Loi amuţi pe neaşteptate şi, răspunzând parcă unei porunci tainice, alergă în bucătărie şi-şi muie braţele într-o

---

6 Aici: puteri supranaturale, prin care oamenii se transformă în diferite vieţuitoare. Licantropia (variantă a zoantropiei) – manie în care bolnavul se crede lup.

oală plină cu ulei clocotit. Ti Noël văzu atunci cât de nepăsătoare îi rămăsese faţa şi, lucru şi mai de neînţeles, văzu că braţele vrăjitoarei, după ce se zvântaseră de ulei, nu aveau pe ele nici urmă de băşici sau de arsuri, cu tot sfârâitul îngrozitor de carne friptă pe care îl auzise cu puţin înainte. Pentru că Mackandal părea că priveşte toate acestea cu cel mai desăvârşit calm. Ti Noël se căzni şi el să-şi ascundă uimirea. Iar discuţia dintre vrăjitoare şi negrul mandinga continuă liniştită, cu pauze mari, în care amândoi păreau că privesc departe.

Într-o zi, Ti Noël şi Mackandal prinseră un câine din haitele de vânătoare ale lui Lenormand de Mezy. Ti Noël priponi câinele, strângându-l între picioare şi ţinându-l de urechi, iar Mackandal îi frecă botul cu o piatră pe care zeama unei ciuperci o colorase în galben-deschis. Câinele îşi contractă muşchii, trupul îi fu imediat scuturat de convulsii violente, şi căzu pe spate cu labele ţepene şi cu colţii rânjiţi. În seara aceea, pe când se întorceau la conac, Mackandal zăbovi multă vreme privind teascurile, uscătoriile de cacao şi de cafea, atelierul unde se prepara indigoul, forjele, rezervoarele de apă şi *bucán*-ele.

„A sosit clipa”, îşi spuse el.

A doua zi îl căutară zadarnic. Ca să dea o pildă negrilor, stăpânul organiză urmărirea, dar nu stărui prea mult. Un sclav ciung nu valorează mare lucru. Altminteri, era îndeobşte cunoscut faptul că orice negru mandinga e un fugar din născare. A spune mandinga însemna a spune răzvrătit, rebel, diavol. De aceea, cei din regatul francez îi cotau foarte prost pe negrii mandinga în pieţele de sclavi. Ticăloşii ăştia visau să fugă la munte. Şi apoi, cum de jur-împrejur se aflau numai moşii, ciungul nu putea să ajungă prea departe. Când l-or aduce înapoi, o să fie pus la cazne în faţa sclavilor, ca pildă. La urma urmei, un ciung nu e decât un ciung, şi ar fi fost o neghiobie să rişti pierderea unei perechi de câini de rasă bună, pe care, oricum,

Mackandal tot ar fi încercat să-i amuţească printr-o lovitură de *machete*[7].

7 *Machete* – cuţit lung, cu care se taie de obicei trestia-de-zahăr (pronunţat: *macete).*

4

NUMĂRĂTOAREA

Ti Noël era tare mâhnit de dispariţia lui Mackandal. Dacă i-ar fi propus să fugă împreună, ar fi acceptat cu dragă inimă să-l slujească pe mandinga. Aşa, se gândea că ciungul îl socotise prea nevrednic ca să-i împărtăşească planurile lui. În nesfârşitele nopţi de nesomn, flăcăul, îndurerat de gândurile acestea, se ridica din ieslea în care dormea şi îmbrăţişa plângând gâtul armăsarului normand, înfundându-şi faţa în coama lui umedă, care parcă mai păstra în ea mirosul râului, rămas de la scaldă. Plecarea lui Mackandal însemna plecarea întregii lumi evocate de povestirile lui. Odată cu el, se duseseră şi Kankán Muza şi Adonhueso, pieriseră şi regii adevăraţi, şi Curcubeul de la Widah. Fiindcă viaţa i se părea acum lipsită de orice sens, Ti Noël se plictisea cumplit în timpul repaosului de duminică şi rămânea cu vitele lui, ale căror urechi şi picioare le curăţa totdeauna bine de căpuşe. Astfel trecu tot anotimpul ploios.

Într-o bună zi, când apele se întoarseră în matcă, Ti Noël o întâlni lângă grajduri pe bătrâna din munte. Vrăjitoarea îi aducea veşti de la Mackandal. A doua zi în zori flăcăul pătrunse într-o grotă cu gura îngustă şi cu numeroase stalagmite care coborau spre o peşteră mai adâncă, cu pereţii acoperiţi de lilieci ce atârnau prinşi de picioare. Peştera aceea era podită cu un strat gros de guano, în care zăceau resturile a nenumărate vietăţi, laolaltă cu oase de peşte pietrificate. Mai spre centrul peşterii, Ti Noël observă câteva ulcele de lut, din pricina cărora plutea în penumbra umedă a locului un miros acru şi greu. Deasupra unor burdufuri de brânză se aflau puse de-a valma nişte piei de şopârlă. O piatră mare şi câţiva

bolovani rotunzi şi netezi fuseseră folosiţi de curând la măcinat. Pe un trunchi netezit cu *machete*-le în toată lungimea lui, se afla deschis un registru de contabilitate, furat de la casierul moşiei. Pe paginile registrului se înşiruiau semne groase, făcute cu tăciunele. Ti Noël se gândi fără voie la prăvăliile negustorilor de plante din Cap Français, pline cu pive mari, cu teancuri de reţete puse pe pupitre, cu borcane pline de nucă vomică[8] şi *assa foetida*[9], cu mănunchiuri de ierburi pentru lecuirea gingiilor. Mai lipseau doar scorpionii de mare puşi în spirt, trandafirii în oţet şi acvariul cu lipitori vii.

Mackandal slăbise. Muşchii îi stăteau parcă lipiţi pe oase şi făceau ca torsul să-i apară puternic reliefat. Dar pe faţa lui, care la licărirea lumânării avea reflexe măslinii, plutea o bucurie calmă. Fruntea îi era legată cu o şuviţă de pânză stacojie, împodobită cu mătănii. Ceea ce-l miră mai mult pe Ti Noël fu descoperirea muncii îndelungate şi răbdătoare pe care negrul mandinga o continuase fără întrerupere din noaptea în care fugise. Ai fi zis că Mackandal trecuse pe la toate moşiile din vale, rând pe rând, luând legătură directă cu cei ce lucrau acolo. Ştia, de pildă, că putea să conteze pe Olain grădinarul, pe Romaine bucătăreasa sclavilor de la barăci şi pe Jean Pierrot de la atelierul de indigo al lui Dondon; la moşia lui Lenormand de Mezy avea înţelegere cu cei trei fraţi Pongué, congolezii nou-veniţi, cu negrul fula cel crăcănat şi cu Marinette, mulatra care odinioară dormise în patul stăpânului, iar apoi fusese trimisă la spălătorie când sosise pe moşie o oarecare *mademoiselle* de la La Martinière, măritată prin procură într-o mănăstire din Le Havre şi îmbarcată pentru

---

8 *Nucă vomică* – fructele arborelui *Strychnos nux vomica,* ce creşte sălbatic în India, Indochina, Australia etc.

9 *Assa foetida* – preparat farmaceutic extras din rădăcinile diferitelor specii din genul ferula, familia umbeliferelor, cu miros respingător şi gust amar.

colonii. Luase legătura cu cei doi angolezi stabiliţi dincolo de muntele Mitra Episcopului şi ale căror pulpe dungate mai păstrau încă urmele fierului. Roşu aplicat drept pedeapsă pentru că furaseră rachiu. Cu litere pe care numai el singur putea să le descifreze, Mackandal notase în registru numele lui Bocor de la Millot şi chiar numele unor călăuze ale cirezilor de vite, care puteau să-i folosească, la nevoie, pentru trecerea munţilor şi pentru luarea legăturii cu oamenii de la Artibonite.

În ziua aceea Ti Noël află ce dorea ciungul de la el. Iar în duminica următoare, când se întorcea de la biserică, stăpânul află că cele mai bune vaci de lapte de pe moşie, cele cu coada albă, aduse de la Rouen, trăgeau să moară pe propriul lor băligar, vărsându-şi fierea. Ti Noël îi explică stăpânului că vitele aduse din ţări depărtate, uneori, când merg la păscut, iau drept ierburi bune unele plante care le otrăvesc sângele.

5

PROHODUL

Otrava se târa pe Câmpia de Nord, invadând grajdurile şi ţarcurile. Nu pricepea nimeni cum de izbutea să înainteze prin ierburi şi lucernă, cum pătrundea în stogurile de nutreţ şi cum se urca în iesle. Fapt e că vacile, boii, viţeii, caii, oile piereau cu sutele, acoperind întregul ţinut cu o duhoare de hoit care nu se mai termina. În fiecare seară erau aprinse ruguri uriaşe, iar fumul gros, mirosind a grăsime arsă, se târa pe jos înainte de-a se statornici pe maldărele de capete negre, de oase carbonizate şi de copite înroşite în foc. Cei mai iscusiţi neguţători de ierburi din Cap Français căutau zadarnic frunza, răşina sau acel ceva care ar fi putut să poarte molima. Vitele continuau să se prăbuşească cu pântecele umflat, înconjurate de zumzetul muştelor verzui. Acoperişurile caselor se umpluseră de păsări mari, negre, cu capul pufos; păsările acestea pândeau clipa când să se repeadă şi să spargă cu o izbitură de cioc pieile întinse la maximum, în care dospeau alte putreziciuni.

Curând se află cu spaimă că otrava pătrunsese şi în case. Într-o după-amiază, pe când îşi lua gustarea, stăpânul moşiei de la Coq-Chante, fără să fi simţit mai nainte nici cea mai slabă urmă de durere, se prăbuşi deodată, târând după el pendula pe care tocmai o întorcea. Până când să ajungă ştirea la moşiile vecine, alţi câţiva proprietari căzură fulgeraţi de otrava care pândea, parcă ghemuită, ca să se poată repezi mai bine, în opaiţe, în oalele cu supă, în sticluţele cu medicamente, în pâine, în vin, în fructe şi în sare. Cât era ziua de mare, se auzea sinistrul bocănit al coşciugelor bătute în cuie. La fiecare răscruce de drum întâlneai câte un alai de înmormântare.

În bisericile din Cap Français nu se mai cântau decât prohoduri, iar împărtăşania sosea întotdeauna prea târziu, însoţită de dangăte depărtate, care vesteau alte morţi. Preoţii trebuiau să scurteze slujbele, ca să poată trece pe la toate familiile îndoliate. Pe întreaga vale răsuna lugubru acelaşi dangăt funerar, devenit acum marele imn al spaimei. Spaima aceasta slăbea carnea pe trupuri şi strângea gâtlejurile. La umbra crucilor de argint, purtate de colo-colo pe drumuri, otrava verde, galbenă sau incoloră continua să se târască, pătrunzând prin hornurile bucătăriilor, se lipea de laturile uşilor încuiate, ca o iederă cu neputinţă de stăvilit şi care căuta umbra ca să facă umbre din trupuri. După rugăciunile de implorare, urmau prohodurile, însoţite ceas cu ceas de isonurile dascălilor.

Înnebuniţi de spaimă, ameţiţi de vin, fiindcă nu mai îndrăzneau să încerce apa fântânilor, proprietarii loveau şi schingiuiau sclavii, căutând o explicaţie. Dar otrava continua să secere familiile, ucigând vârstnici şi copii, fără ca slujbele popilor, sfaturile medicilor, făgăduielile făcute sfinţilor sau vrăjile neputincioase ale unui marinar breton, necromant şi vraci, să poată opri înaintarea tainică a morţii. Grăbindu-se parcă fără voia ei să ocupe ultima groapă liberă din cimitir, doamna Lenormand de Mezy muri în duminica Rusaliilor, la câteva minute după ce gustase dintr-o portocală grozav de frumoasă, pe care o creangă mult prea binevoitoare i-o pusese la îndemână. În toată valea fu proclamată stare de asediu. Toţi cei întâlniţi după apusul soarelui pe câmp sau în apropierea caselor erau doborâţi cu focuri de flintă, fără să fie somaţi. Garnizoana din Cap Français defilă pe străzi, ca un avertisment ridicol pentru intangibilul inamic. Dar otrava continua să ajungă la guri pe căile cele mai neaşteptate, într-o bună zi, cei opt membri ai familiei Du Periguy o găsiră într-un butoiaş pe care chiar ei îl aduseseră de pe o corabie de curând ancorată. Ţinutul era năpădit de hoituri.

Într-o după-amiază, speriat de ameninţarea că i se va vârî o încărcătură de pulbere în şezut, negrul fula cel crăcănat îşi dădu drumul la gură: domnul otrăvii era Mackandal ciungul, devenit mare *houngan,* adică mare căpetenie a ritului *radá* şi înzestrat cu puteri nemaipomenite de către zeii cei mari.

Căpeteniile de pe Ţărmul de dincolo de Ocean îl învestiseră cu autoritatea supremă, şi el pornise lupta necruţătoare a nimicirii. Fusese ales ca să termine cu albii şi să creeze în Santo-Domingo o mare împărăţie a negrilor liberi. Mii de sclavi erau de partea lui. Şi nimeni n-avea să mai poată opri înaintarea otrăvii. Această descoperire stârni o furtună de biciuiri pe întreaga moşie. Imediat ce pulberea aprinsă de o mână furioasă împrăştie maţele negrului care vorbise, un sol porni în grabă spre Cap Français. În aceeaşi seară fură mobilizaţi pentru urmărirea lui Mackandal toţi oamenii disponibili. Câmpia, duhnind a carne înverzită, a copite arse şi a viermi, se umplu de lătraturile câinilor şi de blestemele oamenilor.

6

METAMORFOZELE

Câteva săptămâni în şir, soldaţii din garnizoana de la Cap Français şi patrulele formate din proprietari, contabili şi vechili scotociră ţinutul desiş după desiş, tufă după tufă, stufăriş după stufăriş, fără să dea de urma lui Mackandal. Pe de altă parte, otrava, căreia i se aflase originea, îşi încetase înaintarea, întorcându-se în vasele de lut de unde pornise şi pe care ciungul pesemne că le îngropase undeva, ca să se prefacă în spumă, în marea noapte a pământului, căci noapte a pământului era pentru atâtea vieţi. Câinii şi oamenii coborau seara din munte năpădiţi de sudorile oboselii şi ale necazului. Acum, moartea îşi reluase ritmul ei de totdeauna, mai grăbit doar de molimile din ianuarie sau de frigurile trezite de ploi. Proprietarii, nevoiţi să trăiască laolaltă cu soldaţii, îşi petreceau timpul bând rachiu şi jucând cărţi. Între cântece fără perdea şi şmecherii la jocurile de cărţi, mai ciupeau în treacăt sânii negreselor care aduceau pahare curate şi evocau isprăvile vitejeşti ale străbunilor care participaseră la jefuirea Cartagenei Indiilor[10] sau îşi înfundaseră mâinile în tezaurul coroanei spaniole pe vremea când Piet Hein[11], cel cu un picior de lemn, săvârşise în apele cubane fabuloasa faptă vitejească visată de piraţi timp de peste două secole. La mesele pătate cu vin, în pauzele jocului de cărţi, proprietarii propuneau să închine paharul în cinstea lui Esnambuc, a lui Bertrand d’Ogeron, a lui Du Rausset şi a

10 Cartagena, important oraş în Columbia, întemeiat de Pedro de Heredia în 1533 şi numit pe atunci Cartagena Indiilor. Azi capitala provinciei cu acelaşi nume.

11 *Pieter Pieterzoon Hein* (1577–1629), amiral olandez care a capturat în 1628, la Matanzas, lângă ţărmul cuban, flota spaniolă ce venea din America încărcată cu bogăţii fabuloase.

celorlalţi bărbaţi de seamă care creaseră pe socoteala şi pe riscul lor colonia, făcând legi fără să se lase vreodată intimidaţi de edictele tipărite la Paris sau de gingaşele dojeni ale Legii negre. Adormiţi în coteţele lor, câinii, cu zgărzile la gât, se odihneau.

Raitele pentru urmărirea lui Mackandal, făcute şi până acum fără prea mare tragere de inimă şi întrerupte de sieste şi de gustări la umbra pomilor, se răreau din ce în ce. Trecuseră câteva luni fără să se poată afla nimic despre ciung. Unii îl credeau refugiat în centrul ţării, pe înălţimile acoperite de nori ale podişului central, unde negrii dansau *fandango*[12], acompaniindu-se cu castaniete. Alţii afirmau că marele *houngan* plecase pe-o goeletă şi că acum opera în regiunea Jacmal, unde mulţi cultivatori mureau fiindcă gustau sarea. Cu toate acestea, sclavii vădeau o voioşie cu adevărat sfidătoare. Niciodată până atunci nu loviseră tobele cu atâta avânt cei puşi să ritmeze treieratul porumbului sau tăiatul trestiei-de-zahăr. Noaptea, în barăcile şi în cocioabele lor, negrii îşi împărtăşeau cu nespusă bucurie cele mai ciudate veşti: unul văzuse o şopârlă verde încălzindu-şi spinarea pe acoperişul uscătoriei de tutun; altul văzuse un fluture de noapte zburând ziua în amiaza mare; se povestea că un dulău cu părul zburlit străbătuse casa în goană, purtând între colţii săi un picior de cerb; o pasăre de mare fusese văzută tocmai aici, unde oceanul e-atât de departe, scuturându-şi păduchii din aripi pe deasupra bolţii de viţă din fundul curţii.

Şi toţi susţineau că şopârla verde, fluturele de noapte, dulăul necunoscut, ciudata pasăre de mare erau simple deghizări. Înzestrat cu harul de-a se preface în animal copitat, în pasăre, în peşte sau în insectă, Mackandal, după spusele lor, vizita necontenit moşiile din vale, ca să-şi

---

12 *Fandango* – vechi dans spaniol, cu acompaniament de ghitară şi castaniete, răspândit îndeosebi în Andalucía.

cerceteze credincioşii şi să vadă dacă mai speră în reîntoarcerea lui. Trecând din metamorfoză în metamorfoză, ciungul se afla pretutindeni, redobândindu-şi integritatea corporală de câte ori lua chip de animal. Într-o zi cu aripi, în altă zi cu labe, galopând sau târându-se, Mackandal luase în stăpânire cursul apelor subterane, peşterile de pe coasta mării, coroanele arborilor şi domnea peste întreaga insulă. Acuma puterea lui era nemărginită. Putea la fel de uşor să fecundeze o iapă, să se odihnească la umbra deasă a unui copac sau la răcoarea unui havuz, să se aşeze pe crengile subţiri ale unui salcâm aromat sau să se lipească de gaura vreunui lacăt. Câinii nu-l lătrau, umbra şi-o schimba după cum îi plăcea. Se zicea că în urma trecerii lui, o negresă născuse un prunc cu faţa de mistreţ. Noaptea, marele *houngan* obişnuia să apară pe drum, sub înfăţişarea unui ţap negru cu ciucuri în coarne. Într-o bună zi el va da semnalul marii răscoale, iar căpeteniile de dincolo de Ocean, în frunte cu Damballah, cu Domnul drumurilor, cu Ogún, zeul fierului, vor aduce fulgerul şi tunetul şi vor dezlănţui un ciclon care va desăvârşi cele făcute de oameni. În ziua aceea – spunea Ti Noël – sângele albilor va curge până la râurile de unde zeii Loas, beţi de bucurie, îl vor sorbi pe brânci până când îşi vor umple plămânii.

Patru ani ţinu aşteptarea aceasta înfrigurată, fără ca negrii să obosească ascultând cu urechile ciulite, clipă de clipă, dacă nu cumva răsună în munţi trâmbiţele care aveau să dea de veste tuturor că Mackandal şi-a încheiat ciclul metamorfozelor şi că, puternic şi viguros, cu testicule ca de piatră, s-a întors să se statornicească pe picioare de om.

7

ÎNTRUCHIPAREA OMENEASCĂ

După ce o ţinuse câtva timp în casă, ca ibovnică, pe Marinette, spălătoreasa, *monsieur* Lenormand de Mezy, peţit de parohul de Limonade, se însurase din nou, cu o văduvă bogată, şchioapă şi bisericoasă. Iată de ce, când se porni să sufle primul vânt dinspre miazănoapte, în luna aceea de decembrie, slugile, conduse de bastonul stăpânei, începură să aşeze în casă sfinţii de Provence în jurul unei grote de ipsos care încă mai mirosea a clei proaspăt; grota urma să fie luminată în noaptea de Crăciun, sub firida unei uşi. Toussaint, cel priceput la lucrări în abanos, cioplise nişte crai de lemn; dar cum îi cioplise mult prea mari faţă de restul ansamblului, nu era chip să-i potrivească aşa cum s-ar fi cuvenit, mai ales din pricina albului ochilor craiului Baltazar. Craiul Baltazar, făcut dinadins mai mare decât ceilalţi crai, avea nişte ochi bulbucaţi, care parcă ieşeau din noaptea abanosului ca ochii acuzatori ai unui înecat. În alţi ani, Ti Noël şi ceilalţi sclavi de pe moşie asistau la pregătirile de Crăciun amintindu-şi că se apropia ziua darurilor de sfârşit de an, că se apropiau slujbele religioase de la miezul nopţii, că vizitele şi ospeţele stăpânilor aveau să mai slăbească puţin asprimea disciplinei, şi că, astfel, va fi mai uşor să capeţi vreo ureche de porc de la bucătărie, vreun pahar cu vin de la canaua butoiului, sau să intri noaptea în baraca femeilor din Angola, de curând cumpărate şi pe care stăpânul voia să le împerecheze după sărbători, cu slujbă creştinească. De data aceasta, însă, Ti Noël ştia că n-o să mai fie de faţă când se vor aprinde lumânările şi vor străluci podoabele aurite ale grotei de ipsos. Acum el se afla departe, foarte departe: o ştersese la serbarea organizată pe moşia

Dufrené, unde negrii aveau să primească fiecare câte un ulcior de rachiu, în cinstea naşterii primului urmaş al stăpânului.

Roulé, roulé, Congoa roulé!
Roulé, roulé, Congoa roulé!
A fort ti fille ya densé congo ya-ya-ró!

Trecuseră mai bine de două ceasuri de când tobele bubuiau la lumina torţelor, iar femeile repetau ritmic, săltând din umeri, gestul neîntrerupt al spălătoreselor, când un fior făcu să tremure o clipă glasurile cântăreţilor. De după toba-mamă se ivise întruchiparea omenească a lui Mackandal. Mackandal, negrul mandinga. Mackandal, redevenit om. Mackandal, ciungul, Mackandal, reîntruchipat. Mackandal, care trecuse prin atâtea. Nu-l salută nimeni, dar privirea lui întâlni privirile tuturor, iar ulcioarele cu rachiu începură să zboare din mână în mână spre mâna lui unică, pe care o întinsese nerăbdător să-şi potolească setea ce-l chinuise vreme îndelungată. Ti Noël îl vedea pentru prima dată după sfârşitul ciclului de metamorfoze. Mackandal părea că păstrase câte ceva din toate tainicele lui transformări, câte ceva din toate învelişurile de solzi, de păr negru sau moale ale animalelor al căror chip îl luase. Barba lui avea ascuţituri feline, ochii i se săltaseră puţin spre tâmple, ca la păsările al căror chip îl folosise. Femeile treceau necontenit, în sus şi-n jos, prin faţa lui, sucindu-şi trupurile în ritmul dansului. Dar în aer pluteau atâtea întrebări, încât, fără ca oamenii să se vorbească între ei, se uniră într-un *yanvalou* puternic şi solemn, rostit în ritmul tobei. După o aşteptare de patru ani încheiaţi, cântarea se transforma în tabloul nesfârşitelor mizerii îndurate:

Yenvalou moin Papá!

Mouin pas mangé q’m bambó
Yenvalou, Papá, yanvalou moin!
Ou, vlai moin lavé chaudier.
Yenwalou, Papá, yanvalou moin!

Va mai trebui să spăl cazanele? Va mai trebui să mănânc numai bambus? Ca izvorâte din adâncul sufletului, întrebările se înmănuncheau, căpătând laolaltă sunetul geamătului sfâşietor al popoarelor mânate în surghiun ca să clădească mausolee, turnuri şi ziduri nesfârşite. O, tată, tată al meu, lung mai e drumul! O, tată, tată al meu, lung mai e chinul! De atâtea vaiete, Ti Noël uitase că albii au urechi. În ograda conacului Dufrené, în clipa aceea, toate muschetele, flintele şi pistoalele scoase din panoplia salonului erau încărcate cu pulbere pentru focurile de artificii. Pentru paza împotriva cine ştie cărui atac neprevăzut, fusese păstrată doar o rezervă de cuţite, pumnale şi buzdugane, lăsate în grija unor femei. Iar femeile acelea se cufundaseră toate în acatiste şi în rugăciuni pentru prinderea negrului mandinga.

8

MARELE ZBOR

Într-o zi de luni, în ianuarie, cu puţin înainte de revărsatul zorilor, sclavii din Câmpia de Nord începură să intre în oraşul Cap Français.

Conduşi de stăpâni şi de vechili călări, escortaţi de gărzi în ţinută de campanie, sclavii înnegreau încetul cu încetul piaţa unde tobele militare băteau în ritm solemn. Câţiva soldaţi îngrămădeau vreascuri la picioarele unui stâlp de *quebracho*[13], pe când alţii aţâţau focul. La uşa catedralei, guvernatorul, împreună cu judecătorii, cu funcţionarii regali şi cu ceilalţi slujbaşi de seamă ai autorităţilor coloniale şedeau pe fotolii mari, roşii, la umbra unei pânze de doliu, prinsă pe prăjini. În toate balcoanele se agitau umbre cu voioşia fremătătoare a florilor de pe pervazurile ferestrelor; ca într-o imensă sală de teatru, doamnele conversau de la o lojă la alta, cu glasuri încântător de emoţionate, şi-şi fluturau evantaiele şi manşoanele. Cei ale căror case dădeau spre piaţă pregătiseră băuturi răcoritoare pentru invitaţi. Jos, în piaţă, negrii, din ce în ce mai înghesuiţi şi mai asudaţi, aşteptau spectacolul rânduit pentru ei; un spectacol de gală destinat negrilor, un spectacol pentru a cărei pompă fuseseră sacrificate sume uriaşe. Pentru ca, de data aceasta, litera legii să fie scrisă cu foc, şi nu cu sânge. Luminile aprinse numai ca să fie ţinute minte costau bani cu nemiluita.

Deodată toate evantaiele se strânseră o clipă. În spaţiul ocupat de tobele militare se lăsă o tăcere adâncă. Îmbrăcat cu nişte pantaloni dungaţi, cu pieptul gol acoperit de funii şi de noduri şi plin de răni proaspete, lucitoare, Mackandal

---

13 *Quebracho* – arbore din America ecuatorială, al cărui lemn tare, rezistent la apă, se foloseşte în construcţii navale.

înainta spre centrul pieţii. Stăpânii cercetară din ochi feţele sclavilor, dar negrii vădeau o indiferenţă sfidătoare. Ce ştiu albii despre treburile negrilor? În ciclurile lui de metamorfoze, Mackandal se cufundase adesea în lumea tainică a gâzelor, luându-şi ca răsplată pentru lipsa unui braţ câteva picioruşe de gândac, patru aripi sau o pereche de antene lungi. Fusese muscă, miriapod, fluture, termită, păianjen, vaca-domnului şi chiar licurici cu lumini verzi, imense. Când va sosi momentul hotărâtor, funiile care îl strâng acum pe mandinga, lipsite de corpul în jurul cărora sunt încolăcite, vor păstra o clipă conturul unui trup omenesc şi vor aluneca apoi de-a lungul stâlpului. Iar Mackandal, transformat în bondar, îşi va lua zborul şi se va aşeza pe tricornul comandantului trupelor, ca să se bucure de năucirea albilor. Lucrul acesta stăpânii nu-l mai ştiau; de aceea risipiseră ei atâţia bani cu organizarea spectacolului cu totul inutil care avea să le scoată la iveală completa neputinţă de a lupta împotriva unui om uns de către marii Loas.

Mackandal fusese legat cu spatele de stâlpul de tortură. Călăul luă cu cleştele un tăciune aprins. Repetând gestul pe care îl studiase din ajun în faţa oglinzii, guvernatorul îşi scoase din teacă sabia de paradă şi dădu ordin să fie executată sentinţa. Focul rugului începu să urce spre trupul ciungului, pârjolindu-i picioarele. În clipa aceea, Mackandal îşi agită ciotul braţului nelegat, cu un gest ameninţător, pe care schilodirea nu-l făcea mai puţin cumplit, şi, umflându-şi brusc pieptul, începu să strige incantaţii necunoscute şi nedesluşite. Legăturile îi căzură; corpul negrului ţâşni în aer, zbură pe deasupra capetelor şi se cufundă în talazurile negre ale mulţimii de sclavi. De pretutindeni, un singur strigăt făcu să răsune piaţa:

— *Mackandal sauvé*![14]

Şi urmă învălmăşeala şi larma. Gărzile începură să

14 *Mackandal salvat!* (în franceză în original.)

lovească cu paturile armelor în negrii care strigau şi care păreau că nu mai încap între case şi că se urcă spre balcoane. Iar zarva, urletele şi tulburarea crescuseră într-atâta, încât abia câţiva îl mai văzură pe Mackandal ţinut de zece soldaţi şi vârât cu capul în foc, pe când o flacără îi aprinsese părul înecându-i ultimul strigăt. Când negrii se potoliră, rugul ardea normal, ca orice foc făcut cu lemne bune, iar briza venită dinspre mare ridica o pală de fum domoală spre balcoanele în care doamnele, mai adineauri leşinate, începuseră să-şi revină în simţiri. Acuma nu mai era nimic de văzut.

În seara aceea negrii se întoarseră la moşii râzând tot drumul. Mackandal îşi ţinuse făgăduinţa de-a rămâne în împărăţia lumii acesteia, încă o dată Marile Duhuri de pe Celălalt Ţărm îşi băteau joc de albi. Şi pe când *monsieur* Lenormand de Mezy, cu scufa de noapte pe cap, discuta cu pioasa lui soţie despre lipsa de sensibilitate a negrilor faţă de supliciul unui seamăn de-al lor şi scotea din aceasta câteva idei filosofice privind inegalitatea raselor omeneşti, idei pe care îşi propunea să le dezvolte într-un discurs plin de citate latineşti, Ti Noël lăsa însărcinată cu gemeni o fată de la bucătărie, tăvălind-o de trei ori într-o iesle din grajdul de cai.

PARTEA A II-a

1

FIICA LUI MINOS ŞI A PARSIFAEI[15]

Curând după moartea celei de-a doua soţii a lui *monsieur* Lenormand de Mezy, Ti Noël avu prilejul să meargă la Cap Français, ca să aducă de-acolo nişte podoabe vestimentare comandate la Paris. În anii aceia oraşul progresase uimitor. Aproape toate casele aveau câte două caturi cu balcoane largi de jur-împrejur şi cu portaluri înalte, împodobite cu zăvoare şi cu balamale în formă de trifoi, făcute din fier forjat. În oraş existau sumedenie de croitori, pălărieri, modişti, peruchieri; într-o prăvălie se vindeau viori şi flaute, precum şi partituri muzicale, cuprinzând contradansuri şi sonate. Librarul pusese în vitrină ultimul număr al ziarului *Gazette de Saint Domingue,* tipărit pe hârtie subţire, cu paginile încadrate în viniete care închipuiau frunze de trestie. Şi pentru ca luxul să fie şi mai mare, pe strada Vaudreuil se deschisese un teatru de dramă şi operă. Prosperitatea aceasta favoriza îndeosebi strada Spaniolilor, unde toţi străinii cu dare de mână veneau să viziteze ospătăria „La Corona”, pe care Henri Christophe, maestru bucătar, o cumpărase de curând de la fosta proprietăreasă, *mademoiselle* Mangeon. Bucatele negrului erau lăudate pentru garniturile lor fără cusur, când era vorba de vreun client venit de la Paris, şi pentru belşugul felurilor de *olla podrida*[16], când bucătarul voia să satisfacă pofta vreunui spaniol venit de pe cealaltă coastă a insulei şi îmbrăcat în haine atât de demodate, încât păreau mai degrabă veşmintele unui vechi corsar.

15 *Minos* – în mitologia greacă, erou cretan, fiul lui Zeus şi al Europei, pomenit de Homer ca primul rege al Cretei. *Parsifae,* soţia lui Minos, cu care a avut mai mulţi copii: Ariana, Fedra, Glaucos etc.

16 *Olla podrida* –mâncare aproape nelipsită la masa spaniolilor.

Henri Christophe, gătit cu boneta lui albă de bucătar, în mijlocul valurilor de aburi din bucătărie, se dovedea neîntrecut când punea la cuptor volovanul cu carne de broască-ţestoasă sau când pregătea la cald marinata de porumbel. Iar când punea mâna pe vasul de pregătit dulciuri, scotea nişte prăjituri a căror aromă se împrăştia până dincolo de strada Celor Trei Chipuri.

Rămas din nou singur, şi fără pic de consideraţie pentru amintirea răposatei lui soţii, *monsieur* Lenormand de Mezy se ducea din ce în ce mai des la teatrul din Cap Français, unde câteva actriţe veritabile, venite de la Paris, cântau arii de Jean-Jacques Rousseau[17] sau scandau cât se poate de nobil alexandrini tragici, ştergându-şi sudoarea după fiecare hemistih. În zilele acelea, un pamflet anonim, în versuri, biciuind nestatornicia unor anumiţi văduvi, aduse la cunoştinţa întregii lumi că un bogat proprietar de pe Câmpie îşi desfăta nopţile cu voluptuoasa frumuseţe brună a unei oarecare *mademoiselle* Floridor, interpretă fără pic de talent a rolurilor de mâna a treia, veşnic distribuită în urma celorlalţi, dar mai iscusită decât multe altele în arta de a linguşi. La sfârşitul unei stagiuni, stăpânul, convins de *mademoiselle* Floridor, plecă pe neaşteptate la Paris, lăsând conducerea moşiei pe mâna unei rude. Dar atunci se întâmplă ceva surprinzător: peste câteva luni, *monsieur* Lenormand de Mezy simţi că îl cuprinde un dor din ce în ce mai pronunţat după soare, spaţiu, belşug, după domeniile lui, după negresele trântite la marginea pinului; toate acestea îi dovediră că „întoarcerea în Franţa”, pentru care muncise ani îndelungi, nu mai constituia pentru el cheia fericirii. Şi, după ce blestemase de atâtea ori colonia, după ce îi ponegrise clima, după ce criticase grosolănia francezilor stabiliţi acolo şi spiţa lor de aventurieri, stăpânul se întoarse la moşie, aducând-o cu el pe actriţa

17 E vorba de Jean Rousseau, compozitor francez din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, cunoscut ca autor al unui *Tratat de violă.*

respinsă de teatrele pariziene pentru puţinul talent dramatic de care dispunea. Şi astfel, în fiecare duminică, două echipaje măreţe împodobeau acum din nou drumurile Câmpiei, îndreptându-se spre catedrală şi purtând la spate lacheii în haine de sărbătoare. În partea dinapoi a berlinei domnişoarei Floridor – actriţa ţinea să fie numită după numele ei de teatru – zece mulatre, care păreau că nu-şi mai găsesc astâmpăr, gătite în rochii albastre, chicoteau cât puteau şi tremurau ca nişte iepe în călduri.

Astfel se scurseră douăzeci de ani. Ti Noël avea acum doisprezece copii cu una din bucătărese. Moşia arăta mai înfloritoare ca oricând, cu aleile ei mărginite de tufe de *ipecacuana,* şi cu viţa ei sălbatică, din care se scotea un vin acru. O dată cu bătrâneţea, Lenormand de Mezy ajunsese maniac şi beţiv. O erotomanie neîntreruptă îl făcea să pândească la tot ceasul sclavele adolescente, a căror culoare îi excita simţurile. Şi era din ce în ce mai dornic să supună la cazne trupeşti bărbaţii pe care îi surprindea făcând dragoste cu alte femei decât cu nevestele lor. La rândul ei, suptă şi chinuită de paludism, actriţa îşi răzbuna înfrângerea artistică poruncind să fie biciuite pentru te miri ce negresele care o spălau şi-o pieptănau. Uneori, seara, *mademoiselle* Floridor se îmbăta criţă. Şi nu rareori, în serile acelea, poruncea să fie treziţi din somn toţi negrii, pentru ca, la razele lunii, să declame în faţa lor, printre sughiţuri de beţivă, marile roluri pe care nu izbutise niciodată să le interpreteze. Îmbrăcată în costumele ei de confidentă sau de doamnă de onoare timidă, *mademoiselle* Floridor declama cu patos fragmentele „tari” ale repertoriului:

Mes crimes, désormais, ont comblé la mesure.
Je respire à la fois l’inceste et l’imposture.
Mes homicides mains, promptes à me venger,

Dans le sang innocent brûlent de se plonger.[18]

Uluiţi, fără să înţeleagă nimic, dar pricepând după unele cuvinte legate şi în creolă de greşeli a căror pedepse variau de la biciuire până la tăierea capului, negrii ajunseseră să creadă că doamna aceea săvârşise neapărat multe păcate la vremea ei şi că pesemne venise în colonie ca să scape de poliţia din Paris, aşa cum veniseră la Cap Français şi alte târfe care aveau socoteli necurate cu metropola. Cuvântul crimă suna cam la fel şi în jargonul insular; toată lumea ştia cum se numesc în franceză judecătorii; cât despre iad şi despre dracii lui de culoare, cea de-a doua nevastă a lui Lenormand de Mezy, prigonitoare feroce a tuturor înclinărilor spre senzualitate, le vorbise îndeajuns negrilor. Dar nimic nu putea fi mai edificator decât cele mărturisite de femeia înveşmântată în halat alb, străveziu la lumina torţelor.

Minos juge aux enfers tous les pâles humains.
Ah! combien frémira son ombre épouvantée
Lorsqu'il verra sa fille à ses yeux présentée,
Contrainte d'avouer tant de forfaits divers
Et des crimes peut-étre inconnus aux enfers![19]

În faţa atâtor imoralităţi, sclavii de pe moşia lui

---

18 De-acum, crimele mele au depăşit măsura.
Respir în acelaşi timp incestul şi minciuna.
Mâinile mele ucigaşe, gata să mă răzbune.
Ard să se scufunde în sânge nevinovat.
(Racine. *Phèdre,* act. IV, sc. VI)

19 Minos judecă în infern toate palidele umbre ale oamenilor.
Oh! cât va fremăta umbra lui înspăimântată
Când îşi va vedea fiica înfăţişându-i-se înaintea ochilor,
Silită să mărturisească atâtea fărădelegi
Şi crime poate nici de iaduri cunoscute!
(Racine. *Phèdre.* Act. I, sc. VI)

Lenormand de Mezy continuau să-l respecte pe Mackandal. Ti Noël le transmitea fiilor săi povestirile negrului mandinga, învăţându-i cântecele simple pe care le compusese în cinstea lui în ceasurile când peria şi ţesăla caii. Iar ciungul trebuia ţinut minte cu atât mai mult cu cât, fiind acum depărtat de lumea aceasta, din pricina unor sarcini de seamă, avea să se reîntoarcă în ziua când toţi se vor aştepta cel nai puţin.

2

MARELE LEGĂMÂNT

Tunetele păreau că se frâng deasupra stâncilor Muntelui Roşcat, pătrunzând până în afundul hăurilor, când delegaţii negrilor din Câmpia de Nord sosiră în desişul pădurii Caiman, plini de noroi până la brâu şi tremurând pe sub cămăşile lor ude. Şi unde mai pui că ploaia aceea de august, când călduţă, când rece, după cum bătea vântul, se înteţise din ce în ce încă de la ora culcării negrilor. Cu pantalonii lipiţi de pulpe, Ti Noël încerca să-şi acopere capul cu un sac de iută, din care îşi făcuse un soi de glugă. Cu toată bezna, era sigur că nicio iscoadă nu se putuse strecura până la locul de întâlnire. Înştiinţarea fusese trimisă în ultima clipă, prin oameni încercaţi. Deşi se vorbea în şoapte, murmurul glasurilor umplea pădurea, amestecându-se cu vuietul necontenit al ploii torenţiale, care izbea frunzele fremătătoare.

Deodată, în mijlocul adunării aceleia de umbre se înălţă un glas puternic, un glas a cărei posibilitate de-a trece firesc de la tonul grav la tonul acut dădea o forţă nemaipomenită cuvintelor. Discursul plin de modulaţii mânioase, care se transformau uneori în strigăte, amintea adesea de invocaţii şi de vrăji. Aşa vorbea Bouckman, jamaicanul. Deşi tunetul acoperea fraze întregi, Ti Noël înţelese oarecum că se întâmplase ceva în Franţa, că unii domni foarte suspuşi declaraseră că negrilor trebuie să li se acorde libertatea, dar că proprietarii bogaţi din Cap Français, ca nişte monarhişti ticăloşi ce erau, refuzau să le dea ascultare. Ajuns la cuvintele acestea, Bouckman tăcu, lăsând ploaia să cadă câteva clipe peste copaci şi aşteptând ca un fulger să spintece bolta cerului. Apoi, după ce bubuitul tunetului se depărtă, jamaicanul anunţă

că se pecetluise un legământ între iniţiaţii de aici şi marii Loas din Africa, pentru ca războiul să se înceapă sub semne favorabile. Şi printre strigătele entuziaste ale delegaţilor, ţâşni ultima poruncă:

— Dumnezeul albilor porunceşte crima. Zeii noştri cer răzbunare. Ei ne vor mâna braţele şi ne vor ajuta. Nimiciţi chipul Dumnezeului albilor, însetat de lacrimele noastre. Să ascultăm cum ne sună în suflete chemarea libertăţii!

Trimişii negrilor uitaseră că ploaia li se scurgea de pe bărbie pe piept, făcând să li se întărească curelele de piele de la brâu. În mijlocul furtunii se înălţase un vuiet de glasuri. Lângă Bouckman, o negresă ciolănoasă, cu mâini şi cu picioare lungi, învârtea pe deasupra capului un cuţit ritual:

Fai Ogún, Fai Ogún, Fai Ogún, oh!
Damballah m’ap tiré canon.
Fai Ogún, Fai Ogún, Fai Ogún, oh!
Damballah m’ap tiré canon!

Ogún al fierului, Ogún războinicul, Ogún al focului, Ogún căpetenia, Ogún al suliţelor, Ogún Changó, Ogún Kankannikán, Ogún-Batala, Ogún-Panamá, Ogún-Bakulé, pe toţi îi invoca preoteasa ritului *radá,* în mijlocul zarvei umbrelor.

Ogún Badagri
General sanglant,
Saizi z’orage
Ou scell’orage
Ou fait Kataoun z’eclai!

Cuţitul se împlântă deodată în burta unui porc negru, care-şi slobozi măruntaiele şi bojocii în trei guiţături. Atunci, chemaţi după numele stăpânilor, fiindcă ei nu

aveau nume de familie, trimişii negrilor trecură unul după altul să-şi umezească buzele în sângele spumos al porcului, strâns într-o albie mare, de lemn. Apoi se culcară toţi cu faţa în jos, pe pământul ud. Ca şi ceilalţi, Ti Noël îi jură ascultare veşnică lui Bouckman. Jamaicanul îi îmbrăţişă atunci pe Jean-François, pe Biassou şi pe Jeannot, care n-aveau să se mai întoarcă la moşiile stăpânilor. Statul-major al răscoalei fusese creat. Semnalul urma să fie dat peste opt zile. Părea aproape sigur că se va obţine ajutor de la spaniolii de pe cealaltă coastă a insulei, duşmani neîmpăcaţi ai francezilor. Şi fiindcă trebuia întocmită o proclamaţie pe care nimeni nu se pricepea s-o scrie, se gândiră toţi la pana de gâscă a abatelui de la Haye, parohul de la Dondon, un preot voltairian, care dăduse dovezi neîndoielnice de simpatie pentru negri din clipa când aflase despre *Declaraţia drepturilor omului.*

Cum ploaia umflase apele, Ti Noël trecu râul înot, ca să ajungă la grajduri înainte de deşteptarea vechilului. Clopotul de dimineaţă îl găsi cântând, vârât până în brâu într-un stog de sparcetă proaspătă, cu mireasmă de soare.

3

SUNETE DE CORN

După ultima vizită făcută la Cap Français, *monsieur* Lenormand de Mezy se afla într-o dispoziţie cât se poate de proastă. Guvernatorul Blanchelande[20], monarhist ca şi el, era nespus de supărat din pricina divagaţiilor neplăcute ale unor utopişti idioţi care – după spusele lui – se înduioşau, la Paris, de soarta sclavilor negri. Sigur, e foarte uşor să stai în cafeneaua „Régence” sau sub arcadele de la Palais Royal şi să visezi, între două partide de stos, la egalitatea oamenilor de toate rasele. Fireşte, privind ilustraţiile porturilor americane, împodobite cu trandafiraşi, cu roza vânturilor şi cu tritoni bucălaţi, privind gravurile lui Abraham Brunias, expuse în Franţa, şi în care se văd mulatre leneşe şi spălătorese goale care-şi fac siesta pe sub bananieri, citind versurile lui Du Parny[21] şi profesiunea de credinţă a vicarului din Savoia[22], e foarte lesne să-ţi închipui că insula Santo Domingo e paradisul vegetal din *Paul et Virginie.* În care pepenii nu atârnă pe crengile copacilor doar fiindcă nu vor să ucidă trecătorii dacă ar pica de la o asemenea înălţime. Mai spuneau că în mai, Adunarea Constituantă, formată din plebea liberală şi enciclopedistă, a hotărât să acorde; drepturi politice negrilor fii de liberţi. Şi acum în faţa fantomei războiului civil invocat de proprietari, ideologii adepţi ai lui Stanislas de Wimpffen răspundeau: „Mai bine să piară coloniile

---

20 *Philibert-François-Roussel de Blanchelande* (1735–1793) – general francez, guvernator al insulei Santo Domingo: după revoluţie, s-a opus acordării de drepturi cetăţeneşti negrilor. Chemat la Paris, a fost condamnat la moarte de un tribunal revoluţionar şi executat.

21 *Évariste-Désiré de Forges,* viconte *de Parny* (1753-1814) – poet francez, autor al *Poeziilor erotice* (1778).

22 Personaj din romanul *Emile* de J. J. Rousseau.

decât principiile”.

Era cam pe la al zecelea ceas din noapte când *monsieur* Lenormand de Mezy, cuprins de gânduri negre, se îndrepta spre uscătoria de tutun, dornic să siluiască vreo sclavă adolescentă, prinsă la furat foi de tutun pentru părinţii ei. Undeva, tare departe, sună un corn. Şi era surprinzător răspunsul pe care sunetul primului corn îl primi de pe munţi şi de prin păduri. Se mai auzeau sunete de corn şi dinspre mare, şi dinspre atelierul de indigo de la Millot. Ai fi zis că toate trâmbiţele de pe coastă, toate flautele indiene, toate ţevile care au putut fi găsite prin case, toate trompetele care zăceau singure şi neclintite începuseră să cânte laolaltă. Şi deodată o trâmbiţă îşi înălţă glasul din baraca principală a moşiei. Alte câteva sunete, mai melodioase, îi răspunseră din atelierul de indigo, dinspre uscătoria de tutun şi de la grajduri. *Monsieur* Lenormand de Mezy se ascunse speriat după o tufă de *bougainvillée*[23].

Toate uşile barăcilor se deschiseră dintr-o dată, împinse dinăuntru. Înarmaţi cu pari, sclavii înconjurară locuinţele vechililor şi luară în stăpânire uneltele. Contabilul, care se ivise cu un pistol în mână, căzu primul, lovit de-o mistrie de zidar, care îi spintecă gâtlejul de sus în jos. După ce-şi muiară braţele în sângele lui, negrii se năpustiră spre conac, strigând: „Moarte stăpânului, moarte guvernatorului, moarte lui Dumnezeu şi moarte tuturor francezilor din lume! Dar cei mai mulţi dintre ei, împinşi de pofte îndelung stăpânite, se repeziră spre beciuri, după băutură. Butiile erau sparte cu lovituri de târnăcop. Cu doagele sărite, ele lăsau să ţâşnească vinul, care curgea spumos, înroşind rochiile femeilor. Smulse între strigăte şi ghionturi, damigenele cu felurite soiuri de rachiu şi clondirele cu rom erau zobite de pereţi. Râzând şi

---

23 *Bougainvillée* – plantă din zona tropicală a Americii, cultivată şi pe coasta algeriană pentru frumuseţea deosebită a florilor sale.

îmbrâncindu-se în glumă, negrii alunecau peste săpunul, peste roşiile murate, peste peştele marinat şi peste celelalte provizii, care cădeau pe podeaua de cărămizi, împrăştiind un miros de untdelemn rânced. Un negru gol se vârâse, vrând să glumească, într-o putină cu untură de porc. Două babe se certau în limba congo pentru o oală de lut. De pe tavanul beciului erau desprinse jamboanele şi muşchii afumaţi. Ferindu-se de învălmăşeală, Ti Noël îşi lipi îndelung gura de canaua unei butii cu vin spaniol. Apoi se urcă la primul etaj al conacului, urmat de fiii săi mai mari, căci de mult visa s-o siluiască pe *mademoiselle* Floridor, care, în nopţile ei de tragedie, mai lăsa să se zărească, pe sub tunica împodobită cu dantele, nişte sâni încă nevătămaţi de trecerea necruţătoare a anilor.

4

DAGON[24] ÎN TEMPLU

După două zile de aşteptare în fundul unei fântâni secate, care, deşi nu era prea adâncă, era totuşi destul de lugubră, *monsieur* Lenormand de Mezy, galben de foame şi de spaimă, îşi scoase încetişor capul, sprijinindu-l de ghizd. Pretutindeni domnea tăcerea. Hoarda se depărtase, pornind spre Cap Français şi lăsând în urmă incendiile care se ghiceau după coloanele de fum sprijinite parcă de cer. O mică trâmbă de praf mai zbura la răscrucea drumului spre Los Padres. Stăpânul se apropie de casă, trecând pe lângă cadavrul umflat al contabilului. Dinspre coteţele arse ale câinilor venea o duhoare cumplită: acolo, negrii încheiaseră o veche răfuială, ungând pereţii coteţelor cu păcură, pentru ca niciun animal să nu mai rămână în viaţă. *Monsieur* Lenormand de Mezy intră în conac. *Mademoiselle* Floridor zăcea răscrăcărată pe covor, cu o seceră înfiptă în pântece. Cu o mână mai strângea încă un picior al patului, imitând parcă gestul tinerei adormite din gravura licenţioasă intitulată *Visul*, care-i împodobea dormitorul. În hohote de plâns, *monsieur* Lenormand de Mezy se prăbuşi alături de ea. Apoi, găsind nişte mătănii, spuse toate rugăciunile pe care le ştia, chiar şi pe cele învăţate în copilărie pentru lecuirea degerăturilor. Astfel petrecu câteva zile, îngrozit, fără să îndrăznească să iasă din locuinţa care, cu uşile larg deschise, îşi aştepta ruina. Iar într-o bună zi auzi tropotul unui cal în goană şi care se opri atât de brusc în spatele casei, încât aproape că alunecă până sub fereastră, scoţând scântei din copite. Ştirea, strigată cu glas tare, îl trezi pe Lenormand de Mezy din uluirea lui: capul

24 *Dagon* – divinitate asiatică, onorată mai cu seamă de filisteni.

jamaicanului Bouckman zăcea acum, plin de viermi şi înverzit, cu gura căscată, în acelaşi loc unde hoitul împuţit al ciungului Mackandal se prefăcuse în cenuşă. Începuse exterminarea completă a negrilor, dar tot mai existau cete înarmate care jefuiau moşiile singuratice. Fără să-şi mai piardă vremea cu înmormântarea cadavrului domnişoarei Floridor, *monsieur* Lenormand de Mezy sări pe cal în spatele solului, care porni în galop spre Cap Français. De departe se auzi o salvă de flinte. Curierul dădu pinteni calului.

Stăpânul sosi la timp ca să împiedice măcelărirea lui Ti Noël şi a altor doisprezece sclavi marcaţi cu numele lui. În curtea cazărmii, sclavii lui, împreună cu ceilalţi negri, legaţi doi câte doi, spate la spate, îşi aşteptau moartea, care îi lua pe câte doi o dată, pentru economisirea prafului de puşcă. Cei treisprezece sclavi erau singurii care îi mai rămăseseră şi valorau pe puţin şase mii cinci sute de *pesos* spanioli pe piaţa de la Havana. De aceea, *monsieur* Lenormand de Mezy fu de acord cu cele mai cumplite pedepse corporale, dar solicită amânarea execuţiei până când va vorbi cu guvernatorul. Pe *monsieur* de Blanchelande îl găsi tremurând de nervi, de insomnie şi de exces de cafea; guvernatorul se plimba de la un capăt la altul al odăii sale de lucru, împodobită cu portretul lui Ludovic al XVI-lea şi al Mariei-Antoinette, cu Delfinul în braţe. Era greu să înţelegi ceva din monologul lui dezordonat, în care ocările adresate filosofilor se amestecau cu citate din scrisorile pline de presentimente trimise de el la Paris, şi la care nici măcar nu primise răspuns. Anarhia se înstăpânea în lume. Colonia se ducea de râpă. Negrii siluiseră aproape toate domnişoarele distinse din Câmpie. După ce distruseseră atâtea dantelării şi se lăfăiseră pe atâtea cearceafuri de in, după ce decapitaseră câţiva vechili, nu mai puteau fi stăviliţi. *Monsieur* Blanchelande era pentru exterminarea totală şi

absolută a tuturor sclavilor, precum şi a negrilor şi a mulatrilor liberi. Toţi cei cu sânge african în vine, fie ei cuarteroni, terceroni, mameluci, grifi sau marabú, trebuiau trecuţi prin foc şi sabie. Nimeni nu avea să se mai lase înşelat de strigătele de admiraţie pe care le scoteau sclavii în faţa lumânărilor aprinse la Crăciun. Cât adevăr cuprindeau cuvintele părintelui Labat, care, după prima lui călătorie în insule, spusese: „Negrii se poartă ca filistenii care-l adorau pe Dagon cel din templu!” Guvernatorul rosti apoi un cuvânt pe care stăpânul nu-l luase în seamă până atunci: *„Vaudou”*[25]*.* Acum *monsieur* Lenormand de Mezy îşi aminti că, în urmă cu mulţi ani, rotofeiul şi senzualul avocat din Cap Français, *monsieur* Moreau de Saint Mery, culesese câteva date privind practicile sălbatice ale vrăjitorilor din munţi şi notase că unii negri erau ofidiolatri, adică adoratori ai Şarpelui. Faptul acesta, odată revenit în minte, îl umplu de groază şi-l făcu să înţeleagă că o tobă e ceva mai mult decât o piele de ţap întinsă pe un trunchi scobit. Sclavii aveau deci o religie secretă, care îi însufleţea şi-i unea în răscoalele lor. Ani şi ani, ei respectaseră datinile religiei acesteia, sub nasul proprietarilor, vorbind în timpul sărbătorilor prin bătăi de tam-tam-uri, fără ca nimeni să bănuiască ceva. De altfel, cum s-ar fi putut ca nişte oameni culţi să ia seama la credinţele sălbatice ale unor adoratori ai Şarpelui?

Adânc tulburat de pesimismul guvernatorului, *monsieur* Lenormand de Mezy rătăci la întâmplare, până seara, pe străzile oraşului. Privi îndelung capul lui Bouckman, înjurându-l şi scuipându-l, până când se plictisi să tot repete aceleaşi grosolănii. Petrecu apoi câteva clipe în casa dolofanei Louison, ale cărei fete îmbrăcate în muselină albă îşi răcoreau cu evantaiele sânii goi, în curtea

25 Cult african legat de străvechi superstiţii, adus de sclavii negri în America. În practica acestui cult se aduceau jertfe unor divinităţi şerpine.

plină de flori de *malangas* puse în ghivece. Pretutindeni domnea o atmosferă neplăcută. De aceea, stăpânul se îndreptă spre strada Spaniolilor, simţind dorinţa să bea ceva în ospătăria „La Corona”. Când văzu ospătăria închisă, îşi aduse aminte că bucătarul Henri Christophe părăsise de curând negoţul, ca să îmbrace uniforma de artilerist colonial. Iar când fostul bucătar scosese de pe zid coroana de tinichea aurită, care servise atâta vreme drept firmă pentru ospătărie, nu mai exista în Cap Français niciun local unde un *monsieur* să poată mânca după gustul său. Însufleţit de-un păhăruţ de rom servit la o tejghea de rând, *monsieur* Lenormand de Mezy vorbi apoi cu căpitanul unui vas de cărbuni aflat în port de luni de zile. Vasul urma să ridice ancora şi să pornească spre Santiago de Cuba imediat ce avea să-i fie terminată călăfătuirea.

5

SANTIAGO DE CUBA

Vasul trecuse de Cap Français. Acolo rămânea oraşul ameninţat de negrii care ştiau că le va sosi ajutor din partea spaniolilor şi că un număr de iacobini umanitarişti începuseră să le apere cu înflăcărare cauza. Ti Noël şi tovarăşii săi, închişi în cală, asudau pe sacii cu cărbuni, pe când pasagerii mai de vază, instalaţi la pupă, sorbeau briza călduţă a strâmtorii. Pe bord se afla o cântăreaţă din noua trupă artistică sosită de curând la Cap Français, al cărei local fusese incendiat în noaptea răscoalei; cântăreaţa mai rămăsese doar cu un costum de Didonă părăsită. Se mai afla un muzician alsacian, care izbutise să-şi salveze clavecinul, dezacordat din pricina aerului sărat; alsacianul îşi întrerupea din când în când sonata de Jean Frédéric Edelmann[26] pe care o cânta, ca să privească saltul vreunui peşte zburător pe deasupra bancului de alge galbene. Un marchiz regalist, doi ofiţeri republicani, o dantelăreasă şi un preot italian, custode al bisericii, completau lista pasagerilor vasului.

În noaptea când sosi la Santiago de Cuba, *monsieur* Lenormand de Mezy se duse direct la „Tivoli”, un *café-concert* construit recent de refugiaţii francezi cărora cârciumile cubaneze, cu plasele lor pentru ţânţari şi cu măgăruşii legaţi la intrare, li se păreau de nesuportat. După atâta zbucium, după atâtea clipe de groază şi atâtea schimbări înspăimântătoare, stăpânul găsi la *café-concert* o atmosferă reconfortantă. La cele mai bune mese ale localului erau instalaţi prieteni vechi de-ai lui, proprietari

---

26 *Jean Frédéric Edelmann* (1749—1794) — compozitor şi pianist francez, autor a numeroase sonate şi a operei *Ariana pe Insula Naxos.*

ca şi el, fugiţi din faţa *machete*-lor ascuţite pe pietre unse cu melasă. Şi, lucru ciudat, deşi despuiaţi de averi, ruinaţi, cu familiile pe jumătate pierdute sau rătăcite şi cu fiicele convalescente încă după siluirile negrilor – siluiri care nu păruseră deloc o joacă – vechii coloni, departe de-a se plânge, păreau reîntineriţi. Pe când unii, mai prevăzători în ceea ce priveşte scoaterea banilor din Santo Domingo, se îmbarcau pentru New Orleans sau puneau bazele unei noi plantaţii de cafea în Cuba, cei care nu izbutiseră să salveze nimic trăiau bucuria haosului, ducându-şi viaţa de azi pe mâine, fără obligaţii, încercând până una-alta să scoată plăceri din toate. Văduvul descoperea avantajele celibatului; soţia respectabilă se deda adulterului cu entuziasm de inventatoare; militarii se bucurau de absenţa trompetelor care sună deşteptarea: domnişoarele evlavioase făceau cunoştinţă cu deliciile scenei, se fardau şi îşi desenau benghiuri pe obraz. Toată ierarhia burgheză a vechii colonii se prăbuşise la pământ. Acum nu mai interesa decât un solo de trompetă, acompaniatul unui menuet cântat de-un trio de oboi sau felul cum era ţinut ritmul pe triunghiul din orchestra de la „Tivoli”. Notabilităţile de odinioară copiau partituri muzicale, încasatorii de impozite pictau decorurile cu cele douăzeci de coloane solomonice pe cearceafuri de douăsprezece palme. În orele de repetiţii, când întregul Santiago de Cuba dormea după ferestrele cu gratii de lemn şi după uşile ghintuite, alături de dragonii prăfuiţi ai ultimei procesiuni, se întâmpla adeseori să auzi vreo matroană, cunoscută până mai ieri pentru cucernicia ei, cântând cu gesturi leşinate:

Sous ses lois, l’amour veut qu’on jouisse
D’un bonhear qui jamais ne finisse[27]

27 Prin legile lui, amorul cere să ne desfătăm / Într-o fericire care sa ţină veşnic

În zilele acelea se dădu un mare bal pastoral, după moda de mult trecută la Paris. La costumaţie colaboraseră toate cuierele salvate de jaful negrilor. Boschetele de palmieri regali înlesneau întâlniri desfătătoare pentru vreo soţie al cărei soţ, bariton foarte încântat de rolul lui, era imobilizat pe scenă, unde cânta aria de bravură a *Dezertorului* lui Monsigny[28]. Pentru prima dată se cânta la Santiago de Cuba muzică de *passepied*[29] şi de contradans. Ultimele peruci ale secolului, purtate de fiicele proprietarilor, se răsuceau în ritmuri sprintene de menuet, care anunţau valsul. Un vânt de libertinaj, de fantezie şi de dezordine bătea peste oraş. Tinerii creoli începuseră să imite moda imigranţilor, lăsându-i pe demnitarii municipali să poarte costumele spaniole veşnic demodate. Unele doamne cubane se urbanizau *à la française*, ascunzându-se de duhovnici şi desăvârşindu-se în arta de a-şi arăta picioarele frumos încălţate. În nopţile când asista la finalul vreunui spectacol, după ce băuse din belşug, *monsieur* Lenormand de Mezy se ridica în picioare, împreună cu ceilalţi, ca să cânte, după obiceiul stabilit de refugiaţi, imnul lui Saint-Louis şi *Marseieza.*

Leneş din fire, incapabil să-şi bată capul cu vreo afacere, *monsieur* Lenormand de Mezy începu să-şi împartă timpul între jocuri de cărţi şi rugăciuni. Îşi vindea sclavii unul după altul, ca să aibă cu ce juca în prima cârciumă întâlnită, ca să poată plăti consumaţia la „Tivoli”, sau negresele cu tuberoze în păr, care îşi vindeau trupurile în port. Dar văzând că oglinda îl arăta tot mai bătrân de la o săptămână la alta, începu să se teamă de chemarea

---

(în limba franceză în original.)

28 *Pierre-Alexandre Monsigny* (1729–1817) – compozitor francez. Capodopera sa este considerată a fi *Dezertorul* (1789).

29 *passepied* – dans originar din Bretania, care s-a bucurat de un deosebit succes la curtea regilor Franţei în secolul al XVIII-lea.

inevitabilă în faţa judecăţii lui Dumnezeu. Mason pe vremuri, acum nu mai avea încredere în noile triunghiuri. De aceea, însoţit de Ti Noël, umbla de colo-colo ore întregi, gemând şi sunându-şi mătăniile prin catedrala din Santiago. Negrul mai aţipea, între timp, sub portretul vreunui episcop, sau asista la repetiţiile pentru colinde, conduse de-un bătrân guraliv, smochinit şi negricios, pe nume *don* Esteban Salas. Cu neputinţă să-l înţelegi pe dirijorul acesta, care părea respectat de toţi pentru că se încăpăţâna să-şi înveţe coriştii să cânte eşalonat, reluând unii ceea ce alţii cântaseră înainte şi producând astfel un amestec de voci care ar fi indignat pe oricine. Dar aceasta constituia, fără doar şi poate, un motiv de mare satisfacţie pentru dirijor, personaj căruia Ti Noël îi atribuia o înaltă autoritate ecleziastică, pentru că umbla înarmat şi purta pantaloni. În ciuda simfoniilor discordante pe care *don* Esteban Salas le îmbogăţea cu başi, trompete şi piculine, negrul regăsea în bisericile spaniole ceva din căldura ritului *vaudou,* pe care n-o aflase niciodată în bisericile aparţinând ordinului Saint-Sulpice de la Cap Français. Podoabele de aur ale barocului spaniol, părul care împodobea chipurile lui Crist, atmosfera de taină a stranelor de spovedit, încărcate cu ornamente sculptate, câinii dominicanilor, balaurii striviţi sub picioarele sfinţilor, porcul sfântului Anton, culoarea nesigură a sfântului Benedict, sfintele fecioare negre, sfântul Gheorghe încălţat cu coturni, ca actorii de la teatrul francez, instrumentele pastorale care cântau în noaptea Paştilor aveau pentru el o putere învăluitoare şi cuceritoare datorită prezenţelor, simbolurilor, atributelor şi semnelor care aminteau de cele de pe altarele închinate lui Damballah, zeul şarpe. Şi cum sfântul Iacob e Ogún Mai, căpetenia furtunilor, la a cărui poruncă se ridicaseră oamenii lui Bouckman, Ti Noël recita adesea, ca pe o rugăciune, un vechi cântec auzit de la Mackandal:

Santiago, sunt fiu al războiului
Santiago,
Nu vezi că sunt fiu al războiului?

6

CORABIA CÂINILOR

Într-o dimineaţă, portul Santiago de Cuba se umplu de lătrături. Legaţi unul de altul, agitându-se furioşi şi ameninţători pe după gratii, încercând să muşte paznicii şi să se muşte între ei, repezindu-se spre cei ce se apropiau de cuşti, zbătându-se într-una să muşte fără să izbutească să apuce, sute de câini erau vârâţi în cala unei corăbii. Dar soseau mereu alţii, şi alţii, şi alţii, aduşi de vechilii moşiilor, de ţărani şi de munteni încălţaţi cu cizme înalte. Ti Noël, care tocmai cumpărase pentru stăpân un peşte *parge*, se apropie de ciudata ambarcaţie, în care dulăii erau vârâţi unul după altul, cu duzinele, număraţi de-un ofiţer francez cu ajutorul bilelor unui abac.

— Încotro îi duc? întrebă Ti Noël cu glas tare pe un marinar mulatru care desfăcea o plasă, ca să închidă cu ea o cuşcă.

— La mâncat negri, îi răspunse acesta, râzând cu hohote pe deasupra lătrăturilor.

Răspunsul acesta, dat în creolă, fu o adevărată revelaţie pentru Ti Noël, care o rupse la fugă în susul străzii, spre catedrala la a cărei uşă se întâlneau negrii francezi, aşteptându-şi stăpânii să iasă de la slujbă.

După ce-şi pierduse ultimele speranţe că şi-ar mai putea păstra pământul, familia Dufrené sosise şi ea de trei zile la Santiago de Cuba, părăsindu-şi moşia, vestită pentru că pe ea fusese prins Mackandal. Negrii lui Dufrené aduceau ştiri importante de la Cap Français.

Încă din momentul îmbarcării, Pauline se simţise oarecum regină pe bordul fregatei încărcate cu trupe, care naviga spre Antile ţinând, în scrâşnetul otgoanelor, ritmul valurilor din larg. Amantul ei, actorul Lafont, o deprinsese

cu plăcerile rolului de suverană, răcnind pentru ea cele mai regeşti versuri din *Baiazid* şi din *Mitridate*[30]. Fiindcă avea memoria foarte slabă, Paulino îşi mai amintea vag doar: „Helespontul albindu-ne vâslele”, care se potrivea grozav cu dâra de spumă lăsată de fregata „Ocean” în tremurul pânzelor. Acum, fiecare schimbare a vântului aducea cu ea alte versuri. După ce întârziase plecarea unei întregi armate fiindcă avusese nevinovatul capriciu de-a călători de la Paris la Brest într-o litieră, Pauline începuse să se gândească la lucruri mai importante. În cuiere bine încuiate îşi păstra ţesăturile aduse din insula Mauriciu, bluzuliţele de păstoriţă, fustele de muselină dungată pe care avea să le îmbrace de cum va da căldura, căci fusese bine instruită în privinţa modei coloniale de către ducesa d’Abrantés. La urma urmei, călătoria nu era chiar atât de plictisitoare. Prima slujbă citită de preotul vasului din înălţimea cabinei de la prora, de îndată ce ieşiseră din apele neprielnice ale Golfului Gasconiei, adunase pe puntea fregatei toţi ofiţerii, în uniforme de gală, în jurul generalului Leclerc[31], soţul Paulinei. Ofiţerii arătau minunat, şi Pauline, care se pricepea bine la bărbaţi, în ciuda tinereţii ei, se simţea grozav de măgulită ghicind poftele ascunse în dosul plecăciunilor şi amabilităţilor cu care era înconjurată. Ştia că atunci când felinarele se legănau în vârful catargelor, în nopţile tot mai înstelate, prin cabine şi cale o visau sute de bărbaţi. De aceea voia să pară atât de cufundată în gânduri dimineaţa, când se ivea la prora fregatei, lăsându-şi părul despletit în voia vântului care îi lipea rochia de trup şi făcea să i se ghicească forma superbă a sânilor.

La câteva zile după ce depăşise strâmtoarea Azorelor şi contemplase turlele portugheze ale bisericilor profilate în

30 Tragedii ale lui Racine.

31 *Charles-Victor-Emanuel Leclerc* (1772–1802) – general francez, însărcinat de Napoleon să conducă expediţia în Santo Domingo.

zare, Pauline descoperi că marea se reînnoia neîncetat; când se împodobea cu ciorchini gălbui care pluteau spre răsărit, când aducea alge făcute parcă din cristal verde, când purta meduze asemănătoare unor băşici albastre şi târând după ele filamente lungi, roşii, când lăsa să se vadă în limpezimea ei peşti cu dinţi şi cu spinări moi şi sepii ce păreau acoperite cu văluri de mireasă, vagi şi difuze. Dar se lăsase un zăduf care îi silea pe ofiţerii cei străluciţi să-şi descheie nasturii de la uniformă, cu învoirea lui Leclerc, fireşte, bucuros să-i lase cu pieptul descoperit, ca să poată umbla şi el la fel. Într-o noapte neobişnuit de înăbuşitoare, Pauline îşi părăsi cabina şi, învăluită într-o cămaşă uşoară, se culcă pe coverta punţii de comandă, unde îşi făcuse un locşor pentru lungile ei sieste. Marea lucea, înverzită de fosforescenţe stranii. O răcoare uşoară părea că se coboară din stelele care se măreau cu fiecare meridian depăşit. În zori, marinarul de strajă descoperi, cu plăcută tulburare, o femeie goală dormind pe-o pânză împăturită, la umbra unei vele. Marinarul, crezând că e vorba de vreo cameristă, era gata să-şi dea drumul pe-o funie ca să se strecoare lângă ea. Dar un gest al femeii adormite, anunţând apropiata trezire, îl făcu să-şi dea seama că admiră trupul Paulinei Bonaparte. Ea îşi frecă ochii, râzând ca un copil, înfiorată toată de alizeul dimineţii, şi, crezându-se la adăpost de priviri datorită prelatelor care acopereau restul covertei, îşi turnă pe umeri câteva căldări cu apă proaspătă. Din noaptea aceea, Pauline dormi numai la aer liber. Şi atâţia ajunseră să-i cunoască generoasa neglijenţă, încât până şi uscatul *monsieur* d'Esmenard, care avea să organizeze poliţia de represiune din Santo Domingo, ajunse s-o viseze cu ochii deschişi în faţa Academiei, când o evoca, în cinstea ei, pe grecoaica Galateea.

Oraşul Cap Français şi Câmpia de Nord, cu fundalul lor de munţi învăluiţi în aburul înălţat de pe plantaţiile de

trestie-de-zahăr, o vrăjiră pe Pauline, care citise despre dragostea lui Paul şi a Virginiei şi cunoştea un frumos contradans creol, cu un ritm ciudat, publicat la Paris, pe Rue du Saumon, cu titlul *L'Insulaire*. Simţindu-se niţeluş pasărea-paradisului, niţeluş pasărea-liră, Pauline descoperea pe sub cutele muselinei gingăşia trestiilor tinere, fructele suculente ale moşmonului şi dimensiunea frunzelor care se puteau închide ca un evantai. Noaptea, Leclerc îi vorbea încruntat despre răscoalele sclavilor, despre greutăţile întâmpinate din partea proprietarilor monarhişti şi despre ameninţări de tot felul. Prevăzând primejdii şi mai mari, generalul poruncise să i se cumpere o casă în insula Tortuga. Dar Pauline nu-i dădea prea multă atenţie. Ea continua să se înduioşeze citind *Un negru cum sunt puţini albi*, povestirea lacrimogenă a lui Joseph Lavalée, şi să se bucure fără grijă de luxul şi de belşugul niciodată cunoscute în copilărie, când avusese cam prea mult parte de smochine uscate, de brânză de capră şi de măsline râncede. Acum locuia pe-aproape de catedrala cea mare, într-o casă spaţioasă, toată numai dantelării de piatră şi împrejmuită de-o grădină umbroasă. La adăpostul tamarinilor, Pauline poruncise să i se sape o piscină îmbrăcată în mozaic albastru, în care se scălda goală. La început se mulţumea să fie masată de cameristele franţuzoaice; dar într-o zi se gândi că o mână de bărbat ar fi mai viguroasă şi mai lată, şi-şi asigură serviciile lui Solimán, fostul maseur al băii publice, care, în afară de îngrijirea corpului, o fricţiona cu creme de migdale, o depila şi îi pilea unghiile de la picioare. Când o îmbăia Solimán, Pauline simţea plăcerea bolnăvicioasă să atingă, în apa piscinei, pulpele tari ale servitorului, pe care îl ştia veşnic bântuit de dorinţă şi care o privea mereu cu coada ochiului, cu o blândeţe prefăcută, ca un câine muşcat de bici. Se deprinsese să-şi lovească sluga cu o crenguţă verde, şi făcea haz de strâmbăturile lui de

prefăcută durere. De fapt, îi era recunoscătoare pentru grija drăgăstoasă de care dădea dovadă menţinându-i frumuseţea. De aceea, câteodată îi îngăduia negrului, drept răsplată pentru vreun serviciu îndeplinit cu promptitudine sau pentru vreo treabă bine dusă la capăt; să-i sărute picioarele de la genunchi în jos, cu un gest pe care Bernardin de Saint Pierre l-ar fi interpretat ca simbol al nobilei recunoştinţe a unui suflet simplu faţă de generoasele străduinţe ale iluminismului.

Astfel îşi petrecea timpul Pauline, tolănindu-se şi lenevind, crezându-se puţin Virginia, puţin Atala şi, uneori, când Leclerc pleca în partea de sud a insulei, desfătându-se cu ardoarea juvenilă a vreunui tânăr ofiţer. Într-o seară, însă, peruchierul francez care o pieptăna, asistat de patru ajutoare negre, se prăbuşi în faţa ei, vomitând un sânge urât mirositor şi aproape închegat. Îmbrăcat într-o bluză bătută cu argint, Pauline Bonaparte îl privi cum moare. Şi în urechi începu să-i răsune un vuiet cumplit, care-i tulbură visul tropical.

7

SAN TRASTORNO

A doua zi dimineaţa, la stăruinţele lui Leclerc, care străbătuse satele decimate de molimă, Pauline fugi pe insula Tortuga, urmată de negrul Solimán şi de cameristele încărcate cu bagaje. În primele zile se desfătă scăldându-se într-un golfuleţ nisipos şi răsfoind memoriile chirurgului Alejandro Oliverio Oexmelin, care a cunoscut atât de bine obiceiurile şi fărădelegile corsarilor şi piraţilor din America, din a căror viaţă tulburată au mai rămas în insula Tortuga ruinele unei fortăreţe urâte. Când îşi vedea în oglinda dormitorului pielea bronzată de soare şi-şi dădea seama că arată ca o mulatră superbă, Pauline râdea. Într-o seară, Leclerc debarcă în insulă, cu trupul scuturat de friguri sinistre. Ochii i se îngălbeniseră. Medicul militar care îl însoţea îi dădu doze puternice de revent.

Pauline se îngrozi. Îi reveneau în minte imaginile şterse şi depărtate ale unei epidemii de ciumă văzută la Ajaccio. Coşciugele care ieşeau din case, purtate pe umeri de oameni în negru; văduvele acoperite cu văluri negre, bocind la poalele smochinilor; fetele înveşmântate tot în negru, care voiau să se arunce în gropile părinţilor şi trebuiau scoase târâş din cimitire. Apoi simţea cum îi strânge inima senzaţia că se află într-o închisoare, senzaţie pe care o avusese de atâtea ori în copilărie. Insula Tortuga, cu pământul ei calcinat, cu stâncile roşcate, cu paraginile acoperite de cactuşi şi de scaieţi, cu marea care se vedea de pretutindeni, o asemăna în minte, în clipele acelea, cu insula în care se născuse. Şi nu era chip să fugă de aici. După uşa aceea gemea un om care făcuse greşeala să aducă moartea prinsă pe epoleţi. Convinsă de neputinţa medicilor francezi, Pauline plecă urechea la sfaturile lui Solimán, care îi recomanda să se afume cu tămâie, cu

indigo şi cu coji de lămâie şi să spună într-una rugăciuni cu puteri extraordinare, cum era aceea a Marelui Judecător, a sfântului Gheorghe şi a sfântului Trastorno. Lăsă să i se spele uşile casei cu zemuri făcute din plante aromatice şi din resturi de tutun. Îngenunche la picioarele crucifixului de lemn înnegrit cu o evlavie ţeapănă şi cam ţărănească, strigând o dată cu negrul, la sfârşitul fiecărei rugăciuni: *Malo, Presto*, *Pasto*, *Effacio*, *Amen.* În afară de vrăjile acestea, faptul că bătea cuie puse în formă de cruce pe trunchiul unui lămâi făcea să reînvie în ea fondul vechi al sângelui corsican, mai apropiat de cosmogonia vie a negrului decât de minciunile Directoratului, de care simţea o adevărată plăcere să nu ţină seama. Acum se căia că luase de atâtea ori în râs cele sfinte, ca să se ţină după moda zilei. Agonia lui Leclerc făcu să-i sporească teama şi o împinse şi mai mult în lumea duhurilor pe care le invoca Solimán, devenit adevăratul stăpân al insulei, unicul apărător posibil împotriva molimii de pe celălalt ţărm şi unicul doctor, datorită probabil inutilităţii reţetelor. Ca să împiedice miasmele nesănătoase să treacă peste apă, negrul dădea drumul pe mare unor bărcuţe făcute din jumătăţi de nucă de cocos, împodobite cu panglici luate de la croitorul Paulinei şi care închipuiau tributul plătit lui Aguasú, stăpânul mărilor. Într-o dimineaţă Pauline descoperi în odăile rezervate pentru Leclerc o navă de război în miniatură şi alergă să i-o ducă pe plajă lui Solimán, ca să adauge şi lucrarea aceasta de artă la ofrandele lui. Trebuia să se apere de molimă prin toate mijloacele: legăminte, penitenţe, rugăciuni, posturi, invocaţii către oricine voia să le audă, chiar dacă uneori le adresa urechii păroase a Diavolului. Pe neaşteptate, Pauline începu să umble prin casă într-un fel ciudat, evitând să atingă intersecţia dalelor aşezate în cruce, după dorinţa blestemaţilor de francmasoni, care ar fi vrut ca oamenii să calce toată ziua crucea în picioare. Acum

Solimán nu-i mai turna pe piept esenţe parfumate şi ape de mentă răcoritoare, ci drojdii de rachiu, seminţe mestecate, zemuri cleioase şi sânge de pasăre. Într-o dimineaţă cameristele franţuzoaice îl văzură cu spaimă pe negru executând un dans straniu în jurul Paulinei, care stătea îngenuncheată, cu părul despletit. Unicul acoperământ al stăpânei era cordonul, cu o bucăţică de pânză albă, ca un *cache-sexe*, şi mărgelele albastre şi roşii de la gât. Solimán ţopăia în jurul ei ca o pasăre, învârtind pe deasupra capului un uriaş cuţit ruginit. Scoteau amândoi gemete adânci, scăpate parcă din fundul pieptului, şi semănând cu urletele câinilor în nopţile cu lună. Un cocoş decapitat se mai zbătea încă pe-o grămăjoară de boabe de porumb. Văzând că una din femei priveşte scena, negrul închise uşa cu o lovitură furioasă de picior. În seara aceea, câteva icoane de sfinţi apărură atârnate cu capul în jos pe grinzile acoperişului. Solimán nu se mai despărţi de Pauline, ci dormi în alcovul ei, pe un covor roşu.

Moartea lui Leclerc, pricinuită de vărsăturile negre, o aruncă pe Pauline în pragul nebuniei. Tropicul i se părea acum înspăimântător, cu uliii lui dornici de mortăciuni aşteptând pe acoperişurile caselor în care oamenii se zbăteau în sudorile morţii. Şi de îndată ce trupul soţului, îmbrăcat în uniformă de gală, fu aşezat într-un sicriu de lemn de cedru, Pauline se îmbarcă în grabă pe bordul lui „Switshure”, slăbită, încercănată şi cu pieptul plin de amulete. Curând, însă, vântul de răsărit, senzaţia că Parisul se apropie în faţa prorei şi aerul sărat care rodea ornamentele sicriului începură să mai slăbească râvna cucernică a rugăciunilor tinerei văduve. Şi într-o seară, când marea furioasă făcea să scârţâie cumplit grinzile chilei, vălurile de doliu ale Paulinei se încurcară în pintenii unui tânăr ofiţer, însărcinat special să cinstească şi să păzească rămăşiţele generalului Leclerc. În cufărul în care zăceau de-a valma rochiile de creolă ale Paulinei, călătorea

o amuletă, făcută de Solimán şi închinată lui Papá Legba. Amuleta aceasta era hărăzită să-i deschidă Paulinei Bonaparte toate drumurile care duc la Roma.

Plecarea Paulinei însemnă sfârşitul ultimului fir de bun-simţ în colonie. O dată cu venirea guvernului Rochambeau[32], ultimii proprietari din Câmpie, pierzând speranţa că vor recâştiga vreodată belşugul de odinioară, se aruncară cu totul în braţele unei orgii fără frâu. Nu se mai uita nimeni la ceas, şi nopţile nu se încheiau decât o dată cu zorile. Trebuia băut tot vinul, trebuia istovită carnea, trebuia gustată plăcerea până nu se ivea catastrofa care să pună capăt posibilităţilor de desfătare. Guvernatorul împărţea favoruri în schimbul femeilor. Doamnele din Cap Français luau în râs edictul răposatului Leclerc, în care se spunea că „femeile albe ce se vor prostitua cu negrii vor fi trimise în Franţa, oricare ar fi rangul lor”. Multe femei începură să practice lesbianismul, exhibându-se la baluri cu mulatre pe care le numeau „ma cocotte”. Fiicele sclavilor erau violate de la cea mai fragedă vârstă. Pe calea aceasta se ajunse foarte curând la săvârşirea ororilor. În zilele de sărbătoare, Rochambeau începu să asmuţă câinii asupra negrilor, şi când colţii dulăilor şovăiau dacă să sfâşie sau nu un corp omenesc în faţa atâtor persoane de seamă, înveşmântate în mătăsuri, victima era rănită cu spada, pentru ca sângele să curgă şi să stârnească pofta animalului. Socotind că astfel îi va potoli pe negri, guvernatorul comandase în Cuba sute de câini.

— *On leur fera bouffer du noir!*[33]

În ziua când corabia văzută de Ti Noël intră în rada

---

32 *Donatien-Marie-Joseph de Rochambeau* (1750–1863) – general francez. Guvernator al insulei Santo Domingo în 1796 şi comandant suprem al expediţiei de pedepsire a negrilor haitieni după moartea lui Leclerc. În 1802, în urma răscoalei lui Dessalines, cade în mâinile englezilor.

33 O să-l facem să mănânce negri! (în limba franceza, în original.)

portului Cap Français, se încrucişă cu un alt vas cu pânze, care venea din Martinica, încărcat cu şerpi veninoşi, cărora generalul avea de gând să le dea drumul pe câmpie ca să-i muşte pe ţăranii care trăiau în case izolate şi-i ajutau pe fugarii din munţi. Dar şerpii aceştia, creaturi ale lui Damballah, aveau să moară fără să puieze şi să dispară o dată cu ultimii francezi stabiliţi în colonii sub vechiul regim. Acum, marii Loas favorizau armele negrilor. Cei care invocau duhurile războiului câştigau bătălii. Ogún Badagri mâna tăişurile săbiilor împotriva ultimelor redute ale zeiţei Raţiune. Şi, ca în toate bătăliile care merită cu adevărat să fie ţinute minte, pentru că cineva a oprit soarele în loc sau a dărâmat ziduri de cetate cu sunetele vreunei trâmbiţe, s-au aflat şi în zilele acelea oameni care să acopere cu pieptul gol gurile tunurilor duşmane sau care să aibă puterea de-a îndepărta din calea lor plumbul puştilor. Atunci au apărut pe câmpuri sumedenie de preoţi negri, nehirotonisiţi de nimeni şi nefăcând parte din nicio tagmă bisericească. Li se spunea *sabana* şi erau la fel de pricepuţi ca şi preoţii francezi când era vorba să rostească fraze latineşti la căpătâiul vreunui muribund. Dar erau mai bine înţeleşi, căci ştiau să pună în text, când rosteau *Tatăl nostru* sau *Ave Maria*, accente şi mlădieri asemănătoare celor din imnurile cunoscute de toţi. Până la urmă, anumite treburi ale viilor şi ale morţilor începuseră să fie aranjate în familie.

PARTEA A III-a

1

SEMNELE

Un negru bătrân, dar ţinându-se încă zdravăn pe picioarele lui slabe şi jupuite, părăsi goeleta sosită la cheiul Saint-Marc. Foarte departe, către miazănoapte, o creastă de munţi desena cu un albastru ceva mai închis decât al cerului un contur cunoscut. Fără să zăbovească, Ti Noël luă o bâtă groasă de *guayacán* şi ieşi din oraş. Trecuseră de mult zilele când un moşier din Santiago de Cuba îl câştigase la o tură de maus[34] de la *monsieur* Lenormand de Mezy, care murise curând după aceea în cea mai neagră mizerie. Sub mâna stăpânului său creol, Ti Noël cunoscuse o viaţă mult mai uşoară decât aceea impusă mai înainte sclavilor de către francezii din Câmpia de Nord. Şi, punând de-o parte banii pe care noul stăpân îi dăruia la sfârşitul fiecărui an, reuşise să adune suma cerută de stăpânul unui vas de pescuit ca să-l ducă în taină până în Haiti. Deşi marcat cu fierul roşu, Ti Noël era acum un om liber. Călca pe un pământ unde sclavia fusese desfiinţată pentru totdeauna.

După o zi de drum, ajunse aproape de portul Artibonite şi se lungi acolo, la umbra unui arbore, ca să-şi petreacă noaptea. A doua zi dimineaţă porni din nou pe un drumeag care şerpuia printre tufe de viţă sălbatică şi beţe de bambus. Călăreţii întâlniţi în cale îi strigau cuvinte pe care nu le prea înţelegea, dar cărora le răspundea în felul lui, spunând ce-i venea la gură. Ti Noël, chiar dacă umbla neînsoţit, nu era niciodată singur. Căpătase de mult deprinderea de a vorbi cu scaunele, cu oalele, cu vacile, cu vreo ghitară sau cu propria lui umbră. Până acum lumea i se păruse plăcută, dar la o cotitură a drumului întâlni tufe

34 Numele unui joc de cărţi.

şi copaci uscaţi, arătând ca nişte schelete de tufe şi de copaci pe solul care, din roşcat şi bolovănos, devenise prăfos şi alburiu. Pe aici nu mai vedeai cimitirele luminoase, cu micile lor monumente din ghips alb, ca nişte temple clasice reduse la mărimea unui coteţ. Morţii erau îngropaţi la marginea drumului, pe o câmpie mută şi duşmănoasă, năpădită de cactuşi şi de salcâmi aromaţi. Din loc în loc, câte un şopron proptit în patru pari şi părăsit arăta că localnicii fugiseră din faţa miasmelor purtătoare de molimi. Toate ierburile de pe-aici aveau tăişuri, spini şi scaieţi vătămători. Puţinii oameni pe care Ti Noël îi întâlnea în drum nu-i răspundeau la salut şi îşi urmau calea, cu ochii în pământ, ca nişte câini bătuţi. Deodată, negrul se opri cu respiraţia tăiată: pe un copac plin de spini atârna un ţap spânzurat. Mai încolo, pământul era plin de semne: trei pietre puse în semicerc, cu o ramură ca o ogivă, aşezată în chip de poartă; apoi, câţiva pui de găină, negri, legaţi de câte un picior şi lăsaţi să se clatine în vânt, cu capul în jos, de-a lungul unei crengi murdare. În sfârşit, acolo unde se terminau semnele se afla un copac duşmănos, cu trunchiul acoperit de spini negri, înconjurat de ofrande. Printre rădăcinile lui fuseseră vârâte o mulţime de amulete turtite şi mototolite, închinate lui Legba, stăpânul drumurilor.

Ti Noël căzu în genunchi şi mulţumi cerului că-i hărăzise bucuria de-a se întoarce pe pământul marilor legăminte. Ştia şi el, aşa cum ştiau toţi negrii francezi din Santiago de Cuba, că victoria lui Dessalines[35] se datoreşte unei pregătiri îndelungate, în care interveniseră Loco, Petro, Ogún, Ferraille, Brise-Pimba. Caplacu-Pimba, Marinette, Bois-Cheche şi toate divinităţile prafului de puşcă şi ale focului, într-o serie de transe atât de puternice, încât unii

35 *Jean-Jacques Dessalines* (1761–1806) – sclav negru din Haiti, conducătorul răscoalei prin care guvernatorul Rochambeau a fost izgonit din insulă.

oameni fuseseră aruncaţi în sus sau trântiţi la pământ prin simpla putere a invocărilor. Apoi, sângele, praful de puşcă, făina de grâu şi praful de cafea se uniseră ca să facă plămădeala ce avea să le redea oamenilor mintea strămoşilor, în timp ce tobele sfinte bubuiau şi armele iniţiaţilor se ciocneau pe deasupra focurilor. În toiul exaltării, un inspirat se cocoţase pe umerii a doi bărbaţi care nechezau, legaţi în chip de centauri, şi coborâseră toţi trei în galop către marea care, dincolo de noapte şi dincolo de multe nopţi, scălda malurile lumii Marilor Duhuri.

2

SANS-SOUCIS

După multe zile de mers, Ti Noël începu să recunoască locurile. Gustul apei îi arătă că se mai scăldase cândva în râul acela, deşi asta se întâmplase ceva mai la vale, către malul mării. Trecu apoi pe lângă peştera în care, odinioară, Mackandal măcina buruieni veninoase. Coborî vâlceaua îngustă de la Dondon, din ce în ce mai nerăbdător, până ajunse în Câmpia de Nord. Apoi, ţinând de-a lungul ţărmului mării, se îndreptă spre fosta moşie a lui *monsieur* Lenormand de Mezy.

Când văzu cei trei arbori *ceiba* aşezaţi în triunghi, Ti Noël îşi dădu seama că a ajuns. Dar din moşie nu mai rămăsese nimic: nici uscătoria de indigo, nici uscătoria de tutun, nici grajdurile, nici magaziile. Din conac mai dăinuia doar o vatră de cărămidă, acoperită cu iederă, degenerată şi ea acum de-atâta soare fără umbră; din chelărie mai rămăseseră doar câteva dale mânjite de noroi, din bisericuţă – doar cocoşul de tinichea de pe acoperiş. Ici-colo se mai înălţau frânturi de pereţi care păreau nişte litere groase, rupte. Pinii, viţa-de-vie, pomii aduşi din Europa pieriseră, ca şi grădina de legume în care odinioară lucea albul sparanghelului şi creşteau anghinarele îngrăşându-se între o brazdă de mentă şi una de *mejorana*[36]. Întreaga moşie se transformase într-un maidan părăginit, străbătut de un singur drum. Ti Noël se aşeză pe-o piatră rămasă din colţul vechiului conac, acum piatră ca toate pietrele pentru cine nu-i ştia obârşia. Şi tocmai vorbea cu furnicile, când un zgomot neaşteptat îl făcu să se întoarcă. Spre el se îndrepta în goană o ceată de călăreţi în uniforme strălucitoare, cu dolmane albastre

36 *Mejorana* – plantă medicinală antispasmodică, originară din Orient

pline de eghileţi şi de pampoane, cu gulere tari, scrobite din belşug, cu pantaloni de antilopă, cu panaşuri din pene albastre şi încălţaţi cu cizme de husari. Obişnuit cu simplitatea uniformelor coloniale spaniole, Ti Noël descoperi deodată, uimit fastul unui stil napoleonian pe care oamenii din rasa lui îl ridicaseră pe o treaptă şi mai înaltă, necunoscută nici chiar de generalii de la curte. Ofiţerii trecură pe lângă el învăluiţi parcă într-un nor de pulbere aurie şi se îndepărtară către Millot. Bătrânul urmări fascinat urmele copitelor de cai în pulberea drumului.

După ce străbătu un crâng, lui Ti Noël i se păru că pătrunde într-o grădină nespus de frumoasă. Toate ogoarele care împrejmuiau satul Millot erau îngrijite cât se poate de bine, cu şanţuri care se întretăiau şi cu jgheaburi pentru irigaţie instalate printre brazdele proaspete. Pe ogoarele acelea lucrau sumedenie de oameni, sub paza unor soldaţi înarmaţi cu bice. Din când în când, câte un soldat lăsa să cadă şfichiul biciului pe spinarea vreunui lucrător mai leneş. „Deţinuţi”, se gândi Ti Noël când văzu că şi paznicii erau la fel de negri ca şi cei ce munceau, lucru care contrazicea o anumită părere căpătată la Santiago de Cuba în nopţile când izbutise să ia parte la sărbătoarea mormintelor, împreună cu toţi negrii francezi. Acum însă, bătrânul se opri, uluit de spectacolul cel mai neaşteptat şi mai impunător pe care-l văzuse în lunga lui viaţă: pe fundalul munţilor cu povârnişuri viorii se înălţa un palat trandafiriu, un castel cu ferestre arcuite, clădit parcă în văzduh, pe un soclu înalt, la capătul unor scări de piatră. Pe o latură a castelului se vedeau acoperişuri lungi; acolo pesemne că se aflau dependinţele, cazărmile şi grajdurile. Pe cealaltă latură se înălţa o clădire rotundă, cu o cupolă albă sprijinită pe coloane albe; de acolo tocmai ieşeau câţiva preoţi în sutane. Şi, cu cât se apropia mai mult, Ti Noël descoperea terase, statui, arcade, grădini,

straturi de flori, pârâiaşe artificiale şi labirinturi din tufe de bozie. La picioarele coloanelor masive care susţineau imaginea unui soare uriaş, din lemn negru, stăteau de pază doi lei de bronz; pe aleea principală treceau de colo-colo, în mare grabă, nişte ofiţeri îmbrăcaţi în alb, căpitani tineri, cu bicornuri pe cap, strălucitori ca stelele, lovindu-şi săbiile de pulpe şi făcându-le să zăngăne. Printr-o fereastră larg deschisă răzbăteau sunetele unei orchestre de dans în plină repetiţie. Prin celelalte ferestre ale palatului scoteau capetele nişte doamne încununate cu pene. Doamnele acelea aveau sânii bogaţi, săltaţi de talia mult prea înaltă a rochiilor la modă. Într-o curte, doi vizitii în livrele spălau o caleaşcă uriaşă, aurită peste tot şi acoperită cu sori în relief. Oprindu-se o clipă în faţa clădirii circulare din care mai adineauri ieşiseră preoţii, Ti Noël văzu că era o biserică plină cu draperii, steaguri şi baldachine, şi în care se afla o imagine a imaculatei concepţiuni.

Dar ceea ce-l uimi şi mai mult fu descoperirea că lumea aceasta uluitoare, pe care guvernatorii francezi din Cap Français n-o cunoscuseră, era o lume a negrilor. Căci erau negrese doamnele acelea frumoase, cu şolduri tari, care dansau în jurul unei fântâni cu tritoni: erau negri miniştri aceia cu ciorapi albi, care coborau pe scara de onoare, ţinând sub braţ portofoliile din piele de viţel; era negru bucătarul cu o coadă de fazan prinsă la bonetă şi care lua în primire un cerb adus pe umeri de nişte săteni conduşi de marele-conetabil; negri erau husarii care tropăiau în manej, negru era marele-paharnic, cu lanţ de argint la gât, care privea, împreună cu marele maestru de vânătoare, repetiţiile actorilor negri ai unui teatru; negri erau lacheii cu peruci albe, cărora majordomul în livrea verde le controla nasturii auriţi de la livrele. Şi, în sfârşit, neagră, foarte neagră, era şi fecioara care se înălţa deasupra altarului celui mare al bisericii, zâmbind duioasă

cântăreţilor negri ce repetau un *Salve.* Şi atunci Ti Noël îşi dădu seama că se afla la Sans-Soucis, reşedinţa preferată a regelui Henri Christophe, fost pe vremuri bucătar în strada Spaniolilor şi mai apoi proprietar al ospătăriei „La Corona” şi care bătea acum monedă cu propriile lui iniţiale, deasupra orgolioasei devize: *„Dieu, ma cause et mon épée”*[37].

Până una-alta, bătrânul Ti Noël se pomeni cu o puternică lovitură de baston în spinare. Şi, înainte de-a apuca să protesteze, un gardian îl împinse cu lovituri de picior spre una din cazărmi. Când se văzu închis într-o celulă, Ti Noël începu să strige că-l cunoştea personal pe Henri Christophe, care, după câte ştia el, se însurase cu Marie-Louise Coidavid, nepoata unei dantelărese liberte ce venea adesea la moşia lui Lenormand de Mezy. Dar nimeni nu-l luă în seamă. Către seară fu scos, împreună cu alţi deţinuţi, şi dus la poalele muntelui Mitra Episcopului, unde se aflau grămezi mari de materiale de construcţie. Un paznic îi puse în mână o cărămidă.

— Du-o sus şi vino să iei alta!

— Sunt prea bătrân…

Ti Noël se pomeni cu o lovitură de cravaşă peste cap şi, fără să mai crâcnească, începu să urce coasta abruptă a muntelui, laolaltă cu un şir lung de copii, de fete însărcinate, de femei şi de bătrâni care, ca şi el, duceau câte o cărămidă în mână. Bătrânul întoarse capul spre Millot. În lumina serii, palatul părea şi mai trandafiriu. Acolo, îmbrăcate în mătase gălbuie, prinţesele Atenaïs şi Amatista se jucau lângă unul din busturile cu care Pauline Bonaparte îşi împodobise odinioară locuinţa aceasta din Cap Français. Ceva mai la o parte, capelanul reginei – unica fată albă din întregul tablou – îi citea prinţului moştenitor *Vieţile paralele* ale lui Plutarh, sub privirea îngăduitoare a lui Henri Christophe, care se plimba prin

37 Dumnezeu, cauza şi spada mea (în franceză în original).

grădinile reginei, urmat de miniştri. Din treacăt, majestatea-sa rupea distrat vreun boboc de trandafir alb, abia deschis pe tufele care se profilau ca o coroană la picioarele unei alegorii de marmură.

3

JERTFA TAURILOR

În vârful muntelui Mitra Episcopului, într-un morman uriaş de schelărie, se înălţa – munte peste munte – citadela La Ferrière. O generaţie uluitoare de ciuperci roşii, cu netezimi şi luciu ca de catifea, se căţăra pe flancurile turnului celui mare, după ce îmbrăcase meterezele şi coloanele, închipuind profiluri de polipi pe zidurile de culoarea sângelui închegat. În clădirea aceasta de cărămizi arse, ridicată deasupra norilor şi având asemenea proporţii, încât perspectivele ei sfidau tot ce deprinsese privirea, se aflau tuneluri, coridoare, drumuri tainice şi guri de aerisire învăluite în umbră. O lumină ca de acvariu, verde-albăstrie, umbrită de trestiile care se uneau deasupra hăului, cobora ca un văl de aburi umezi de la înălţimea ochiurilor de aerisire şi a ferestrelor. Câteva scări în formă de burghie făceau legătura între capelă, corpul de gardă, bucătării, cămări, forje, topitorii şi închisori. În mijlocul curţii celei mari erau decapitaţi zilnic câţiva tauri, pentru ca sângele lor să intre în compoziţia mortarului şi să facă fortăreaţa invulnerabilă. Către mare, deasupra panoramei vertiginoase a câmpiei, muncitorii lucrau stucaturile apartamentelor regale, ale apartamentelor reginei, ale sufrageriilor şi ale sălilor de biliard. Deasupra unor prăjini destul de subţiri, înfipte în zid, erau aşezate schelele mobile, de-a lungul cărora erau cărate cărămizile şi pietrele spre terasele de sus, care se întindeau între prăpăstiile dinăuntru şi dinafară. Când treceau pe schele, salahorii simţeau ameţeală şi fiori în pântece. Adesea, câte un negru se prăvălea în gol, ducând cu el covata cu mortar. Imediat însă un altul îi lua locul, şi nimeni nu se mai gândea la cel căzut. În măruntaiele

imensei construcţii lucrau sute de oameni, pândiţi necontenit cu bice şi cu puşti. Din mâinile lor răsăreau clădirile văzute până atunci numai în proiectele imaginare ale lui Piranesi[38]. Trase cu funiile pe deasupra râpilor, se ridicau primele tunuri, montate imediat pe afeturi de cedru de-a lungul sălilor boltite şi în veşnică penumbră, ale căror ferestre dominau toate trecătorile şi defileurile ţării. Găseai acolo vechi tunuri „Scipion”, „Annibal” şi „Amilcar”, cu bronzul neted, aproape auriu, alături de tunuri noi, născute după 1789, purtând deviza, nesigură încă: *„Libertate, egalitate”. S*e mai afla tot acolo un tun spaniol, pe care se vedea melancolica inscripţie: *„Credincios, dar nefericit”,* alături de alte tunuri cu gura mai largă, cu ţeava mai ornamentată şi marcate cu pecetea Regelui Soare. Pe acestea se puteau citi neobrăzatele cuvinte: *„Ultima ratio regum*”[39]

Când Ti Noël lăsă cărămida din mâini la poalele unui zid, era aproape miezul nopţii. Lucrul continua totuşi la lumina focurilor şi a torţelor. Ici-colo, câţiva se culcaseră, pe blocuri de piatră, pe ţevi de tun sau pe lângă catârii răniţi de atâtea căzături. Istovit, bătrânul se lungi şi el într-o groapă, sub podul mişcător. Înainte de revărsatul zorilor fu deşteptat cu lovituri de bici. Sus, în curte, răgeau taurii care urmau să fie înjunghiaţi la ivirea zorilor. Împrăştierea stratului de nori reci făcu să se vadă noile schele ridicate înainte de ceasul când muntele se umplea de nechezatul cailor şi al catârilor, de strigătele oamenilor, de sunetele trompetelor, de pocnetele bicelor şi de scârţâiturile funiilor umflate de rouă. Ti Noël începu să coboare spre Millot, ca să ia o cărămidă. Pe drum putu să vadă nestingherit cum pe toate povârnişurile muntelui, pe toate

---

38 *Giovanni Battista Piranesi* (1720–1778) – arhitect şi gravor italian. A executat preţioase reproduceri de monumente antice.

39 „Ultimul argument al regilor” – deviză pe care Ludovic al XIV-lea a pus să fie săpată pe tunuri (în latină în original).

drumurile şi potecile, şiruri de femei, copii şi bătrâni urcau, ducând fiecare câte o cărămidă în braţe, ca s-o lase la picioarele fortăreţei ce se înălţa ca un cuib de termite din bucăţile acelea de lut ars, cărate mereu, pe soare, pe ploaie, tot timpul anului. Curând, Ti Noël află că munca aceasta dura de peste doisprezece ani şi că toată populaţia din nordul insulei fusese adusă cu forţa să lucreze la construcţia aceea neverosimilă. Toate încercările de protest fuseseră înăbuşite în sânge. Tot urcând la deal şi coborând la vale, Ti Noël începu să-şi spună că orchestrele de cameră din Sans-Soucis, luxul uniformelor şi statuile de femei albe şi goale care se încălzeau la soare pe soclurile lor, între tufe de bozii, aveau la bază o sclavie la fel de îngrozitoare ca şi sclavia pe care o cunoscuse el însuşi pe moşia lui *monsieur* Lenormand de Mezy. Şi era cu atât mai cumplită, cu cât acum te biciuia un negru, cu pielea la fel de neagră ca a ta, cu buzele la fel de groase, cu părul la fel de creţ şi cu nasul la fel de turtit, un negru născut egal cu tine şi poate, la fel ca tine, marcat cu fierul roşu. Era ca şi cum într-o casă fiii şi-ar bate părinţii, nepotul şi-ar bate bunica, iar nurorile ar bate-o pe mama care le găteşte. Ba mai mult chiar: odinioară, stăpânii se fereau să-i omoare pe sclavi – fireşte, se mai întâmpla câteodată să nu-şi poată opri mâna – căci a omorî un sclav însemna a pricinui o mare pagubă în venituri. Pe când aici, moartea unui negru nu păgubea cu nimic vistieria publică. Existau destule negrese care să nască. Ele au existat dintotdeauna şi vor exista totdeauna. Şi nu vor lipsi niciodată negri pentru cărat cărămizi pe vârful Mitra Episcopului.

Regele Christophe se urca adeseori la citadelă, escortat de ofiţeri călări, ca să vadă cum merge construcţia. Mărunt şi îndesat, foarte vânjos, cu pieptul puţintel bombat, cu nasul turtit şi cu bărbia cam prea înfundată în gulerul brodat al vestonului, monarhul străbătea bateriile, forjele şi atelierele, sunându-şi pintenii pe treptele care păreau că

nu se mai termină. Pe bicornul lui napoleonian se căsca un ochi de pasăre, peste o panglică bicoloră. Uneori, cu un simplu gest de cravaşă, regele poruncea moartea vreunui leneş prins pe când se odihnea sau execuţia vreunei cete de lucrători care urcau prea încet pe povârnişurile abrupte blocurile de piatră sculptată. Şi îşi sfârşea totdeauna vizita poruncind să i se aducă un jilţ pe terasa de sus, de unde privea marea, aşezat la marginea prăpastiei, în faţa căreia până şi cei mai deprinşi cu locurile trebuiau să închidă ochii. În clipele acelea, când nimic nu mai putea să-l umbrească şi să-l apese, acolo, deasupra tuturor, mai sus decât propria lui umbră, regele îşi măsura întinderea puterii: „Dacă Franţa s-ar gândi vreodată să recucerească insula, eu, Henri Christophe, *Dieu, ma cause et mon épée,* voi putea ţine piept, aici, deasupra norilor, oricât de mulţi ani va trebui, cu toată curtea, cu armata, cu preoţii, cu muzicanţii, cu pajii africani şi cu bufonii. Iar împreună cu mine, între zidurile acestea ciclopice, pot trăi cincisprezece mii de persoane, fără să ducă lipsă de nimic”.

După ce va fi ridicat podul mişcător al singurei porţi de intrare, citadela La Ferrière va deveni ţara însăşi, cu independenţa ei, cu regele ei, cu gospodăria ei şi cu toată pompa cuvenită. Iar jos, suferinţele plătite pentru construirea citadelei vor fi uitate de negrii din Câmpie. Şi ei vor privi în sus, spre fortăreaţa aprovizionată din plin cu porumb şi cu praf de puşcă, cu fier şi cu aur, gândindu-se că acolo, mai sus decât păsările, acolo, unde vuietul vieţii de jos ajunge abia ca un dangăt de clopot sau ca un cântat de cocoş, acolo, sus, lângă cerul care e pretutindeni acelaşi, un rege din neamul lor aşteaptă să audă bubuind copitele de bronz ale celor zece mii de cai ai lui Ogún. Doar nu degeaba turnurile acestea au fost înălţate în răgetul taurilor înjunghiaţi, sângeraţi şi răsturnaţi pe spate de constructorii care cunosc sensul adânc al jertfei, deşi le

spun neştiutorilor că totul se face după elementarele cerinţe ale arhitecturii militare.

4

ZIDITUL

Când lucrările de construcţie a citadelei se apropiară de sfârşit, iar meseriaşii deveniră mai necesari decât salahorii, disciplina se mai îmblânzi. Şi cu toate că spre vârful muntelui continuau să fie urcate lăzile de mortar şi afeturile de tun, o mulţime de femei căpătară învoirea să se întoarcă la oalele lor, peste care păianjenii îşi ţesuseră pânza. Printre cei lăsaţi să plece ca fiind mai puţin necesari, se strecură şi Ti Noël, care porni într-o dimineaţă la drum, fără să se mai uite înapoi, spre fortăreaţa de pe care se scoseseră schelele pe latura bateriei prinţeselor regale. Trunchiurile copacilor, trase acum cu pârghiile pe coasta muntelui, aveau să slujească la podirea apartamentelor. Dar pe Ti Noël nu-l mai interesa nimic din toate acestea. El nu dorea decât să se stabilească pe fostele pământuri ale lui *monsieur* Lenormand de Mezy, unde se întorcea aşa cum se întoarce *anguila*[40] la mâlul în care s-a născut. Simţindu-se oarecum stăpânul pământului aceluia, a cărui istorie nu avea un tâlc decât pentru el, Ti Noël începu să taie cu *machete*-le ici şi colo, curăţind o parte din ruine. După ce doborî doi salcâmi, ieşi la lumină o bucată de perete. Sub frunzele unui bostan sălbatic se iviră dalele albastre ale sufrageriei conacului. Acoperind cu frunze de palmier vatra fostelor bucătării pe jumătate dărâmate, negrul îşi făcu un dormitor în care trebuia să intre pe brânci şi pe care îl umplu cu paie, ca să-şi poată odihni oasele după loviturile primite pe când lucra la munte.

Acolo îşi petrecu anotimpul vânturilor de iarnă şi al

---

40 Peşte din apele dulci ale Antilelor, care, după ce îşi depune icrele în Oceanul Atlantic, se întoarce să vieţuiască în râurile insulelor.

ploilor şi întâmpină vara cu burta umflată, fiindcă mâncase prea multe crudităţi şi prea multe fructe de manghier apoase, căci nu îndrăznea să iasă la drum, de frică să nu-l prindă oamenii lui Christophe, porniţi să caute bărbaţi, cine ştie, poate pentru clădirea vreunui nou palat, poate al palatului despre care unii spuneau că se va înălţa la Artibonite şi că va avea atâtea ferestre câte zile într-un an. Dar fiindcă trecuseră câteva luni fără să afle nicio veste şi fiindcă se săturase de mizerie, Ti Noël porni la drum către Cap Haïtien. Şi ţinu drept pe malul mării, pe şleaul şters pe care mersese adeseori în urma stăpânului, când se întorceau la moşie călare pe cai neînvăţaţi încă să primească zăbala, cai care tropăiau făcând un zgomot ca de tobă şi mai aveau încă pe gât cutele proaspete ale pielii de mânz. La oraş e bine. La oraş, dacă ai o bâtă cu un sac prins în vârful ei, găseşti să cari cu spinarea o mulţime de lucruri. La oraş sunt totdeauna prostituate bune la suflet, care dau de pomană bătrânilor; şi mai există pieţele unde cântă muzica, animalele dresate joacă, păpuşile vorbesc, iar bucătăresele stau la glume cu cei care, în loc să vorbească de foame, arată spre rachiu. Ti Noël simţi că îi pătrunde frigul în măduva oaselor şi că îi e dor, tare dor de clondirele aflate pe vremuri în beciul moşiei, toate pătrate, făcute din sticlă groasă şi umplute cu coji, cu buruieni, cu mure şi cu afine macerate în alcool, care aveau o aromă abia simţită şi grozav de fină.

Când ajunse, însă, găsi întregul oraş în aşteptarea unei morţi. Toate ferestrele şi uşile caselor, toate storurile şi toate ochiurile de geam păreau întoarse spre colţul catedralei, într-o aşteptare atât de intensă, încât deforma faţadele, făcându-le să semene a feţe omeneşti. Acoperişurile se întindeau, ungherele se iţeau, iar igrasia părea că desenează pe pereţi numai urechi omeneşti. În colţul catedralei tocmai se uscase un pătrat de ciment, lipit de zid şi care avea o firidă deschisă. Prin firida aceea

neagră, ca o gură fără dinţi, ţâşneau pe neaşteptate nişte răcnete atât de înfiorătoare, încât toată populaţia oraşului tresărea, iar copiii se porneau să plângă prin case. Când se auzeau răcnetele, femeile însărcinate îşi sprijineau burta cu palmele, iar unii trecători o luau la fugă, făcându-şi întruna cruce. Şi se auzeau apoi din coiful catedralei urlete, strigăte fără niciun înţeles, până când gâtlejul însângerat care le scotea dădea drumul la blesteme, ameninţări obscure, profeţii şi ocări. Apoi urma un vaiet; un vaiet din fundul pieptului, ca un scâncet de papagal, ca o voce de om bătrân. Şi vaietul se încheia printr-un geamăt în trei timpi, care se pierdea într-o largă cadenţă astmatică, până când devenea simplă răsuflare. Lucrul acesta se repeta zi şi noapte în colţul catedralei. Şi nimeni nu mai dormea la Cap Haïtien, nimeni nu mai îndrăznea să treacă pe străzile din preajmă. În casele mai retrase, oamenii îngenuncheau în rugăciuni prin odăile mai dosnice. Călugărul capucin care se afla zidit de viu în peretele catedralei, îngropat de viu în propria lui biserică, era Corneille Breille, duce de Anse, duhovnicul lui Henri Christophe. Fusese osândit să moară acolo, zidit în perete, pentru vina de-a fi vrut să plece în Franţa, el, care cunoştea toate tainele regelui şi toate secretele citadelei de-atâtea ori lovită de trăsnete. În zadar regina Marie-Louise îşi implorase soţul, îmbrăţişându-i cizmele. Henri Christophe, care-l hulise pe sfântul Petru fiindcă îi mai trimisese o furtună deasupra fortăreţei, n-avea de ce să se teamă de afurisenia neputincioasă a unui capucin francez. Şi, dacă mai exista vreo îndoială, trebuia să se ştie că palatul Sans-Soucis avea un nou favorit: un duhovnic spaniol, cu părul lung, căruia îi plăcea să cânte liturghia cu frumoasa lui voce de bas.

Duhovnicului acestuia îi spuneau toţi *padre* Juan de Dios. Plictisit să tot mănânce bobul şi celelalte bucate ale severilor spanioli de pe celălalt ţărm al insulei, călugărul

acesta şiret o ducea de minune la curtea haitiană, unde doamnele îl îndopau cu fructe lucioase şi cu vinuri de Portugalia. Se şoptea că anumite cuvinte rostite ca din întâmplare de călugăr în faţa lui Christophe, într-o zi când monarhul dresa nişte ogari pentru regele Franţei, pricinuiseră cumplita pacoste care se abătuse asupra lui Corneille Breille.

La o săptămână după ce fusese zidit, vocea capucinului deveni şoaptă abia perceptibilă şi se stinse într-un geamăt mai mult bănuit decât auzit. Apoi se lăsă tăcerea în colţul acela al catedralei. Tăcerea îndelungată a unui oraş care nu mai crede în tăcere şi pe care numai un prunc nou născut îndrăzni să o sfâşie printr-un ţipăt neştiutor. Iar ţipătul acesta deschise din nou vieţii drumul spre zgomotul obişnuit al strigătelor precupeţilor, al bârfelilor şi al cântecelor care se aud când se întind rufele la uscat. Abia atunci izbuti şi Ti Noël să mai vâre în traistă câteva lucruşoare cumpărate cu banii căpătaţi de la un marinar beat şi să dea pe gât cinci pahare cu rachiu. Clătinându-se în lumina lunii, porni apoi pe drumul întoarcerii, amintindu-şi vag un cântec din alte vremi pe care obişnuia să-l cânte de câte ori se întorcea de la oraş. Era un cântec plin de grosolănii la adresa unui rege, şi asta era principalul: *la adresa unui rege.*

Înjurându-l astfel pe Henri Christophe şi aproape plictisit de atâtea lucruri spuse împotriva coroanei şi a capului regal, drumul de întoarcere i se păru atât de scurt, încât în clipa când se tolăni pe maldărul lui de paie începuse chiar să se întrebe dacă fusese cu adevărat la Cap Haïtien.

5

CRONICA ZILEI DE 15 AUGUST

„Quasi palma exaltata sum in Cades, et quasi plantatio rosae in Jericho. Quasi oliva speciosa in campis, et quasi platanus exaltata sum juxta aguam in plateis. Sicut cinnamonum et balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrah electa dedi suavitatem odoris”.[41]

Fără să priceapă o iotă din cuvintele latineşti rostite de Juan de Dios Gonzáles, cu inflexiuni baritonale fără greş, reginei Marie-Louise i se părea în dimineaţa aceea că domneşte o tainică armonie între mireasma de tămâie, aroma portocalilor dintr-o curte învecinată şi unele cuvinte din lecţia liturgică, legate de parfumuri cunoscute, ale căror nume se aflau scrise pe borcanele de porţelan ale droghistului de la Sans-Soucis. În schimb, Henri Christophe nu izbutea să urmărească slujba aşa cum s-ar fi cuvenit, căci îşi simţea pieptul apăsat de-o nelinişte inexplicabilă. Împotriva părerii celorlalţi, el dorise ca slujba înălţării să fie ţinută la biserica Limonade, ale cărei marmure cenuşii, uşor umbrite, îi dădeau o plăcută senzaţie de răcoare şi-l făceau să transpire mai puţin sub jacheta închisă până la gât şi sub povara decoraţiilor. Şi, totuşi, regele se simţea înconjurat de forte duşmănoase. Poporul, care îl aclamase când luase puterea, îl ura acum, pentru că, trăind pe un pământ mănos, îşi amintea prea des de recoltele pierdute din pricină că el îi silise pe bărbaţi să lucreze la construirea citadelei. Regele bănuia

41 „Ca un palmier m-am înălţat în Cádiz, şi ca un trandafir sădit în Ierihon. Şi ca un măslin frumos pe câmpie. Şi ca un platan m-am înălţat lângă râu, în pajişte. Ca un cinamon şi ca un balsam aromat am răspândit mireasma, ca un mir ales am răspândit dulceaţa parfumului.” (în latină în original.)

că undeva, în vreo casă depărtată, există imaginea lui, în care cineva înfipsese nenumărate ace. Sau îşi vedea în gând aceeaşi imagine, spânzurată cu capul în jos şi cu un cuţit înfipt în dreptul inimii. Câteodată, de foarte departe, se auzeau bătăile unor tobe care, probabil, nu se rugau pentru viaţa lui. Dar iată că se scoteau sfintele daruri.

„Assumpta est Maria in Caelum; gaudent angelí, collaudantes benedicunt Dominum, alleluia!”[42]

Deodată, Juan de Dios González începu să se tragă înapoi, spre jilţurile regale, călcând ca beat peste treptele de marmură. Regina scăpă din mână mătăniile. Regele apucă mânerul spadei. Dinaintea altarului, cu faţa spre credincioşi, răsărise un alt preot, izvodit parcă din aer, cu frânturi de umeri şi de braţe încă nedefinite. Şi pe când chipul lui căpăta contur şi expresie, din gura fără dinţi, fără buze şi neagră ca o gură de beci izbucni o voce tremurătoare, care umplu naosul cu vibraţii puternice de orgă, făcând vitraliile să tremure în legăturile lor de plumb.

„Absolve, Domine, animas omnium fidelium defunctorum, ab omni vinculo delictorum…”[43]

Numele lui Corneille Breille i se opri lui Christophe în gâtlej, tăindu-i glasul. Era într-adevăr capucinul zidit, cel despre care toţi cei de faţă ştiau că murise şi că putrezise în altarul cel mare, înveşmântat în stiharele lui şi rostind *Dies Irae*[44]. Când, ca un sunet de ţimbal, răsunară cuvintele: *„Coget omnes ante thronus*”[45], Juan de Dios González se prăvăli gemând la picioarele reginei. Iar Henri Christophe, cu ochii ieşiţi din orbite, rezistă până la: *„Rex*

---

42 S-a înălţat Maria la Ceruri; se bucură îngerii, lăudând binecuvântează pe Domnul, aleluia!" (în latină în original.)

43 Dezleagă, Doamne, sufletele tuturor credincioşilor răposaţi de întreg lanţul păcatelor” (în latină în original.)

44 Ziua mâniei – primele cuvinte ale unei rugăciuni catolice pentru morţi (în latină în original).

45 „Îi va aduce pe toţi înaintea tronului” (în latină în original).

tremendae majestatis”[46]. În clipa aceea, un trăsnet auzit numai de urechile regelui, care şi surziră pe dată, căzu peste turla bisericii, atingând din treacăt toate clopotele. Coriştii, cădelniţele, stranele, amvonul căzură la pământ. Regele zăcea pe podeaua de lespezi, paralizat, cu ochii ţintă la grinzile tavanului. Acum, printr-un salt imens, vedenia se ridicase şi şedea pe una din grinzile acestea, ca să-l vadă Henri Christophe, şi îşi scutura mânecile şi picioarele, ca să-i arate mai bine cât de însângerate îi erau veşmintele. În urechile regelui bubuia ritmic un soi de tunet care putea la fel de bine să fie şi zgomotul tâmplelor lui, şi zgomotul tobelor care băteau în munţi. Scos din biserică pe braţele ofiţerilor, regele mormăi câteva blesteme vagi, ameninţându-i cu moartea pe toţi cei ce locuiau lângă Limonade dacă va mai auzi vreun glas de cocoş. Pe când Henri Christophe se lăsa îngrijit de Marie-Louise şi prinţese, ţăranii, înspăimântaţi de ameninţările lui, începură să-şi vâre găinile şi cocoşii în coşuri şi să-i coboare noaptea în fântâni, ca să le treacă pofta de cotcodăcit şi de cântat. Măgarii muntenilor abia mai pridideau sub ploaia de lovituri. Iar cailor li se punea zăbală, ca nu cumva nechezatul să fie prost tălmăcit.

În după-amiaza aceea, greoaia caleaşcă regală, trasă de şase cai în galop, intră pe aleea de onoare a palatului Sans-Soucis. Regele, cu cămaşa descheiată, fu urcat în apartamentele lui, unde căzu pe pat ca un sac cu lanţuri. Ochii lui, din care se vedea mai mult albul, exprimau o furie ţâşnită din adâncuri: regele nu mai putea să-şi mişte nici braţele, nici picioarele. Medicii începură să-i frece trupul neputincios cu un amestec de rachiu, praf de puşcă şi piper roşu. În tort palatul, mirosul medicamentelor, al buruienilor fierte, al sărurilor şi al alifiilor se adăugă aburului din saloanele prea pline de funcţionari şi de curteni. Prinţesele Atenaïs şi Amatista plângeau la pieptul

---

46 „Regele înfricoşătoarei măreţii” (în latină în original).

profesoarei aduse din Statele Unite. Neglijând oarecum eticheta în momentele acelea grele, regina se aşezase în genunchi, într-un colţ al anticamerei, şi urmărea cum fierbe ceaiul de rădăcini pus pe sobiţa cu mangal. Reflexul cărbunilor, semănând a flacără adevărată, făcea să pară nemaipomenit de real coloritul gobelinului care împodobea peretele, înfăţişând-o pe Venus în fierăria lui Vulcan. Majestatea-sa ceru un evantai ca să aţâţe focul mult prea potolit. În lumina aceea a amurgului, în care umbrele nerăbdătoare doreau să se facă una cu obiectele, atmosfera devenea tot mai apăsătoare. Nu se ştia încă dacă în munţi bat chiar tobele, dar uneori câte un ritm venit din depărtări se amesteca ciudat cu *Ave Maria* pe care-l cântau femeile în sala de onoare. Şi tobele acelea nesigure găseau ecouri nemărturisite în multe piepturi.

6

ULTIMA RATIO REGUM

În duminica următoare, pe la apusul soarelui, Henri Christophe avu impresia că genunchii şi braţele lui încă amorţite ar putea răspunde unui mare efort de voinţă. De aceea, întorcându-se cu greu, încercă să coboare din pat şi îşi lăsă picioarele pe podea; dar rămase frânt de şale, pe jumătate culcat. Lacheul, Solimán, îl ajută să se îndrepte. Şi atunci regele izbuti să ajungă până la fereastră, cu paşi măsuraţi, ca un automat uriaş. Chemate de slugi, regina şi prinţesele intrară tăcute în cameră şi se aşezară într-un ungher întunecos, sub portretul călare al majestăţii-sale. Ştiau toate trei că la Haut le Cap se bea peste măsură, că pe la colţurile străzilor fierb cazane mari cu ciorbă de carne, pe care bucătăresele asudate o serveau celor dornici, bătând în masă cu polonicele şi cu lingurile de spumă. Mai ştiau că pe o stradă plină de chiote şi de râsete fluturau batistele unei serbări populare.

Regele respira aerul serii, simţind că apăsarea care îi împovărase pieptul slăbea din ce în ce. De pe crestele munţilor începuse să se lase noaptea, estompând conturul arborilor şi al aleilor. Deodată Christophe îi văzu pe muzicanţii capelei regale străbătând curtea de onoare, fiecare cu instrumentul lui şi fiecare purtând pecetea deformaţiei profesionale. Sub greutatea harpei, harpistul arăta ca un ghebos; toboşarul, slab şi uscat, părea gravid cu toba atârnată pe pântece; celălalt căra în braţe o tubă[47]. Coloana era încheiată de un pitic, aproape ascuns sub o pălărie chinezească imensă, care la fiecare pas suna din toţi clopoţeii. Regele tocmai se întreba de ce-or fi plecând muzicanţii la ora aceasta spre munte, cu aerul că ar avea

---

47 Instrument muzical de suflat, făcut din alamă.

de gând să dea un concert la adăpostul vreunui arbore *ceiba.* Deodată se auzi răpăitul a opt tobe militare. Era ora schimbării gărzilor. Majestatea-sa ţinu să controleze dacă grenadierii lui mai păstraseră şi în timpul cât fusese bolnav disciplina aspră cu care îi obişnuise. Dar mâna i se înălţă deodată într-un gest de surpriză mânioasă. Tobele, dezacordate, nu mai băteau reglementar, iar ritmul de trei măsuri nu mai era dat cu beţele, ci cu degetele, direct pe piele.

— Bat ritmul *manducuman*! strigă Christophe, trântindu-şi bicornul de podea.

În clipa aceea, garda rupse rândurile şi traversă în dezordine aleea de onoare. Ofiţerii alergau cu săbiile scoase. De la ferestrele cazărmilor începură să se desprindă grupuri de oameni cu tunicile desfăcute şi cu pantalonii pe deasupra cizmelor. Răsunară câteva focuri de puşcă trase în aer. Un stegar sfâşie stindardul cu coroane şi delfin al prinţului moştenitor. În mijlocul debandadei, un pluton de cavalerie uşoară se depărtă de palat, în galop, urmat de catârii unui furgon plin cu şei şi harnaşamente. Urmă apoi un iureş dezordonat de uniforme care alergau de colo-colo, în răpăitul tobelor militare bătute cu palmele. Prins pe neaşteptate de răscoală, un soldat bolnav de friguri ieşi din infirmerie, învelit într-un cearceaf şi ţinându-şi strâns pomponul chipiului. Când trecu pe sub fereastra lui Christophe, soldatul făcu un gest obscen şi o luă la goană. În liniştea serii nu se mai auzea acum decât ţipătul plângător şi depărtat al unui păun. Regele întoarse capul. În întunericul încăperii, regina Marie-Louise şi prinţesele Atenaïs şi Amatista plângeau. Înţeleseseră de ce se băuse atâta în ziua aceea la Haut le Cap.

Christophe porni prin palat, ţinându-se de balustrade, de draperii şi de spătarele scaunelor. Lipsa curtenilor, a lacheilor şi a gărzilor făcea ca sălile şi saloanele să pară

îngrozitor de pustii. Pereţii păreau mai înalţi, dalele mai late. Salonul oglinzilor reflecta numai chipul regelui, în mii şi mii de feţe. Şi apoi zumzetele insectelor, foşnetele, ţiuitul greierilor pe care nimeni nu le auzise până acum, sunând cu dese întreruperi, dădeau liniştii aceleia o întreagă scară de profunzimi. Lumânările se topeau domol în candelabre. Un fluture de noapte se învârtea în sala de consiliu. După ce se ciocnea de vreo ramă poleită, câte o insectă cădea, ici-colo, pe podele, foşnind cu un zgomot asemănător cu al aripilor de cărăbuşi în timpul zborului. În marele salon de recepţie, ale cărui ferestre erau larg deschise pe ambele faţade, Christophe ascultă sunetul tocurilor de la propriile lui cizme, care mărea impresia de pustietate deplină. Regele coborî apoi în bucătărie, pe-o uşă de serviciu. Sub grătarele goale, tăciunii începuseră să se stingă. Lângă masa de gătit zăceau pe jos o mulţime de sticle goale. Bucătarii plecaseră, luând cu ei funiile de usturoi, funiile de ceapă *dion-dion* şi şuncile puse la afumat lângă horn. Palatul rămăsese pustiu, în voia nopţii fără lună, la cheremul oricui ar fi vrut să-l ocupe, căci oamenii regelui plecaseră, luând cu ei până şi câinii de vânătoare. Henri Christophe porni spre încăperile lui. La lumina lumânărilor, scara albă i se păru sinistră, rece şi lugubră. Un liliac se lipi de luminatorul cupolei, bătând dezordonat din aripi sub poleiala veche a plafonului. Regele se sprijini de balustradă, căutând soliditatea marmurei.

De jos, de pe ultima treaptă a scării de onoare, cinci negri tineri îşi întoarseră spre el feţele îngrijorate. În clipa aceea Christophe simţi cât îi iubeşte. Cei cinci erau favoriţii regali: Délivrance, Valentin, La Couronne, John şi Bien-Aimé, africanii pe care regele îi cumpărase de la un negustor de sclavi şi le dăruise libertatea, ca să-i înveţe frumoasa slujbă de paj. Christophe căutase totdeauna să înlăture pe cât posibil mistica africană a primelor căpetenii

ale revoltelor pentru independenţa insulei Haiti, încercând să pună pe toate o amprentă europeană. Acum însă, când rămăsese singur, când ducii, baronii, generalii şi miniştrii lui îl trădaseră, singurii oameni de încredere mai erau cei cinci africani, cei cinci flăcăi din Congo, din neamul fula sau mandinga, care aşteptau ca nişte câini credincioşi, aşezaţi pe marmura rece a scării. O *ultima ratio regum* cu neputinţă de impus cu gurile tunurilor. Christophe îşi privi îndelung pajii, le făcu un semn prietenos, la care ei răspunseră cu o plecăciune tristă, şi trecu în sala tronului.

Acolo se opri în faţa mesei pe care se aflau însemnele lui. Doi lei încoronaţi îi susţineau blazonul: un fenix, tot încoronat, cu deviza: *„Renasc din propria-mi cenuşă*”, iar pe o banderolă rotunjită în cute: *„Dumnezeu, cauza şi spada mea”.* Christophe deschise o casetă grea, tăinuită sub faldurile catifelelor, scoase un pumn de bani de argint marcaţi cu iniţialele lui şi aruncă pe podele, una după alta, câteva coroane de aur masiv, de diferite grosimi. Una din ele ajunse la uşă şi începu să se rostogolească pe scară, cu un zgomot care se auzi în tot palatul. Privind cum se topeau lumânările galbene ale unui sfeşnic, regele se aşeză pe tron. Şi rosti fără voia lui textul pe care-l punea în fruntea tuturor actelor publice de guvernământ: „Prin graţia lui Dumnezeu şi legea constituţională a statului, noi, Henri, rege al ţării Haiti, suveran al insulelor Tortuga, Gonaré şi al altora învecinate, nimicitor al tiraniei, regenerator şi binefăcător al naţiunii haitiene, creator al instituţiilor ei morale, politice şi războinice, primul monarh încoronat al lumii noi, apărător al credinţei, fondator al ordinului regal şi militar al sfântului Henri, la toţi cei de faţă şi viitori, sănătate…” Şi deodată, Christophe îşi aminti de citadela La Ferrière, de fortăreaţa lui clădită acolo, sus, deasupra norilor.

În clipa aceea, însă, noaptea se umplu de sunetele tobelor care se chemau una pe alta, răspunzându-şi din

munte în munte, înălţându-se de pe plajă, ieşind din peşteri, alergând pe sub arbori, coborând prin râpi şi albii de râuri. Bubuiau tobele *radá*, tobele congoleze, tobele lui Bouckman, tobele Marilor Legăminte, toate tobele ritului *vaudou,* ca o ameninţare atotcuprinzătoare şi vastă care înainta asupra palatului Sans-Soucis, apropiindu-se din ce în ce. Un orizont de tunete, care se strângea tot mai mult. Un uragan al cărui vârtej prinsese tronul, fără heralzi şi fără buzdugane. Regele se întoarse în camera şi la fereastra lui. Grajdurile şi plantaţiile de trestie-de-zahăr şi indigo începuseră să ardă. Acum, luând-o înaintea tobelor, focul alerga de la casă la casă, de la ogor la ogor. O vâlvătaie imensă se înălţa din hambarul de grâne, aruncând în aer şipci incandescente sau înnegrite de fum, care zburau spre şirile de fân. Vântul de nord clătina cocenii aprinşi de pe lanurile de porumb şi se apropia tot mai mult focul. Pe terasele palatului cădea cenuşă încinsă.

Henri Christophe se gândi iar la fortăreaţă. *Ultima ratio regum.* Însă fortăreaţa aceea, unică în lume, era mult prea vastă pentru un om singur. Şi monarhului nu-i dăduse niciodată prin gând că s-ar putea pomeni singur într-o bună zi. Sângele de taur pe care îl sorbiseră zidurile atât de groase făcuse ca fortăreaţa să fie inaccesibilă pentru armele albilor. Dar sângele acesta nu fusese niciodată îndreptat împotriva negrilor care strigau acum, la câţiva paşi de focurile din ce în ce mai apropiate şi invocau duhurile cărora li se adusese jertfa de sânge. Christophe reformatorul voise să ignore religia *vaudou* şi să creeze prin lovituri de bici o castă de nobili catolici. Înţelegea acum cine îl trădase: sfântul Petru, cu cheia lui, capucinii sfântului Francisc şi sfântul Benedict cel negru. Fecioara cu chip negru şi cu mantie albastră, evangheliştii ale căror cărţi fuseseră sărutate la depunerea jurământului de credinţă, toţi mucenicii pentru care aprinsese lumânări de câte treisprezece monede de aur fiecare. După ce mai

aruncă o privire mânioasă spre cupola albă a capelei, plină de chipuri care îi întorceau spatele şi de semne care trecuseră de partea duşmanului, regele ceru veşminte curate şi parfumuri. Apoi chemă prinţesele şi, cu ajutorul lor, îşi îmbrăcă cel mai bogat costum de ceremonie. Se încinse cu panglica lată, bicoloră, emblema învestiturii, şi-i înnodă capetele deasupra mânerului spadei. Tobele sunau atât de aproape, încât păreau că se află la câţiva paşi, după grilajul aleii de onoare, la capătul scării celei mari. Acuma, focul se oglindea în cristalele palatului, în rame, în pahare, în candelabre, în vaze, în ferestre, în sideful consolelor. Flăcările se aflau pretutindeni, şi în lumina lor nu se mai putea desluşi vâlvătaia altor flăcări. Toate oglinzile din Sans-Soucis ardeau laolaltă. Întreaga clădire dispăruse parcă în vâlvătaia unui foc rece, care se înfunda în noapte, făcând ca fiecare zid să pară un rug uriaş de flăcări înţepenite.

Focurile de armă nu se mai auzeau, căci tobele băteau mult prea aproape. Mâna lui Christophe dădu drumul pistolului pe care îl apăsase la tâmplă. Trupul monarhului se mai ţinu o clipă pe picioare, ca suspendat, vrând parcă să mai facă un pas, apoi se prăbuşi cu faţa în jos, zornăindu-şi toate decoraţiile. Pajii se iviră în prag. Regele îşi dădea sufletul, tăvălit pe brânci în propriul său sânge.

7

POARTA UNICĂ

Pajii africani ieşiră în goană printr-o portiţă dosnică, pe drumul dinspre munte, cărând pe umeri, ca primitivii, o prăjină groasă, şlefuită cu *machete*-le. De prăjină atârnaseră un hamac, prin ale cărui ochiuri de plasă ieşeau pintenii monarhului. În urma lor, uitându-se înapoi şi poticnindu-se în beznă de toate rădăcinile, veneau prinţesele Atenaïs şi Amatista, încălţate uşor, cu sandalele cameristelor, şi regina, care-şi lepădase pantofii după ce-şi rupsese un toc în bolovanii drumului. Solimán, lacheul regelui, fost odinioară maseur al Paulinei Bonaparte, încheia retragerea, cu o puşcă în bandulieră şi cu un *machete* în mână. Cu cât pătrundeau în noaptea plină de arbori a muntelui, focul din vale se vedea tot mai strâns şi mai compact, deşi începuse să se oprească la marginea esplanadelor palatului. Pe coasta dinspre Millot, focul pătrunsese în stogurile de lucernă ale grajdurilor. De departe se auzeau nechezaturi, care păreau mai degrabă răcnetele unor copii puşi la tortură. Câte un perete întreg se prăbuşea dintr-o dată, într-un vârtej de aşchii incandescente, lăsând să se vadă vreun cal scăpat, alergând înnebunit, cu coama pârlită şi cu coada arsă până la os. Curând, luminile prinseră să joace şi în interiorul palatului. Şi începu un dans al torţelor care mergea de la bucătărie la beciuri, lipindu-se de ferestrele deschise, escaladând balustradele teraselor, coborând pe burlane, ca şi cum un roi imens de licurici ar fi pus stăpânire pe etajele de sus. Se pornise jaful. Pajii întinseră pasul. Ştiind că jaful îi va opri multă vreme locului pe răsculaţi, Solimán lăsă piedica şi-şi puse puşca pe umăr.

În zori, fugarii ajunseră foarte aproape de fortăreaţă.

Din pricina pantei, urcuşul era din ce în ce mai anevoios. De-a lungul potecii se înşiruiau tot mai dese tunurile, care aveau să rămână acolo, pradă ruginei, fiindcă apucaseră să ajungă sus. Către insula Tortuga începuse să se desluşească marea, când lanţurile podului mobil se urniră zornăind sinistru de piatră. Canaturile ghintuite ale unicei porţi se deschiseră încet, şi cadavrul lui Henri Christophe pătrunse în fortăreaţă, cu cizmele înainte, învelit în hamacul purtat de pajii negri. Şi, din ce în ce mai anevoie, cadavrul fu urcat pe scările interioare, sub ploaia de picături reci care cădeau de pe bolţile false. Trâmbiţele de deşteptare sfâşiară liniştea dimineţii, căpătând ecou din toate ungherele fortăreţei. Îmbrăcată de sus până jos în ciuperci roşii, plină încă de noapte, fortăreaţa La Ferrière se trezea, parcă însângerată pe deasupra şi ruginită pe dedesubt, ieşind din norii cenuşii, pe care focurile din vale îi îngroşaseră şi mai mult.

În mijlocul curţii de arme, fugarii îi povesteau guvernatorului marea năpastă. Vestea se răspândi repede prin ochiuri de aerisire, tunele şi coridoare, spre camere şi dependinţe. Soldaţii începură să se ivească de pretutindeni, împinşi de la spate de alţii care pătrundeau pe scări, lăsând în părăsire bateriile, turnurile şi posturile de pază. În curtea turnului mare se auziră chiote de bucurie: eliberaţi de propriii lor paznici, deţinuţii ieşeau din celule şi se îndreptau, cu o veselie sfidătoare, spre locul unde se afla familia regală. Din ce în ce mai strâns încercuiţi de mulţime, pajii în veşminte prăfuite, regina desculţă şi prinţesele, pe care Solimán le apăra timid de mâinile obraznice întinse spre ele, se retraseră pas cu pas către o groapă cu mortar proaspăt, în care se aflau înfipte câteva unelte de zidari. Văzând că situaţia se agravează din ce în ce, guvernatorul dădu ordin să fie evacuată curtea. Dar vocea lui fu întâmpinată cu un hohot de râs imens. Un deţinut, atât de zdrenţăros încât îi ieşea sexul

din pantaloni, atinse cu degetul gâtul reginei:

— În ţara albilor, când un şef moare, neveste-sii i se taie capul.

Văzând cât de proaspăt era încă în mintea oamenilor săi exemplul dat acum aproape treizeci de ani de către entuziaştii revoluţiei franceze, guvernatorul se gândi că totul e pierdut. Dar tocmai atunci zarva stârnită de compania corpului de gardă care fugea pe coastă, la vale, schimbă pe neaşteptate mersul evenimentelor.

Din goană, oamenii se înghesuiau pe scări şi în tunele, ca să ajungă cât mai curând la poarta cea mare a citadelei. În ghionturi şi îmbrânceli, alunecând şi rostogolindu-se, soldaţii se năpustiră pe potecile muntelui, căutând să scurteze drumul ca să ajungă cât mai repede la Sans-Soucis. Armata lui Henri Christophe se descompunea ca o avalanşă. Pentru prima dată, imensa fortăreaţă rămase pustie, căpătând în liniştea aceea vastă funebra solemnitate a unui mormânt regal.

Guvernatorul desfăcu hamacul ca să mai privească o dată faţa majestăţii-sale. Apoi, cu o lovitură de cuţit, tăie degetul cel mic de la mâna dreaptă a regelui şi îl dădu reginei. Regina vârî degetul tăiat în decolteul rochiei şi-i dădu drumul simţindu-l cum alunecă spre brâu, cu zvârcoliri reci, ca de vierme. Apoi, ascultând porunca, pajii puseră trupul răposatului rege deasupra gropii cu mortar. Cadavrul începu să se scufunde încet, cu faţa spre cer, tras parcă de nişte mâini vâscoase şi nevăzute. Se arcuise puţin, sub acţiunea căldurii primite de la mâinile pajilor. Mai întâi îi dispărură pântecele şi pulpele, pe când braţele şi cizmele continuară să mai plutească, nehotărâte, în zgura mişcătoare a amestecului de var şi de pietriş. Apoi rămase deasupra numai faţa, rezemată încă de colţul din spate al bicornului. Temându-se să nu se întărească mortarul înainte de-a absorbi tot capul monarhului, guvernatorul apăsă cu mâna fruntea regală, ca s-o

scufunde mai repede. Şi făcu aceasta cu un gest de parcă ar fi vrut să vadă dacă n-are cumva febră. În sfârşit, mortarul acoperi ochii lui Henri Christophe, care îşi continuă coborârea lentă spre măruntaiele unei umezeli din ce în ce mai învăluitoare.

Până la urmă, cadavrul se făcu una cu mortarul care-l învăluia. După ce-şi alesese singur moartea, Henri Christophe scăpase de putrezire. Trupul lui, amestecat cu materia însăşi a fortăreţei, se înscrise în arhitectura acesteia şi se integră în ea ca un meterez. Întregul munte Mitra Episcopului deveni astfel mausoleul primului rege din Haiti.

PARTEA A IV-a

1

NOAPTEA STATUILOR

Apăsând pe clapele pianului de curând cumpărat şi scoţând bemoli şi diezi, *mademoiselle* Atenaïs o acompania pe sora ei Amatista, a cărei voce nu prea plăcută îmbogăţea cu vocalize leneşe o arie din opera *Tancredo* de Rossini. Îmbrăcată într-un capot alb, cu fruntea prinsă într-o basma legată după moda haitiană, regina Marie-Louise broda un covor hărăzit mănăstirii capucinilor din Pisa şi se necăjea că pisoiul îi încurcă ghemele de fir. Din zilele tragice ale execuţiei prinţului moştenitor Victor, de când plecaseră din Port au Prince, ajutate de nişte negustori englezi, vechi furnizori ai familiei regale, prinţesele întâlniseră pentru prima dată în Europa o vară care să semene a vară. Roma trăia cu uşile deschise sub soarele care strălucea puternic pe toate lespezile, făcând să se înalţe spre cer duhoarea călugărilor şi strigătul vânzătorilor de limonadă. Cele o mie de clopote ale oraşului băteau nespus de leneş, sub un cer fără nori, care amintea de cerul din ianuarie al câmpiei haitiene. În sfârşit, transpirate, fericite, bucurându-se de căldură, Atenaïs şi Amatista călcau desculţe pe podelele de piatră, umblau cu rochiile descheiate şi îşi petreceau zilele încercând zarurile pe cartonul unui joc de table, preparând limonade şi răsfoind romanţe la modă, pe ale căror coperte în stil nou, împodobite cu gravuri în aramă, se puteau vedea cimitire la miezul nopţii, lacuri scoţiene, zâne înconjurând vreun tânăr vânător sau domnişoare vârând scrisori de dragoste în scorbura vreunui stejar bătrân.

Şi Solimán se simţea fericit în Roma aceea însorită. Ivirea lui pe străzile de la marginea oraşului, pline de rufe întinse la uscat, murdare de varză, de lături şi de zaţ de

cafea, stârnea o adevărată senzaţie. De cum apărea el, până şi *lazzaroni*[48] cei mai orbi îşi deschideau ochii ca să-l vadă mai bine pe negru, lăsând să le atârne în voie mandolinele sau ocarinele[49] din care cântau. Alţi cerşetori îşi agitau cu furie cioturile mâinilor, arătându-şi toată avuţia de plăgi şi de mizerie, căci îl socoteau pe Solimán cine ştie ce ambasador de peste mare. Copiii îl urmăreau pretutindeni, strigând după el: „Craiul Baltazar” şi însoţindu-l cu mare alai de zmeie şi de turcaleţe. Prin cârciumi i se ofereau pahare cu vin. Negustorii ieşeau din dughene ca să-i dăruiască din treacăt vreo roşie sau vreun pumn de nuci. De multă vreme nu mai fusese văzut un negru veritabil în faţa casei lui Flaminio Ponzio sau la porticele lui Antonio Labacco. De aceea, îi cereau care mai de care să-şi spună povestea, pe care Solimán o înflorea cu cele mai gogonate minciuni, dându-se drept nepot al lui Henri Christophe, scăpat ca prin minune din măcelul de la Cap Haïtien în noaptea când plutonul de execuţie primise ordin să-l ucidă cu baioneta pe unul din fiii naturali ai monarhului, căci gloanţele nu-l puteau atinge. Mulţimea de gură-cască strânsă ca să-l asculte nu ştia exact prin ce parte a lumii se aflau meleagurile unde se petrecuseră cele povestite de negru. Unii credeau că ar fi prin Madagascar, alţii prin Persia, iar alţii pe undeva prin ţara berberilor. Când Solimán transpira, se găsea întotdeauna câte cineva care să-i şteargă obrajii cu batista, ca să vadă dacă nu iese culoarea. Într-o seară, nişte cheflii îl duseră în glumă la unul din teatrele mici şi urât mirositoare în care se cântau opere bufe. Când se sfârşi ultima arie a unei opere în care era vorba de nişte italieni aflaţi la Alger, cineva îl împinse pe scenă. Intrarea lui neaşteptată stârni o asemenea furtună de aplauze, încât impresarul trupei îl invită s-o

48 Cerşetori (în limba Italiană în original).

49 Ocarină – instrument muzical de teracotă, care scoate sunete asemănătoare cu cele ale flautului.

repete de câte ori o avea poftă. Spre norocul lui, Solimán se mai şi încurcase cu una din femeile de serviciu de la palatul Borghese, o piemonteză bine făcută, căreia nu-i plăceau bărbaţii delicaţi. După-amiaza, în zilele de zăduf, negrul obişnuia să se culce printre ierburile din Forum, unde păşteau mai totdeauna turme de oi. Ruinele aruncau umbre plăcute asupra ierbii îmbelşugate şi, dacă scobeai niţeluş pământul, nu era de mirare să găseşti vreo ureche de marmură, vreo podoabă de piatră sau vreo monedă coclită. Locul era adeseori adăpostul preferat al prostituatelor vagabonde, venite aici să-şi facă meseria cu vreun seminarist. Dar mai era vizitat şi de persoane studioase – clerici cu umbrele verzi sau englezi cu mâinile fine – care se extaziau în faţa vreunei coloane dărâmate şi copiau cu sârg inscripţiile roase de vreme. Când se însera, negrul intra pe uşa din dos în palatul Borghese, unde golea sticla de vin negru în tovărăşia piemontezei. În palatul acesta, ai cărui stăpâni lipseau, domnea o dezordine nemaipomenită. Lămpile de la intrări erau pătate de muşte, livrelele lacheilor erau toate nespălate, birjarii totdeauna beţi, caleştile cu vopseaua ştearsă; se ştia că în bibliotecă sunt atâtea pânze de păianjen, încât de ani de zile nimeni nu mai îndrăznea să intre acolo, ca să nu simtă gângăniile alergându-i pe ceafă sau prin mijlocul decolteului. Un tânăr abate, care nu mai avea chef să locuiască la etajele de sus, se mutase la primul etaj şi se odihnea în patul foştilor cardinali.

Într-o noapte, când Solimán şi piemonteza rămăseseră amândoi până târziu în bucătărie, negrul, beat turtă, ţinu să se aventureze dincolo de odăile de serviciu. După ce merse de-a lungul unui coridor, ajunse într-o curte imensă, pe lespezile căreia luna arunca lumini albastre. Două coloane suprapuse încadrau curtea, proiectând pe pereţi profilurile capitelelor. Ridicând şi coborând felinarul, piemonteza îi descoperi lui Solimán lumea de statui care

popula una din galeriile laterale. Se aflau acolo statui de femei goale, al căror păr fusese depărtat de-o briză imaginară din locurile unde buna-cuviinţă ar fi cerut să fie. Se mai aflau şi multe animale, căci unele dintre doamne îşi cuibăreau vreo lebădă în braţe sau se agăţau de gâtul vreunui taur sau săreau între ogari, fugind de nişte bărbaţi cu coarne şi cu picioare de ţap care pesemne că se înrudeau cu Diavolul. Era o lume albă, rece, încremenită, dar ale cărei umbre se însufleţeau la lumina felinarului şi creşteau ca şi cum toate creaturile acelea cu ochi de umbră care priveau fără să vadă s-ar fi apucat să joace hora în jurul celor doi vizitatori nocturni. Datorită darului pe care-l au beţivii de-a vedea cu coada ochiului lucruri groaznice, lui Solimán i se păru că vede o statuie lăsându-şi braţul în jos. Şi, speriindu-se puţin, o apucă de mână pe piemonteză şi o trase după el pe scară, în sus. Dar şi acolo tablourile păreau că prind viaţă, personajele pictate păreau că ies din cadre. Un tânăr ridica surâzător o perdea; un adolescent încununat cu maci ducea o bomboană la gură sau îşi ţinea degetul arătător deasupra buzelor, făcându-le semn să tacă. După ce traversară o galerie împodobită cu oglinzi pe care erau pictate flori, camerista făcu o plecăciune glumeaţă, deschise o uşă îngustă, din lemn de nuc, şi coborî felinarul.

În fundul încăperii aceleia mici se afla o singură statuie, a unei femei complet goale, care stătea tolănită pe-un pat şi părea că oferă un măr. Căutând să se dezmeticească din aburii vinului, Solimán se apropie clătinându-se de statuie. Surpriza îi alungă oarecum beţia. Cunoştea chipul femeii, şi trupul, trupul ei mai ales i se părea cunoscut. Înfrigurat, cu nările dilatate şi cu privirea fixă, negrul pipăi marmura. Cântări sânii statuii. Îşi plimbă una din palme peste pântecele ei, întârziindu-şi degetul mic în dreptul buricului. Mângâie spinarea, ca şi cum ar fi dorit să răstoarne statuia. Palmele căutară rotunjimea şoldurilor,

moliciunea curbei, tăria pieptului. Plimbarea mâinilor îi împrospăta memoria, readucându-i imagini foarte depărtate. Mai cunoscuse cândva trupul acesta. Cu mişcarea circulară pe care o făcea acum, uşurase într-o zi, demult, durerea unei glezne scrântite. Materia era alta, dar formele erau aceleaşi. Şi Solimán îşi aminti nopţile de groază din insula Tortuga, când un general francez agoniza în dosul unei uşi. Îşi aminti de femeia care îi poruncea s-o caute în cap ca să poată adormi. Şi, deodată, îmboldit de-o imperioasă amintire fizică, Solimán începu să facă gesturi de maseur, urmând conturul muşchilor şi relieful tendoanelor, frecând rotunjimile, palpând cu degetul mare muşchii pieptului, ciocănind uşurel ici-colo. Dar răceala marmurii, care îi cuprindea braţele ca nişte cleşti ai morţii, îl făcu să încremenească brusc şi să scape un strigăt. Statuia, pe care lumina felinarului o făcea să pară galbenă, era cadavrul Paulinei Bonaparte. Un cadavru de curând înţepenit, de curând lipsit de sensibilitate şi de privire, un cadavru pe care poate ar mai fi reuşit să-l readucă la viaţă. Cu o voce cumplită, ca şi cum pieptul i s-ar fi frânt, negrul începu să urle şi să cheme în imensitatea palatului Borghese. Şi atât de primitivă era chemarea, atât de puternic lovea cu călcâile în podele, făcându-le să răsune ca pe o tobă, încât piemonteza, îngrozită, fugi pe scări, lăsându-l pe Solimán singur, faţă în faţă cu Venera lui Canova.

Curtea se umplu de facle şi de felinare. Treziţi de glasul care striga atât de cumplit la etajul al doilea, lacheii şi vizitiii ieşeau din odăile lor, numai în cămăşi, ţinându-şi pantalonii cu mâinile. Canaturile porţii celei mari răsunară prelung. Jandarmii de gardă intrară unul după altul, urmaţi de câţiva vecini alarmaţi, Când văzu oglinzile umplându-se de lumini, negrul se întoarse brusc. Torţele, oamenii îngrămădiţi în curte printre statuile de marmură albă, bicornurile, uniformele cu lampasuri albe, tăişul arcuit al

săbiilor scoase din teacă îi amintiră într-o clipă de noaptea înfiorătoare a morţii lui Henri Christophe. Cu o lovitură de pumn, Solimán sparse o fereastră şi sări în stradă. Primii vânzători ambulanţi din dimineaţa aceea îl văzură tremurând – îl cuprinseseră frigurile palustre din mlaştinile pontine – şi invocându-l pe Papá Legba să-i deschidă căile de întoarcere spre Santo Domingo. O senzaţie de coşmar, insuportabilă, îi chinuia braţele. I se părea că intrase în transă, lângă un mormânt, aşa cum li se întâmpla în Haiti celor inspiraţi, de care ţăranii se temeau, dar îi şi respectau totodată, căci ei se înţelegeau mai bine decât oricine cu stăpânii cimitirelor. Zadarnic încercă regina Marie-Louise să-l liniştească, dându-i o fiertură de buruieni amare, primite de la Cap Haïtien prin Londra, datorită grijii speciale a preşedintelui Boyer[50]. Lui Solimán îi era frig. O ceaţă neaşteptată umezea străzile Romei. Vara devenea din ce în ce mai umedă. Vrând să-şi lecuiască servitorul, prinţesele trimiseră după doctorul Antommarchi, fost medic al lui Napoleon la Sfânta Elena şi căruia unii îi atribuiau mari merite profesionale, mai ales ca homeopat. Dar pilulele lui rămaseră în cutie. Întors cu spatele la toţi, gemând şi uitându-se la peretele împodobit cu flori galbene pictate pe hârtie verde, Solimán încerca să ajungă la zeul din îndepărtatul Dahomey, aflat la vreo răscruce umbroasă de drumuri, şi pentru care cânta:

Papá Legba, l'ouvri barrié-a pou moin, agó yé.
Papá Legba, ouvri barrié-a pou moin, vou moin passé.

---

50 *Jean-Pierre Boyer* (1776–1850) – preşedinte al Republicii Haiti între 1818–1843.

2

CASA REGALĂ

Ti Noël fusese unul din cei ce iniţiaseră jaful de la palatul Sans-Soucis, din care pricină ruinele fostului conac al lui *monsieur* Lenormand de Mezy începuseră să se mobileze într-un fel foarte neobişnuit. Ruinele continuau să nu aibă acoperiş, pentru că nu existau nici măcar două puncte de sprijin pentru fixarea unei bârne sau a unui par mai lung. Dar *machete*-le bătrânului liberase şi alţi pereţi, făcând să apară câteva părţi de temelie, un pervaz de fereastră, trei trepte şi o bucată de perete care încă mai păstra pe el tapetele şterse ale vechii sufragerii normande.

În noaptea în care Câmpia se umpluse de bărbaţi, de femei şi de copii care purtau pe cap pendule, scaune, baldachine, fotolii, lămpi *şi* lighene, Ti Noël se întorsese de mai multe ori la Sans-Soucis. Aşa că avea acum o masă de Boulle[51], aşezată în faţa căminului acoperit cu paie, care-i servea de dormitor, iar intrarea şi-o acoperise cu un paravan din Coromandel[52], pictat cu personaje vagi, pe un fond auriu vechi. Un peşte-lună, îmbălsămat, dar al Societăţii Regale Ştiinţifice din Londra pentru principele Victor, zăcea pe ultimele fâşii ale unei podele sfâşiate de jos în sus de ierburi şi de rădăcini, lângă un minavet şi o bombonieră a cărei sticlă verde, groasă, avea goluri pline de culorile curcubeului. Ti Noël îşi mai luase de la palat o păpuşă îmbrăcată în păstoriţă, un fotoliu cu o pernuţă tapisată şi trei tomuri din marea enciclopedie, pe care obişnuia să se aşeze ca să ronţăie trestie-de-zahăr.

Dar obiectul care-l făcea cu adevărat fericit era o haină de-a lui Henri Christophe, din mătase verde, cu manşete

---

51 *Charles-André Boulle* (1642–1732) – celebru ebenist francez.

52 *Coromandel* – parte a coastei orientale în peninsula India.

de dantelă. Negrul se fălea grozav cu haina aceasta şi încerca să pară şi mai măreţ punându-şi pe cap o pălărie de pai împletit, turtită şi îndoită ca un bicorn, la care mai adăuga o floare roşie, în chip de pompon.

În fiecare după-amiază putea fi văzut în mijlocul mobilelor aşezate sub cerul liber, jucându-se cu păpuşa, care închidea şi deschidea ochii, sau întorcând arcul minavetului şi făcând să să audă din zori şi până-n seară acelaşi *landler* nemţesc. Acum Ti Noël vorbea fără întrerupere. Vorbea, desfăcându-şi larg braţele în mijlocul drumului; le vorbea spălătoreselor cu sânii dezgoliţi, îngenuncheate pe malurile pâraielor nisipoase; le vorbea copiilor care ţopăiau în jurul lui. Dar vorbea mai ales singur, când se aşeza la masă, ţinând în mână o ramură de *guayabo*[53] în chip de sceptru. În minte îi reveneau amintirile vechi ale celor povestite de ciungul Mackandal, cu atât de mulţi ani în urmă, încât uitase câţi anume. Şi începuse să capete certitudinea că are de îndeplinit o misiune, deşi încă niciun semn şi nicio veste nu-i lămurea despre ce fel de misiune ar fi fost vorba. În orice caz, trebuia să fie ceva măreţ, ceva demn de drepturile unui om care trăise atâta vreme pe lume şi căruia toţii copiii i se rătăciseră pe-o parte sau pe alta a mării, uitându-l şi gândindu-se numai la propriii lor copii. De altfel, era vădit că se apropiau momente mari. Când îl vedeau trecând pe potecă, femeile îşi fluturau, în semn de respect, batistele albe, asemeni porumbeilor cu care fusese sărbătorit Isus într-o duminică. Când trecea prin faţa vreunei colibe, bătrânele îl pofteau să guste puţin rom din vreo ceaşcă sau din vreo tigvă de curând uscată. În ritmul tobei, Ti Noël căzu într-o bună zi în transă şi-l văzu pe regele Angolei, care-i ţinu un discurs lung, plin de prevestiri şi făgăduieli. Apoi, pe pământurile lui se născură turme. Vitele acelea

---

53 *Guayabo* – arbore din America Latină înalt şi rămuros, cu flori albe şi parfumate.

tinere, care păşteau printre ruine, erau fără îndoială darurile supuşilor lui.

Instalat în fotoliu, cu pieptul dezgolit, cu pălăria de pai înfundată pe cap, scărpinându-şi cu gesturi domoale pântecele gol, Ti Noël dicta ordine vântului. Dar ordinele lui erau decretele unei stăpâniri paşnice, căci nicio tiranie a albilor sau a negrilor nu părea să ameninţe libertatea. Bătrânul se pricepu să umple cât se poate mai frumos golurile dintre pereţii aceia aproape năruiţi. Făcea din fiecare trecător un ministru, din fiecare tăietor de iarbă un general, acordând baronate, dăruind ghirlande, binecuvântând copilele şi cerând, în schimbul serviciilor prestate, flori. Aşa se născură ordinul „Măturii amare”, ordinul „Anului nou”, ordinul „Oceanului Pacific” şi ordinul „Reginei nopţii”. Cel mai căutat era ordinul „Florii-soarelui”, pentru că era şi cel mai arătos. Cum lespezile fostei încăperi a conacului care îi servea acum drept sală de audienţe erau foarte bune pentru dans, palatul lui Ti Noël se umplea de obicei cu ţărani care îşi aduceau cu ei fluierele de bambus, tobele mici cea-cea şi ţimbalele. Se aprindeau atunci focuri cu lemne puse cruciş, iar Ti Noël, mai arătos ca oricând în haina lui verde, prezida sărbătoarea, aşezat între un preot al ritului sabana, reprezentant al bisericii fugarilor, şi un bătrân veteran dintre cei care, la Vertière, îl alungaseră pe Rochambeau. Veteranul îşi păstrase, pentru marile solemnităţi, uniforma de campanie de-un albastru veşted, cu fire roşii, devenite cărămizii din pricina ploilor dese care îi pătrundeau în casă.

3

TOPOMETRII

Într-o dimineaţă se iviră cei de la cadastru. Şi numai dacă i-ai fi văzut în plină activitate ai fi înţeles pe deplin spaima pe care o poate produce prezenţa fiinţelor acestora cu meserie de insectă. Topometrii care coborâseră în Câmpie, venind din îndepărtatul Port au Prince peste dealurile acoperite de nori, erau oameni tăcuţi, cu pielea foarte deschisă, îmbrăcaţi – trebuie să recunoaştem – într-un fel destul de obişnuit. Ei desfăşurau pe pământ nişte panglici lungi, băteau ţăruşi, se uitau prin nişte tuburi şi, pentru te miri ce, scoteau tot felul de rigle şi de echere. Când Ti Noël văzu personajele acestea suspecte umblând de colo-colo pe domeniile lui, începu să se răstească la ei. Dar topometrii se făceau că nu-l aud, umblau ca pe moşia lor, se purtau obraznic, măsurau totul şi notau câte ceva cu plaivazele în dosarele lor cenuşii. Bătrânul îşi dădu seama, furios, că vorbeau limba francezilor, limbă pe care el o uitase încă din vremea când *monsieur* Lenormand de Mezy îl jucase pe-o carte la Santiago de Cuba. Ocărându-i în fel şi chip, Ti Noël le puse în vedere să se retragă, răstindu-se atât de tare, încât, până la urmă, unul din topometri îl apucă de ceafă şi-l zvârli la o parte din câmpul lunetei, dându-i şi o puternică lovitură cu linia peste burtă. Atunci bătrânul se ascunse în adăpostul lui, de unde nu scotea decât capul, pe după paravanul din Coromandel, ca să latre blesteme. A doua zi, ieşind pe câmp ca să caute ceva de mâncare, Ti Noël observă că topometrii năpădiseră toate împrejurimile şi că nişte mulatri călări, purtând cămăşi descheiate la piept, cizme milităreşti şi banderole de mătase, puseseră la muncă sute de negri. Mulţimea aceasta, condusă de mulatri, executa arături pe

suprafeţe întinse şi măsurători. Numeroşi ţărani, călări pe măgari, ducându-şi cu ei găinile şi porcii, îşi părăseau colibele, în strigătele şi bocetele femeilor, şi se refugiau la munte. Ti Noël află de la un fugar că muncile agricole deveniseră obligatorii şi că biciul trecuse acum în mâinile mulatrilor republicani, noii stăpâni ai Câmpiei de Nord.

Nici Mackandal nu prevăzuse problema muncii obligatorii, şi nici Bouckman, jamaicanul. Sosirea mulatrilor era o noutate la care nu se putuse gândi nici José Antonio Aponte, decapitat de marchizul de Somerwells, şi a cărui răscoală Ti Noël o cunoscuse pe timpul când fusese sclav în Cuba. Bătrânul era sigur că nici măcar lui Henri Christophe nu putuse să-i treacă prin minte că pământurile insulei Santo Domingo vor fi vreodată prielnice aristocraţiei acesteia nesigure, castei acesteia de corcituri, care îşi însuşea vechile moşii, privilegiile şi învestiturile. De aceea, îşi înălţă privirea înceţoşată spre fortăreaţa La Ferrière.

Dar ochii lui bătrâni nu mai puteau să răzbată până acolo. Porunca lui Henri Christophe devenise piatră, dar suveranul nu mai locuia printre cei vii. Din măreaţa lui persoană mai rămăsese doar, departe, la Roma, un deget într-un flacon de cristal umplut cu spirt. Şi, ca să-i urmeze pilda, regina Marie-Louise, după ce-şi dusese fiicele la băile de la Karlsbad, lăsase cu limbă de moarte ca piciorul ei drept să fie conservat în spirt de capucinii din Pisa, într-o capelă construită prin pioasa ei danie. Deşi cugeta adânc, Ti Noël nu vedea cum ar putea să-şi ajute supuşii încovoiaţi din nou sub biciul altora.

Ti Noël simţea că nu mai poate să îndure veşnicul zăngănit de lanţuri, veşnicul ţârâit al greierilor şi veşnica mizerie pe care cei mai resemnaţi sfârşiseră prin a le accepta, ca dovadă a zădărniciei oricărei răscoale.

Şi se mai temea bătrânul să nu fie pus la muncă pe ogoare, fără să se ţină seama de vârsta lui. Şi din nou

amintirea lui Mackandal îi reveni în minte. Pentru că veşmântul de om aducea atâtea nenorociri, era mai bine să te despoi de el, ascultând chemările.

O dată hotărârea luată, Ti Noël se miră cât de uşor e să te prefaci în animal când ai puterea aceasta. Ca dovadă, se căţără într-un pom, dorind să fie pasăre, şi pasăre se făcu. Apoi îi privi pe topometri de la înălţimea unei crengi, vârându-şi ciocul în carnea viorie a unui *caima.*

În ziua următoare vru să se facă armăsar, şi armăsar se făcu, dar trebui să fugă din calea unui mulatru care voia să-l prindă cu un laţ şi să-l jugănească cu un cuţit de bucătărie. Când se prefăcu în viespe, se plictisi repede de geometria monotonă a celulelor de ceară. Apoi avu nefericita idee să se transforme în furnică şi se văzu silit să care baloturi uriaşe, pe drumuri nesfârşite, sub paza unor netrebnici care îi aminteau din plin de vechilii lui *monsieur* Lenormand de Mezy, gărzile lui Christophe şi de mulatrii de-acum. Din când în când, copitele vreunui cal împrăştiau rânduri întregi de muncitori, omorând sute dintre ei. După ce se petrecea accidentul, nelegiuiţii porunceau să fie refăcute cetele pentru construirea drumului, şi totul continua ca şi mai înainte. Într-un du-te-vino neîntrerupt.

Cum Ti Noël se afla în metamorfoză şi deci nu se putea socoti ca făcând parte din specia omenească, în noaptea aceea se refugie singur cuc sub masa din palatul lui, iar masa îl adăposti de burniţa persistentă care făcea să se ridice de pe câmp un miros jilav, de paie ude.

4

AGNUS DEI[54]

Ziua se arăta caldă şi cu nori joşi. Abia începuseră pânzele de păianjen să se scuture de roua nopţii, când o mare zarvă şi învălmăşeală se lăsă din cer pe pământurile lui Ti Noël. Alergând şi împiedicându-se, soseau gâştele crescute în vechea curte de păsări de la Sans-Soucis. Gâştele scăpaseră, pentru că negrilor nu le plăcea carnea lor. Şi în tot acest timp trăiseră în voie, pe malurile râurilor de munte. Bătrânul le întâmpină cu gesturi de bucurie, fericit de vizita lor. Cunoştea cum nu cunosc mulţi inteligenţa şi veselia gâştelor, pentru că putuse să le observe viaţa demnă de luat ca pildă încă din timpurile de odinioară, când *monsieur* Lenormand de Mezy încercase să le aclimatizeze, fără să reuşească.

Nefiind deprinse să trăiască la căldură, gâştele nu făceau decât cinci ouă la doi ani, din care cauză îşi creaseră o serie de rituri, al cărui ceremonial îl transmiteau din generaţie în generaţie.

Sărbătoarea împerecherii avea loc la malul unei bălţi, în prezenţa întregului stol de gâşte şi de gânsaci. Tânărul mire îşi unea pentru totdeauna viaţa cu viaţa miresei, călcând-o în mijlocul unui cor de gâgâituri vesele şi al unui dans ritual compus din piruete, mişcări de labe şi arabescuri executate cu gâtul. Apoi întregul stol pornea la construirea cuibului. Cât timp ţinea cuibăritul, tânăra căsătorită era îngrijită de gânsacul care nu dormea noaptea, deşi îşi vâra capul sub aripă. Dacă vreo primejdie îi ameninţa pe bobocii cei neputincioşi, acoperiţi cu puf galben, gânsacul cel mai bătrân conducea o adevărată şarjă de ciocuri şi piepturi care nu se dădeau înapoi nici în

54 Mielul lui Dumnezeu (în latină în original).

faţa câinilor, nici a călăreţilor şi nici a trăsurilor. Gâştele trăiau ordonate, cu temei şi cu sistem, iar existenţa lor nu admitea supunerea faţă de-un ins din aceeaşi specie. Principiul autorităţii, personificat de marele gânsac, era necesar numai şi numai pentru menţinerea ordinii în cadrul clanului, aşa cum făceau regii sau şefii vechilor clanuri africane. Obosit de licantropii, Ti Noël îşi folosi neobişnuitele haruri ca să se transforme în gânsac şi să trăiască laolaltă cu păsările care se aciuaseră pe pământurile lui.

Dar când vru să ocupe un loc în clan, se văzu ameninţat de ciocurile zimţate şi de gâturile care îl ţineau la distanţă. Ciocurile şi gâturile acestea îl opriră în faţa zidului de pene albe ridicat în jurul femelelor nepăsătoare. Ti Noël încercă atunci să fie discret, să nu-şi impună prea mult prezenţa şi să aprobe tot ce spuneau ceilalţi. Dar nu găsi, drept răspuns, decât dispreţ şi ridicări din aripi. Faptul că le arătă unor femele unde se ascundeau murele şi ierburile cu rădăcini fragede nu-i ajută la nimic. Cozile cenuşii se mişcau a dispreţ; câte un ochi galben îl privea cu măreaţă neîncredere, repetată de ochiul de pe cealaltă parte a capului. Clanul părea acum o comunitate aristocratică, absolut închisă oricărui individ din altă castă. Marele gânsac de la Sans-Soucis nu dorea să aibă deloc de-a face cu marele gânsac de la Dondon. Dacă întâmplarea i-ar fi pus faţă în faţă, s-ar fi iscat o mare bătălie.

Ti Noël pricepu deci curând că, orice-ar fi făcut, chiar de-ar fi stăruit ani de zile, tot n-ar fi avut niciodată acces la funcţiile şi la riturile clanului. I se arătase limpede că nu ajungea să devii gânsac peste noapte ca să dobândeşti drepturi egale cu ceilalţi gânsaci. La nunta lui nu cântase şi nu dansase niciun gânsac dintre cei din faţă. Nimeni din cei vii nu-l văzuse născându-se. Se prezenta deci fără niciun hrisov de obârşie, nici măcar pentru patru generaţii. La urma urmelor, era un venetic.

Ti Noël pricepu oarecum că alungarea lui dintre gâşte era o pedeapsă pentru laşitate. Mackandal se transformase în felurite vieţuitoare ani de zile ca să-i slujească pe oameni, şi nu ca să dezerteze din rândurile lor. Când îşi dădu seama de aceasta, bătrânul, revenit la întruchiparea omenească, avu o ultimă clipă de luciditate. Îşi revăzu deodată momentele mai importante ale vieţii, revăzu eroii care dăduseră la iveală puterea şi belşugul îndepărtaţilor strămoşi din Africa şi crezu din nou în viitor. Se simţi însă bătrân, purtând în cârcă nenumărate veacuri; o oboseală cosmică, o greutate ca de planetă încărcată cu bolovani îi apăsa umerii descărnaţi de atâtea lovituri, sudori şi răzvrătiri. Îşi dădea seama că-şi cheltuise moştenirea şi că acum, ajuns la cea mai neagră mizerie, lăsa în urmă aceeaşi moştenire. Era un trup a cărui carne îşi trăise traiul. Înţelegea acum că omul nu ştie niciodată pentru cine suferă şi pentru cine speră. Omul suferă şi speră şi se trudeşte pentru semeni pe care niciodată n-o să-i cunoască şi care, la rândul lor, vor suferi şi vor spera şi se vor trudi pentru alţii care, la rândul lor, tot nu vor fi fericiţi, pentru că omul tinde mereu către o fericire aflată dincolo de ceea ce i se acordă. Dar măreţia omului constă tocmai în dorinţa aceasta de a îmbunătăţi ceea ce există. În faptul că-şi impune mereu sarcini. Dincolo, în împărăţia cerurilor, nu există culmi care să poată fi cucerite, pentru că acolo totul este ierarhie fixă, necunoscută, senină, existenţă fără termen, imposibilitate de sacrificiu, odihnă şi desfătare. De aceea, împovărat de chinuri şi de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească, în ciuda rănilor primite, omul îşi poate afla măreţia şi întreaga lui măsură numai în împărăţia lumii acesteia.

Ti Noël se urcă pe masă şi zdrobi cu picioarele lui pline de bătături ornamentaţiile de lemn. Spre Cap Haïtien cerul se înnegrise de fumul incendiilor, ca în noaptea când răsunaseră toate trâmbiţele din munte şi de pe ţărmul

mării.

Apoi bătrânul lansă declaraţia de război împotriva noilor stăpâni şi le porunci supuşilor să ia cu asalt poziţiile neobrăzate ale mulatrilor instalaţi la putere. În clipa aceea se stârni dinspre Ocean un ciclon verde, care se abătu asupra Câmpiei de Nord, trecând cu un vuiet imens peste valea Dondon. Şi pe când taurii decapitaţi pe muntele Mitra Episcopului mugeau, fotoliul, paravanul, tomurile enciclopediei, minavetul, păpuşa şi peştele-lună începură să zboare toate deodată, în timp ce ultimele ruine ale vechiului conac se prăbuşeau. Toţi arborii se culcară la pământ cu coroanele spre sud, scoţându-şi rădăcinile din ţarină, şi, toată noaptea, marea, prefăcută în ropote de ploaie, lăsă urme de sare pe coastele munţilor.

De atunci nimeni nu mai află nimic despre Ti Noël şi nici despre jacheta lui verde, cu manşete de dantelă, în afară, poate, de acel vultur ud, obişnuit să tragă foloase de pe urma oricărui mort: pasărea aşteptă soarele cu aripile larg deschise, ca o cruce de pene, apoi se înclină şi porni în zbor să se ascundă prin desişul pădurii Caiman.

Caracas, 16 martie 1948